

C. No. 5.

TABELLER. OVER DE SPEDALSKE I NORGE

I AARET 1860

SAMT

AARSBERETNING FOR SAMME AAR

TIL

DEPARTEMENTET FOR DET INDRE

FRA

OVERLÆGERNE FOR DEN SPEDALSKE SYGDOM.

CHRISTIANIA.

TRYKT I DET STEENSKE BOGTRYKKERI.

—
1861.

I n d h o l d.

	Pag.		Pag.
1. Tabeller over Til- og Afgang af Spedalske i 1860 i de enkelte civile Overøvrighedsdistrikter. (Tableaux de l'augmentation et de la diminution du nombre des spédalsques dans les différentes préfectures pendant l'année 1860)	1—10.	a. i de 5 nordlige Kystamter samt i Christians, Hedemarkens og Akershus Amter	11.
a. i Christians, Hedemarkens og Akershus Amter	1.	b. i de 5 sydlige Kystamter og i Bergens By, Stiftelserne undtagne	—
b. i Finmarkens Amt	2.	4. Tabeller over de ved de 5 sidste Tællinger bekjendte Antal Spedalske. (Tableaux du nombre des spédalsques connus lors des 5 derniers recensements)	12.
c. i Nordlands Amt	3.	a. i de 5 nordlige Kystamter samt Christians, Hedemarkens og Akershus Amter	—
d. i nordre Thronhjems Amt	4.	b. i de 5 sydlige Kystamter og Bergens By, Stiftelserne medregnede	—
e. i søndre Thronhjems Amt	5.	5. Tabel over Tilgang af Spedalske formedelst Overseen ved tidligere Tællinger og over Afgang ved Dødsfald i Aarene 1857—60 i de 5 sydlige Kystamter og Bergens By, Stiftelserne medregnede. (Tableau de l'augmentation des spédalsques par suite d'omissions dans les recensements antérieurs et de la diminution par suite de décès pendant les années 1857 à 1860 dans les 5 préfectures du littoral meridional et la ville de Bergen, y compris les hospices)	12.
f. i Romsdals Amt	6.	6. Tabeller over Forholdet af de Spedalskes Kjøen ved de 5 sidste Tællinger. (Tableaux de la proportion, par rapport aux sexes, des spédalsques lors des 5 derniers recensements)	13.
g. i nordre Bergenhus Amt	7.	a. i de 5 nordlige Kystamter	—
h. i søndre Bergenhus Amt	8.	b. i nordre og søndre Bergenhus Amt, Bergens By og Stavanger Amt	—
i. i Stavanger Amt	9.		
k. i Bergens By, Stiftelserne undtagne, i Lister og Mandals Amt samt i Nedenes og Raabydelagets Amt	10.		
2. Tabeller over Til- og Afgang af Spedalske i 1860 i Stiftelserne. (Tableaux de l'augmentation et de la diminution des spédalsques dans les hospices pendant l'année 1860)	10.		
a. i Stiftelserne i og ved Bergen	—		
b. i Stiftelserne i Molde og Thronhjem samt i Namdals Sygehus's Pleieafdeling	—		
3. Oversigts-Tabeller over Antallet af bekjendte Spedalske i 1860 samt over Til- og Afgang i dette Antal. (Tableaux récapitulatifs du nombre des spédalsques connus en 1860 ainsi que de l'augmentation et de la diminution de ce nombre)	11.		

	Pag.		Pag..
7. Beretning for Aaret 1860 fra Overlæge for den spedalske Sygdom O. G. Høegh. (Rapport pour l'année 1860 par le médecin en chef de la spédalskhed O. G. Høegh)	14.	(Rapport pour l'année 1860 par le médecin en chef de la spédalskhed T. J. Løberg)	25.
8. Beretning for Aaret 1860 fra Overlæge for den spedalske Sygdom T. J. Løberg.		9. Indberetning for 1860 fra Lægen ved Pleiestiftelsen for Spedalske No. 1 ved Bergen. (Rapport pour l'année 1860 par le médecin de l'hospice des spédalsques No. 1, auprès de Bergen)	50.

Le nombre des spédalsques connus en Norvège à la fin de l'année 1860 était de 2068, dont 507 se trouvaient dans les hospices (voir page 11, tableau XIV, la note).

Tabel I. Oversigt over Til- og Afgang af Spedalske i 1860 i Akershus, Hedemarkens og Christians Amter.

Læge- distrikt.	Præstegjeld.	Antal ved Udgangen af 1859.			Tilgang.												Afgang.												Antal ved Udgangen af 1860.													
					Overseede ved tidli- gere Tæl- linger.			Indflyt- tede.			Hjem- komne fra Stiftelser.			Tilbage- fald af Helbre- dede.			Ny Til- komne.			Sum af Til- kom- ne.	Helbre- dede.			Døde.			Udflyt- tede.					Indlagte i Stif- telser.			Feilagtigt Opførte.			Sum af Af- gaa- ede.				
		Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.		Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.										
	Næs	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
	Eidsvold	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
	Øvre Romerike	-	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2
	1. Akershus Amt	-	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2
	Søndre Øster- dalen	1	2	3	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	4		
	2. Hedemarkens Amt	1	2	3	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	4		
	Hadeland og Land	2	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	2		
	Faaberg	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1			
	Lom	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-		
	Lesje	6	6	12	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	2	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	4	5		
	Nordre Valdres	3	2	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	2	5		
	3. Christians Amt	12	9	21	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	1	3	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	9	8		

Tabel II.

Oversigt over Til- og Afgang af Spedalske i 1860 i Finmarkens Amt.

Læge- distrikt.	Præstegjeld.	Antal ved Udgangen af 1859.			Tilgang.															Afgang.															Antal ved Udgangen af 1860.					
					Overseede ved tidli- gere Tæl- linger.			Indflyt- tede.			Hjem- komne fra Stiftelser.			Tilbage- fald af Helbredede.			Ny Til- komne.			Sum af Til- kom- ne.			Helbredede.			Døde.			Udflyt- tede.			Indlagte i Stif- telser.						Feilagtigt Opførte.		
		Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.			
Vest-Finmarken	Maasø	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Hammerfest	1	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-
	Loppen	1	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
		2	3	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	1	2
Alten	Alten Talvik	3	2	5	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	2
		3	2	5	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	2
Lyngen	Skjervø	6	2	8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6	2
	Lyngen	6	2	8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6	2
Tromsø	Karlsø	-	1	1	-	-	-	1 ¹⁾	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
	Tromsø	-	2	2	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3
		-	3	3	-	1	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5
Malangen	Balsfjord	-	3	3	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1 ²⁾	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	3
	Maalselven	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
		-	4	4	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	4
Nordre Senjen	Lenvik	3	1	4	-	-	-	-	-	-	1 ³⁾	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	2	5
	Berg	3	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	2	-			
	Tranø	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
		6	1	7	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	5	2			
Søndre Senjen	Ibestad	2	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-
	Throndenes	3	3	6	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	3	6
	Kvedfjord	3	1	4	3	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	6	-			
		8	4	12	3	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	10	3			
Finmarkens Amt	25	19	44	4	2	6	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	7	24	20				

C. No. 5.

1) Fra Balsfjord. 2) Til Helgø i Karlsø. 3) Hjemkom for 2den Gang fra Lungegaardshospitalet.

Tabel IV.

Oversigt over Til- og Afgang af Spedalske i 1860 i Nordre Thronhjems Amt.

Læge-distrikt.	Præstegjeld.	Antal ved Udgangen af 1859.			Tilgang.												Afgang.												Antal ved Udgangen af 1860.											
					Overseede ved tidligere Tællinger.			Indflyttede.			Hjemkomne fra Stiftelser.			Tilbagefald af Helbredede.			Ny Tilkomne.			Sum af Tilkomne.			Helbredede.			Døde.						Udflyttede.			Indlagte i Stiftelser.			Feilagtigt Opførte.		
		Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.			
	Kolvereid	13	6	19	1	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	1	-	1	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	2	12	7	19	
	Nærø	8	5	13	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	-	1	-	1	-	1	-	1	-	2	2	-	-	-	4	7	3	10	
Ytre Namdal		21	11	32	1	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	3	1	-	1	-	1	-	1	-	1	1	2	3	-	-	-	6	19	10	29
	Fosnes	10	9	19	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	1	-	1	2	-	-	-	2	-	2	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	3	9	9	18	
	Overhalvden	3	1	4	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	1	2	2	4		
	Grong	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1		
Indre Namdal		14	10	24	-	1	1	-	-	1	-	1	-	-	1	-	1	3	-	-	2	-	2	-	-	2	-	2	-	2	-	-	-	-	4	12	11	23		
	Snaasen	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
	Beitstaden	6	1	7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	-	1	2	5	1	6	6	6			
	Stod	2	4	6	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	4	6	6			
Nordre Indherred		8	5	13	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	-	1	2	7	5	12	12	12			
	Sparbu	6	2	8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	5	1	6			
	Inderøen	11	11	22	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	2	-	-	2	3	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5	10	9	19				
	Verdalen	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1				
	Ytterøen	2	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	2				
Midtre Indherred		20	13	33	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	2	-	-	3	4	7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	7	18	10	28				
	Levanger	2	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	2	2				
	Skogn	3	2	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	2	5	5				
	Frosten	4	4	8	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	5	9	9					
	Lexviken	2	-	2	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	2	-	2	2					
Søndre Indherred		11	6	17	1	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	11	7	18	18					
	Nedre Stjørdal	1	2	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	2	2				
	Øvre Stjørdal	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-				
Stjørdalen		1	2	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	2	2					
Nordre Thronhjems Amt		75	47	122	2	4	6	-	-	1	-	1	-	-	2	2	4	11	1	-	1	7	5	12	-	1	1	3	3	6	1	-	1	21	68	44	112			

1) Til Amerika.

Tabel V.

Oversigt over Til- og Afgang af Spedalske i 1860 i Søndre Thronhjems Amt.

Læge- distrikt.	Præstegjeld.	Antal ved Udgangen af 1859.			Tilgang.															Afgang.															Antal ved Udgangen af 1860.									
					Overseede ved tidlige Tællinger.			Indflyt- tede.			Hjem- komne fra Stiftelser.			Tilbage- fald af Helbredede.			Ny Til- komne.			Sum af Til- komne.			Helbredede.			Døde.			Udflyt- tede.			Indlagte i Stif- telser.						Feilagtigt Opførte.			Sum af Afgaa- ede.			
		Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.							
	Bjørnør	16	11	27	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	2	-	1	1	1	1	2	-	1	1	6	14	8	22						
	Aaffjord	7	1	8	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	5	2	7						
	Bjugn	5	1	6	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	5	1	6						
	Ørlandet	7	2	9	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	8	2	10						
	Stadsbygden	15	10	25	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	1	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	13	9	22						
Nordre Fosen		50	25	75	3	-	3	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	7	1	8	-	1	1	1	1	2	-	1	1	13	45	22	67						
	Hitteren	9	4	13	4	1	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	1	13	4	17									
	Hevne	14	7	21	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	12	7	19						
Søndre Fosen		23	11	34	4	1	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	2	-	-	-	-	1	1	-	-	-	3	25	11	36						
	Strinden	1	-	1	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	2						
	Bynesset	1	1	2	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	1	3						
	Leinstrandens Sogn	-	1	1	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	2						
	Klebu	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-						
Strinden		2	2	4	2	1	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	3	7						
	Melhus	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1						
	Støren	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	2						
	Holtaalen	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-						
	Røros	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-						
Guldalen		-	1	1	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	2	3						
Thronhjems Stadsphysikat		3	2	5	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	4	1	5						
Søndre Thronhjems Amt		78	41	119	10	3	13	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	2	-	-	-	16	1	1	9	2	11	-	1	1	1	2	3	17	79	39	118

1 b

C. No. 5.

Tabel VII.

Oversigt over Til- og Afgang af Spedalske i 1860 i Nordre Bergenhus Amt.

Læge- distrikt.	Præstegjeld.	Antal ved Udgangen af 1859.			Tilgang.												Afgang.												Antal ved Ud- gangen af 1860.								
					Overseede ved tidli- gere Tæl- linger.			Indflyt- tede.			Hjem- komne fra Stiftel- ser.			Ny Tilkomne.			Sum af Til- komne.			Helbre- dede.			Døde.			Udflyt- tede.						Indlagte i Stiftel- ser.			Feilagtigt Opførte.		
		Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.			
	Selø	13	4	17	1	-	1	-	-	-	1	-	1	-	2	2	4	-	-	1	-	1	-	-	-	2	-	2	-	-	-	3	-	-	12	6	18
	Daviken	5	2	7	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	1	1	2	-	-	-	1	1	-	-	-	1	-	1	-	-	-	2	-	-	4	3	7
	Eid undt. Horningdal	5	2	7	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5	3	8			
	Bremanger af Kinn	3	3	6	3	-	3	-	-	-	-	-	-	-	2	2	5	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	1	6	4	10		
	Ytre Nordfjord	26	11	37	4	2	6	-	-	-	1	-	1	-	5	5	12	-	-	-	1	1	2	-	-	3	1	4	-	-	-	6	27	16	43		
	Horningdal af Eid .	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	3	1	-	1	5	6	2	8		
	Gloppen	6	2	8	1	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	3	-	3	-	-	-	1	-	2	2		
	Indvigen	1	2	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	2	2		
	Stryn	-	3	3	3	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	3	1	4		
	Indre Nordfjord	7	7	14	4	1	5	-	-	-	-	-	-	3	-	3	8	-	-	-	1	3	4	-	-	3	-	3	1	-	1	8	9	5	14		
	Kinn undt. Bremanger	43	27	70	5	4	9	-	-	-	-	-	-	2	3	5	14	-	-	-	5	4	9	-	-	13 ¹	4	17	4	1	5	31	28	25	53		
	Askevold	11	13	24	2	3	5	-	-	-	3	3	5	1	6	14	-	-	-	-	1	2	3	-	-	2	5	7	-	1	1	11	15	12	27		
	Ytre Holmedal	11	11	22	2	-	2	-	-	-	-	-	-	1	1	2	4	1	-	1	1	1	2	-	-	-	-	-	1	-	1	4	11	11	22		
	Ytre Søndfjord	65	51	116	9	7	16	-	-	-	3	3	8	5	13	32	1	-	1	7	7	14	-	-	-	15	9	24	5	2	7	46	54	48	102		
	Jølster	4	2	6	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	2	-	1	1	3	3	-	3		
	Førde og Holsen	14	12	26	6	1	7	-	-	-	1	1	1	4	5	13	-	-	-	-	1	1	2	-	-	5	6	11	-	1	1	14	15	10	25		
	Nøstdal	21	36	57	1	1	2	-	-	-	-	-	-	7	4	11	13	-	-	-	4	3	7	-	-	2	5	7	3	3	6	20	20	30	50		
	Vefring	13	8	21	2	-	2	-	-	-	-	-	-	2	4	6	8	-	-	-	2	2	-	-	-	2	3	5	1	-	1	8	12	9	21		
	Indre Holmedal	11	9	20	2	2	4	-	-	-	-	-	-	3	-	3	7	-	-	-	-	-	-	-	-	2	3	5	1	-	1	6	13	8	21		
	Indre Søndfjord	63	67	130	11	4	15	-	-	-	1	1	13	12	25	41	-	-	-	-	7	4	11	-	-	12	18	30	5	5	10	51	63	57	120		
	Ladevig	10	8	18	1	2	3	-	-	-	-	-	-	2	1	3	6	-	-	-	1	2	3	-	-	1	1	2	-	-	-	5	11	8	19		
	Evindvig	7	6	13	-	2	2	-	-	-	1	-	1	-	-	3	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	7	8	15		
	Ytre Sogn	17	14	31	1	4	5	-	-	-	1	-	1	2	1	3	9	-	-	-	2	2	4	-	-	1	1	2	-	-	-	6	18	16	34		
	Vik	5	12	17	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	1	2	3	-	-	-	1	1	-	-	-	4	5	9	14		
	Balestrand	5	5	10	2	3	5	-	-	-	-	-	-	-	-	5	-	-	-	-	1	2	3	-	-	-	1	1	-	-	-	4	6	5	11		
	Lekanger	3	9	12	1	3	4	-	-	-	-	-	-	1	-	1	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	1	2	4	11	15			
	Midtre Sogn	13	26	39	4	6	10	-	-	-	-	-	-	1	-	1	11	-	-	-	2	4	6	-	-	3	3	1	-	1	1	10	15	25	40		
	Sogndal	9	7	16	-	-	-	1 ²	-	1	2	-	2	-	-	3	-	-	-	-	1	1	-	-	-	1	-	1	-	-	-	2	10	7	17		
	Hafslo	7	8	15	3	1	4	-	-	-	-	-	-	-	-	4	-	-	-	-	2	2	-	-	-	2	2	1	2	3	7	7	5	12			
	Lyster	8	9	17	2	1	3	-	-	-	-	-	-	-	-	3	1	-	1	-	-	-	-	-	-	1	1	2	1	1	2	5	7	8	15		
	Jostedal	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1			
	Indre Sogn	25	24	49	5	2	7	1	-	1	2	-	2	-	-	10	1	-	1	3	-	3	-	-	-	2	3	5	2	3	5	14	25	20	45		
	Lærdal	9	5	14	1	1	2	1 ³	-	1	-	-	1	-	1	4	-	-	-	-	1	1	-	-	-	3	-	3	-	1	1	5	8	5	13		
	Aurland	6	3	9	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	4	4	8		
	Lærdal	15	8	23	1	2	3	1	-	1	-	-	1	-	1	5	-	-	-	-	3	3	-	-	-	3	-	3	-	1	1	7	12	9	21		
	Nordre Bergenhus Amt	231	208	439	39	28	67	2	-	2	4	4	8	28	23	51	128	2	-	2	26	21	47	-	-	39	35	74	14	11	25	148	223	196	419		

¹) 1 i Rigshospitalet. ²) Fra Amerika. ³) Fra Tugthuset i Bergen.

Tabel VIII.

Oversigt over Til- og Afgang af Spedalske i 1860 i Søndre Bergenhus Amt.

Læge- distrikt.	Præstegjeld.	Antal ved Ud- gangen af 1859.			Tilgang.												Afgang.										Antal ved Ud- gangen af 1860.								
					Overseede ved tidli- gere Tæl- linger.			Indflyt- tede.			Hjem- komne fra Stiftelser.			Ny Tilkomne.			Sum af Til- kom- ne.	Helbre- dede.			Døde.			Udflyt- tede.						Indlagte i Stif- telser.			Feilagtigt Opførte.		
		Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.		Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.						
	Voss	13	8	21	1	-	1	-	-	-	1	-	1	1	-	1	3	-	-	-	-	1	1	-	2	1	3	1	-	1	5	13	6	19	
	Voss	13	8	21	1	-	1	-	-	1	-	1	1	-	1	3	-	-	-	-	1	1	-	2	1	3	1	-	1	5	13	6	19		
	Lindaas	14	17	31	1	1	2	-	-	-	-	-	1	1	3	-	-	-	2	-	2	-	-	-	-	-	-	-	2	13	19	32			
	Manger	4	7	11	1	1	2	-	-	-	-	-	1	1	3	-	-	-	3	3	-	-	-	-	-	-	-	-	3	6	5	11			
	Ytre Nordhordland	18	24	42	2	2	4	-	-	-	-	-	1	1	2	6	-	-	-	2	3	5	-	-	-	-	-	-	5	19	24	43			
	Hosanger	-	3	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	3	3		
	Hougs	4	3	7	1	-	1	-	-	-	-	-	1	-	1	2	-	-	-	1	-	1	-	-	1	-	1	-	2	4	3	7			
	Hammer	4	4	8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	4	8			
	Indre Nordhordland	8	10	18	1	-	1	-	-	-	-	-	1	-	1	2	-	-	-	1	-	1	-	-	1	-	1	-	2	8	10	18			
	Fane	2	4	6	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	4	7			
	Ous	6	6	12	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	-	-	1	-	1	-	-	3	5	4	9			
	Fuse	7	13	20	-	2	2	-	-	-	-	-	1	1	3	-	-	-	1	1	2	-	-	3	3	1	1	2	7	5	11	16			
	Sund	2	4	6	2	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	1	-	1	-	-	1	-	1	-	1	3	1	4	5			
	Fjeld	5	3	8	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6	3	9			
	Aarstad	1	-	1	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	1	-	1	1			
	Dom- og Korskir- kens Landsogne .	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1			
	Midthordland	23	31	54	3	3	6	1	-	1	-	-	1	1	8	-	-	-	2	3	5	1	-	1	2	3	5	2	1	3	14	20	28	48	
	Røldal	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
	Kingservig	10	7	17	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	2	2	-	-	-	1	2	3	-	-	1	-	1	-	4	10	5	15			
	Ulvig	3	2	5	-	1	1	-	-	-	-	-	1	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	4	7			
	Indre Hardanger	13	9	22	-	1	1	-	-	-	-	-	2	1	3	4	-	-	-	1	2	3	-	-	1	-	1	-	4	13	9	22			
	Vikøer	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1			
	Strandebarm	5	4	9	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	2	-	-	-	1	2	3	-	-	-	-	-	-	-	3	4	4	8			
	Qvindherred	6	4	10	2	1	3	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-	2	-	2	-	-	-	-	-	-	-	2	6	5	11			
	Ytre Hardanger	11	9	20	2	1	3	-	-	-	-	-	2	2	5	-	-	-	3	2	5	-	-	-	-	-	-	-	5	10	10	20			
	Skonevig	4	2	6	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5	2	7			
	Etne	3	6	9	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	2	2	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	1	3	7	10			
	Fjælberg	3	11	14	-	1	1	-	-	-	-	-	1	1	2	-	-	-	3	3	-	-	-	-	-	-	-	-	3	3	10	13			
	Indre Søndhordland	10	19	29	-	1	1	-	-	-	-	-	2	2	4	5	-	-	-	3	3	-	-	1	-	1	-	-	4	11	19	30			
	Tysnæs	5	7	12	2	-	2	-	-	-	-	-	1	-	1	3	-	-	-	1	1	2	-	-	-	-	-	-	2	7	6	13			
	Stordøen	17	13	30	1	-	1	-	-	-	-	-	1	1	2	3	-	-	-	2	2	4	-	-	1	1	-	-	5	17	11	28			
	Finnaas	22	15	37	-	1	1	-	-	-	-	-	2	2	3	-	-	-	2	-	2	-	-	1	1	2	-	-	4	19	17	36			
	Ytre Søndhordland	44	35	79	3	1	4	-	-	-	-	-	2	3	5	9	-	-	-	5	3	8	-	-	1	2	3	-	-	11	43	34	77		
	Søndre Bergenhus Amt . . .	140	145	285	12	9	21	1	-	1	1	-	1	10	19	42	-	-	-	14	17	31	1	-	1	8	6	14	3	1	4	50	137	140	277

Tabel IX.

Øversigt over Til- og Afgang af Spedalske i 1860 i Stavanger Amt.

Læge- distrikt.	Præstegjeld.	Antal ved Ud- gangen af 1859.			Tilgang.												Afgang.												Antal ved Ud- gangen af 1860.										
					Overseede ved tidli- gere Tæl- linger.			Indflyt- tede.			Hjem- komne fra Stiftelser.			Ny Til- komne.			Sum af Til- kom- ne.			Helbre- dede.			Døde.			Udflyt- tede.						Indlagte i Stif- telser.			Feilagtigt Opførte.			Sum af Af- gaa- ede.	
		Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.					
	Skudesnæs	9	9	18	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	7	8	15		
	Torvestad	2	5	7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	4	6		
	Tysvær	7	6	13	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	7	6	13		
	Augvaldsnæs	8	10	18	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	7	7	14		
	Vestre Ryfylke	26	30	56	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	23	25	48			
	Sand	1	4	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	3	4		
	Jelse	6	2	8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5	3	8		
	Skjold	10	7	17	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	8	7	15		
	Nærstrand	4	7	11	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	5	9		
	Vikedal	2	4	6	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	4	7		
	Nordre Ryfylke	23	24	47	2	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	21	22	43		
	Hjelmeland	1	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	2		
	Rennesø	6	4	10	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6	4	10		
	Strand	3	3	6	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	3	7		
	Finne	-	3	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	3	
	Søndre Ryfylke	10	11	21	2	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	11	11	22		
	Hetland	7	5	12	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	8	5	13		
	Haaland	2	-	2	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	1	3	
	Stavanger By	1	4	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	4	6	
	Høiland	2	2	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	2	
	Stavanger	12	11	23	1	1	2	-	-	-	3	-	3	-	3	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	14	10	24	
	Lunde	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	
	Soggendal	2	-	2	-	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	2	5	
	Egersunds By og Landsogn	2	3	5	2	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	2	6	
	Helleland	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
	Klep	1	3	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1
	Jædderen og Dalerne	6	6	12	2	2	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	9	4	13	
	Stavanger Amt	77	82	159	8	3	11	-	-	-	3	-	3	-	4	3	7	21	-	-	-	10	4	14	-	-	-	4	3	7	-	9	9	30	78	72	150		

C. No. 5.

Tabel X. Oversigt over Til- og Afgang af Spedalske i 1860 i Bergens By, Stiftelserne undtagne, i Lister og Mandals Amt samt Nedenæs og Raabygdelagets Amt.

	Antal ved Udgangen af 1859.			Tilgang.												Afgang.												Antal ved Udgangen af 1860.										
				Overseede ved tidligere Tællinger.			Indflyttede.			Hjemkomne fra Stiftelser.			Ny Tilkomne.			Sum af Tilkomne.			Helbredede.			Døde.			Udflyttede.						Indlagte i Stiftelser.			Feilagtigt Opførte.			Sum af Afgaaede.	
	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.		
Bergens Stadsphysikat	5	4	9	1	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	2	-	-	-	3	4	5	9
Hitterø og Fedde Sogne af Flekkefjords Lægedistrikt	2	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	2
Farsund, Lyngdals Distrikt	-	1	1	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2
Holts Sogn, Østre Nedenæs Distrikt	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1
	8	5	13	1	2	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	4	-	-	-	-	-	-	1	1	2	-	-	-	3	7	7	14			

Tabel XI. Oversigt over Til- og Afgang af Spedalske i 1860 i Stiftelserne i og ved Bergen.

Stiftelse	Belæg ved Udgangen af 1859.			Tilgang.												Tilsammen Forplejede i 1860.	Afgang.												Belæg ved Udgangen af 1860.															
				Fra nordre Bergenhus Amt.			Fra søndre Bergenhus Amt.			Fra Bergen By.			Fra Stavanger Amt.				Fra andre Dele af Riget.			Fra en anden Stiftelse.			Sum af Tilkomne.			Døde.						Hjemreistemed Tilla-delse.			Hjemreiste uden Tilla-delse.			Til en anden Stiftelse.			Sum af Afgaaede.			
	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.		Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.				
Pleiestiftelsen No. 1	123	152	275	26	25	51	7	6	13	1	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	34	32	66	341	30	29	59	2	-	2	2	3	5	-	1	1	67	123	151	274
St. Jørgens Hospital	45	59	104	1	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	2	106	4	4	8	-	-	-	-	-	-	8	42	56	98			
Lungegaardshospitalet	29	22	51	12	11	23	1	-	1	-	-	-	4	3	7	4	-	4	-	1	1	21	15	36	87	4	1	5	8	4	12	2	-	2	-	-	-	19	36	32	68			
Tilsammen	197	233	430	39	37	76	8	6	14	1	1	2	4	3	7	4	-	4	-	1	1	56	48	104	534	38	34	72	10	4	14	4	3	7	-	1	1	94	201	239	440			

Tabel XII. Oversigt over Til- og Afgang af Spedalske i Stiftelserne i Molde og Throndhjem samt i Namdals Sygehus's Pleieafdeling i 1860.

Stiftelser.	Belæg ved Udgangen af 1859.			Indkomne i 1860.			Afgang i 1860						Belæg ved Udgangen af 1860.			Forholdet af Døde til samtlige i 1860 i Stiftelsen Optagne.	Samme Forhold i 1857 meddelt til Sammenligning.
							ved Død.			ved Hjemsendelse.							
	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.		
Reknes Hospital ved Molde, begge Afdelinger	22	34	56	11	4	15	4	4	8	-	-	-	29	34	63	11,26 pCt.	10,9 pCt.
Landets Kurerkammer i Throndhjem	7	8	15	-	1	1	-	1	1	-	-	-	7	8	15	6,2 pCt.	16,6 pCt.
Pleieafdelingen ved Namdals Sygehus	10	10	20	12	3	15	4	6	10	4	2	6	12	7	19	28,57 pCt.	16,6 pCt.
Tilsammen	39	52	91	23	8	31	8	11	19	4	2	6	48	49	97		

Tabel XIII. Kortfattet Oversigt over Antallet af bekendte Spedalske i de 5 nordlige Kystamter samt i Christians, Hedemarkens og Akershus Amter samt over Til- og Afgang i dette Antal i 1860.

A m t.	Antal ved Udgangen af 1859.			Tilkomne i 1860									Afgang i 1860 ved Helbredelse, Død eller som feilagtigt Opførte.			Antal ved Udgangen af 1860.		
				som Overseede ved tidligere Tællinger.			som nye Tilfælde.			Tilsammen.								
	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.
Finmarkens Amt	25	19	44	4	2	6	—	—	—	4	2	6	5	2	7	24	20	44
Nordlands Amt	83	78	161	12	9	21	4	2	6	16	11	27	2	6	8	97	83	180
Nordre Throindhjems Amt med Alhus*)	85	57	142	2	4	6	2	2	4	4	6	10	13	11	24	80	51	131
Søndre Throindhjems Amt med Kurerkammer	85	49	134	10	3	13	2	—	2	12	3	15	10	4	14	86	47	133
Romsdals Amt med Reknes	134	128	262	11	9	20	4	4	8	15	13	28	17	14	31	131	126	257
Christians Amt	12	9	21	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	1	3	9	8	17
Hedemarkens Amt	1	2	3	1	—	1	—	—	—	1	—	1	—	—	—	2	2	4
Akershus Amt	—	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2
Tilsammen	425	344	769	40	27	67	12	8	20	52	35	87	49	38	87	429	339	768

*) Alhus betegner Pleieafdelingen ved Namdals Sygehus.

Tabel XIV. Oversigt over de Spedalske i de 5 sydlige Kystamter og Bergens By, Stiftelserne undtagne, i 1860*).

	Antal ved Udgangen af 1859.			Tilgang i 1860.									Afgang i 1860.									Antal ved Udgangen af 1860.					
				Overseede, Hjemkomne fra Stiftelser og Indflyttede.			Nye Tilfælde.			Tilsammen.			Døde.			Indlagte i Stiftelser.			Helbredede, Udflyttede og feilagtigt Opførte.						Tilsammen.		
	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.
Nordre Bergenhus Amt	231	208	439	45	32	77	28	23	51	73	55	128	26	21	47	39	35	74	16	11	27	81	67	148	223	196	419
Søndre Bergenhus Amt	140	145	285	14	9	23	9	10	19	23	19	42	14	17	31	8	6	14	4	1	5	26	24	50	137	140	277
Bergen uden Stiftelser	5	4	9	1	1	2	—	1	1	2	3	—	—	—	—	1	1	2	1	—	1	2	1	3	4	5	9
Stavanger Amt	77	82	159	11	3	14	4	3	7	15	6	21	10	4	14	4	3	7	—	9	9	14	16	30	78	72	150
Lister og Mandals Amt	2	1	3	—	1	1	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2	4
Nedenæs Amt	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Tilsammen	456	440	896	71	46	117	41	37	78	112	83	195	50	42	92	52	45	97	21	21	42	123	108	231	445	415	860

*) Det samlede Antal Spedalske, som kjendtes i Riget ved Udgangen af 1860, var altsaa:

1. I Stiftelserne i og ved Bergen (cfr. Tabel XI)	440	Spedalske.
2. I de 5 sydlige Kystamter og Bergens By, Stiftelserne undtagne (cfr. Tab. XIV)	860	—
Tilsammen	1300	Spedalske.
3. I de 5 nordlige Kystamter samt i Akershus, Hedemarkens og Christians Amter (cfr. Tab. XIII)	768	—
Tilsammen i hele Riget	2068	Spedalske.

Tabel XV. Oversigt over det bekjendte Antal Spedalske ved de 5 sidste Tællinger i Rigets 5 nordlige Kystamter samt i Christians, Hedemarkens og Akershus Amter.

	1856.	1857.	1858.	1859.	1860.
Finmarkens Amt	35	31	42	44	44
Nordlands Amt	213	175	159	161	180
Nordre Thronhjems Amt med Pleieafdelingen paa Namdals Sygehus	138	143	139	142	131
Søndre Thronhjems Amt med Kurerkammeret i Thronhjem	130	138	126	134	133
Romsdals Amt med Reknes, begge Afdelinger	268	230	248	262	257
Christians Amt	12	13	17	21	17
Hedemarkens Amt	—	—	—	3	4
Akershus Amt	—	—	—	2	2
Tilsammen	796	730	731	769	768

Tabel XVI. Oversigt over det bekjendte Antal Spedalske ved de 5 sidste Tællinger i de 5 sydlige Kystamter og Bergens By, Stiftelserne medregnede.

	1856.	1857.	1858.	1859.	1860.
Nordre Bergenhus Amt	606	485	496	439	419
Søndre Bergenhus Amt	352	289	285	285	277
Bergen med Stiftelser	171	365	410	439	449
Stavanger Amt	185	189	157	159	150
Lister og Mandals Amt	3	2	2	3	4
Nedenæs Amt	—	—	1	1	1
Tilsammen	1317	1330	1351	1326	1300

Tabel XVII. Oversigt over Tilgang af Spedalske formedelst Overseen ved tidligere Tællinger og over Afgang ved Dödsfald i 1857, 58, 59 og 60 i de 5 sydlige Kystamter og Bergens By, Stiftelserne medregnede.

	Tilgang af Overseede.				Afgang af Døde.			
	1857.	1858.	1859.	1860.	1857.	1858.	1859.	1860.
Nordre Bergenhus Amt	101	50	27	67	58	20	30	47
Søndre Bergenhus Amt	31	19	22	21	30	20	26	31
Bergen med Stiftelser	3	3	1	2	54	69	66	72
Stavanger Amt	14	6	15	11	16	17	5	14
Lister og Mandals Amt	—	—	—	1	1	—	1	—
Nedenæs Amt	—	1	—	—	—	—	—	—
Tilsammen	149	79	65	102	159	126	128	164

Tabel XVIII. Oversigt over Forholdet af de i Rigets 5 nordlige Kystamter bekendte Spedalskes Kjøn ved de sidste 5 Tællinger.

	1856.		1857.		1858.		1859.		1860.	
	Md.	Kv.	Md.	Kv.	Md.	Kv.	Md.	Kv.	Md.	Kv.
Finmarkens Amt	74,3	25,7	58,1	41,9	57,1	42,9	56,8	43,2	54,5	45,5
Nordlands Amt	54,4	45,6	54,0	46,0	51,8	48,2	51,5	48,5	53,9	46,1
Nordre Thronhjems Amt	64,5	35,5	62,9	37,1	62,8	37,2	59,9	40,1	61,1	38,9
Søndre Thronhjems Amt	58,5	41,5	60,1	39,9	58,7	41,3	63,4	36,6	64,6	35,4
Romsdals Amt	50,4	49,6	51,3	48,7	52,0	48,0	51,1	48,9	51,0	49,0
I ovennævnte 5 Amter tilsammen	56,5	43,5	57,5	42,5	55,5	44,5	55,5	44,5	56,1	43,9

Tabel XIX. Oversigt over Forholdet af de i nordre og søndre Bergenhus Amter, Bergens By og Stavanger Amt værende Spedalskes Kjøn ved de 5 sidste Tællinger.

	1856.		1857.		1858.		1859.		1860.	
	Md.	Kv.	Md.	Kv.	Md.	Kv.	Md.	Kv.	Md.	Kv.
Nordre Bergenhus Amt	49,3	50,7	50,3	49,7	51,2	48,8	52,6	47,4	53,5	46,5
Søndre Bergenhus Amt	46,02	53,98	48,09	51,91	50,2	49,8	49,1	50,9	49,5	50,5
Bergen med Stiftelser	44,5	55,5	44,4	55,6	47,6	52,4	46,2	53,8	45,6	54,4
Stavanger Amt	48,1	51,9	49,7	50,3	48,4	51,6	48,4	51,6	52,0	48,0
I ovennævnte 3 Amter og Bergens By tilsammen	47,6	52,4	48,1	51,9	49,5	50,5	49,3	50,7	50,0	50,0

I. Beretning fra Overlæge O. G. Høegh.

(Hertil Tabellerne I. II. III. IV. V. VI. XII. XIII. XV og XVIII).

Som sædvanligt har ogsaa i det sidst forløbne Aar Tilsynet med Sundhedskommissionerne i det mig anviste Distrikt medtaget megen baade Tid og Opmerksomhed. Rejser i det Øiemed at møde endel af disse Kommissioner medtog henved 6 Uger, medens omtrent 3 Uger medgik til Rejser og Ophold fra Hjemmet, der foranledigedes ved Plejestiftelsen paa Reknes.

De fleste Møder, jeg saaledes i 1860 havde med Sundhedskommissioner, overvares af det kongelige Departements Expeditionschef for Medicinalvæsenet, hvilket jeg anser af Betydning ikke blot derved, at et nøjere Kjendskab til de forskellige Egnes Forholde saaledes bliver stillet til det Kongelige Departements Raadighed, men tillige af den Grund, at Befolkningen paa denne Maade styrkes i sin Overbevisning om, at Sundhedskommissionerne har en større Betydning, end den, mange af Distrikternes større og mindre Autoriteter har havt Skjønksomhed nok at tillægge samme. Bestyrkelse i en saadan Opinion er saameget vigtigere, som Institutions Virkeevne og hele Liv afhænger væsentligst af Folke- meningen.

Da jeg havde modtaget Meddelelse angaaende Expeditionschefens Forsæt at ofre nogle Uger paa de nævnte Møder, var det mig magtpaaliggende, at disse kunde ordnes saaledes, at et saavidt stort Antal af samme kunde blive besøgte, og at Forholdene paa de forskellige Steder, der som en Følge deraf blev at besøge, ikke skulde blive altfor ligeartede; de i flere Egne indskrænkede og tungvindte Kommunikationsmidler lagde imidlertid uovervindelige Hindringer ivejen for fuldstændig Opnaaelse af begge de angivne Øjemed; derfor blev flere Steder, der var en nærmere Jagttagelse værd, ikke denne Gang besøgte.

Møder i Sundhedskommissioner overvares i følgende Prestegjelde: Stadsbygden under Nordre (senere Midt-) Fosens Lægedistrikt, Bynesset tilhørende Strindens Distrikt, Lexviken i Søndre Indherred, Inderøen i Midt-Indherred, Stod i Nordre Indherred, Overhalvden i Indre Namdal og i Nærø i Ytre Namdals Lægedistrikt; senere overvares et Møde i Hevne i Søndre Fosens Distrikt, medens et i Stangvik i Indre Nordmøre berammet Møde gik overstyr, fordi den konstitu-

erede Distriktslæge ikke havde modtaget den fra mig i god Tid sendte Berømmelse. Sammenhængen hermed var nemlig den, at, da jeg ingensomhelst Kundskab havde om, hvem i Vakansen der var konstitueret Distriktslæge, adresserede jeg Brevene til denne Funktionær til det samme Postaabneri, hvorhen Breve til den aftraadte Distriktslæge var sendte. Det vilde i Sandhed være til Fremme for Forretningernes Gang, at vedkommende Bestyrere af Distriktslægeembeder ved Tiltrædelsen hertil indsendte sine Adresser, hvilket virkelig et Par Distriktslæger har vist den Opmerksomhed at gjøre. Endvidere overvar jeg Møder i Sundhedskommissioner for Volden og for Herø respektive i Indre og Vestre Søndmøres Lægedistrikter. Desuden plejedes Sammenkomster med Distriktslægerne i Nordre og Østre Søndmøre samt i Indre Romsdals Distrikter, uden at Møder i Sundhedskommissionerne inden disse Distrikter paa Grund af Omstændighederne kunde overværes.

At gaa ind i nogen nærmere Detalj angaaende det i disse Møder Forhandlede eller angaaende de Observationer, som under disse og under Rejserne kunde anstilles, anser jeg for mindre hensigtsmessigt, da Forhandlingsgjenstandene i Hovedsagen har været de samme, hvorom i tidligere Aarsberetninger er meddelt Underretning, og Observationerne vel hellerikke har ydet noget Nyt af Betydenhed. Kun saameget vil jeg sige, at saavel disse Møder som flere Distriktslægers Indberetninger for mig gjør det klart, at Sundhedskommissionerne paa ikke faa Steder har hos Almuen vundet en Indgang, som i denne Institutions allerførste Tid ikke af ret Mange ansaaes mulig, og som derhos aabenbarer den Sandhed, som rigtignok ikke jeg nogensinde har tvivlet om, at der hos det Norske Folk, selv i de mere tilbageliggende Egne, boer en Kraft til og en Sans for det Sande og Gode, der visselig har tiltrængt og fremdeles kræver Vækkelse, men som hundredaarigt Døseri og slet Stel oven- og nedenfra ikke har formaaet at udrydde. Det kan ikke negtes, at for Tiden raader hos os to rakt modsatte Synsmaader af Folkets Tilstand: medens der for den Enes Blik aabenbarer sig skinnende Guldklumper i hver eneste Dyngge af nationale Betragtningmaader, Skikke og Fordomme, ser den Anden i Alt dette

Intet uden Smuds og Elendighed, fysisk og moralsk Usselhed.

Vil vi maale vort Kystfolks Kultur med en Europæisk Alen, maa den vistnok synes liden og ussel; men vil man paatage sig den Ulejlighed at gjøre sig bekendt med den ejendommelige Aandsudvikling eller, om man saa vil sige, Kultur, der gaar bredved den udenfra gennem Skoler og Statsskik indførte, saa tror jeg enhver uhildet Mand skal komme til den Overbevisning, at her rører sig et Liv, der vel paa sine Steder endnu hviler i Frøet, men som under ikke altfor ugunstige Omstændigheder maa udfolde sig med Kraft og Fylde. Det er sagt, at de senere Tiders nøiere Granskninger har aabenbaret saameget Raaddent i vort Folkeliv, som tidligere ikke engang var anet. For mig stiller dette sig saaledes, at den, der ingen Anelse har havt om det Onde og Usle, der er avlet og voxet paa Uvidenhedens Grund, har havt et meget indskrænket Begreb om Kundskabens rensende og forædlende Kraft; og for mit Øre tager det sig noget naivt ud, naar jeg hører voxne Mænd udtale sin Overraskelse over den Usselhed, de senere Tiders Granskninger har lagt for Dagen; rentud maa jeg tilstaa, det har forundret mig, at der under de Kaar, hvormed det Norske Folk baade hvad Styrelse og Undervisning angaar har gennem Aarhundreder maattet nøjes, har udviklet sig saameget Godt, som unegteligt findes blandt Almuen. Jeg gad desuden se, hvilke Resultater lignende Granskninger blandt andre Landes Almuer skulde yde, ja jeg har endog nogen Tvivl om, at de saakaldte højere Klasser skulde komme saa særdeles vel fra ligesaa nøjagtige og upartiske Undersøgelser som dem, Almuen nu har været undergiven; under denne Betragtning rinder mig i Minde et Svar, mine Skydsfolk for et Par Aar siden gav paa mit Spørgsmaal, om megen Svir herskede i Distriktet: Nu er det bare Øvrigheden, som svirer.

Men for nu at komme tilbage til Sundhedskommissionernes Virksomhed vil jeg tillade mig at meddele et Uddrag af en i Herø Sundhedskommission ført Protokol. „Medlemmerne gave en Beretning om hvorledes de havde udført sine paatænkte Forpligtelser som Rodeopsynsmænd. Idethele fremgik det glædelige Resultat, at saavel disse Opsynsmænd havde taget sig med Iver af Sagen, og at enkelte af disse havde samlet Indvaanerne paa Gaardene i Roden og holdt oplysende Foredrag og Samtaler med dem, — som ogsaa, at Almuen idetheletaget havde imødekommet deres Bestræbelser og for en stor Del fulgt deres Raad. Det nævntes t. Ex. af forskellige Medlemmer, at Gulvvaskning hver Lørdagskveld er i visse Roder bleven temmelig almindelig.“ I den med Protokoludskrivten følgende Meddelelse ytrer derhos Distriktslægen, at han for et Aar tilbage vilde have anset det umuligt i et endog meget længere Tidsrum at faa hos Almuen

dersteds indført ugentlig Gulvvaskning. For dem, der har havt den Lykke godtsom altid at færdes i renlige Forholde og som blot har seet og følt saameget af Smudset, at hans Kjærlighed til Renlighed derved er bleven styrket, ja for ham fremstiller det sig kanske ikke saa klart, hvilke Fremskridt Indførelsen af ugentlig Gulvvask betegner eller kanske rettere forudsiger hos en Almue, for hvem dette Slags Vask har om ikke været fuldkommen ukjendt, saa dog anset som en i alle Dele overflødig Sag. Men for den, hvis Livsstilling har medført, at han ved jevnlig at færdes blandt en urenlig Almue har følt Trykket af denne Mangel paa huslig Hygge, hvilket indendørs Smuds aldrig undlader selv paa det ukultiverede Menneske at bevirke, for ham, siger jeg, er det klart, at Indførelsen af ugentlig Gulvvask er en overmaade stor social Reform, jeg kunde fristes til at sige Revolution. Som bekendt er der Intet, der i højere Grad betinger Sløvhed, end uafbrudt Ensformighed i Livsforholde og Mangel paa Afvexling i det daglige Livs Gang; i vort Lands Kystegne ligesom i Fjeldegnene har den voxne mandlige Befolkning i sin Færden paa Hav og i Fjeld en vækkende Afvexling; men i den Alder, da Mennesket mægtigst paavirkes udenfra, gaar den ene Dag næsten som den anden, og selv Helligdagen faar i de urenlige Egne ikke sit rette Præg, fordi Bolig og Klæder ogsaa da bærer Hverdagens Smuds, og medens Dagen for de Ældres Vedkommende udfyldes dels med stiltfærdige Andagtsøvelser og fornemlig med Søvn, trykker ofte dens Stilhed paa det barnlige Gemyt, og Barnet venter ikke her med Længsel paa Søndagens Komme. Anderledes vil det Hele stille sig, naar denne Dag bliver en Renhedens Fest; thi Enhver kan nok vide, at det rene Gulv ikke kan forliges med smudsige Klæder. Denne Følelse af Renselse og Høitid ugentlig gjentagen fra den tidligste Alder kan ikke Andet end virke vækkende paa Befolkningen og da fornemlig paa Barnet og paa Kvinden. For denne sidstnævntes Vedkommende er Livet i Kystegnene ialmindelighed trist, og deraf kan saa let forklares den Tungnemhed, hun der viser i at følge Exempler paa bedre Stel; paa hende vil hin Forandring virke vækkende derved, at hendes Selvfølelse vil stige i samme Mon, hun ser sig istand til at skaffe Hygge og Trivsel omkring sig.

Ikke nærer jeg synderlig Tvivl om, man her vil beskylde mig for at opføre store Bygninger paa den allerløseste Grund, idet jeg tillægger en ringe Ting saa betydelige Følger; men hvad er det uden Smaating, der tilsammentagne giver Livet sit Præg? og saa skal jeg bede, man vil betænke, hvorledes Livet i eget Hjem skulde skikke sig, naar den jevnlige Renselse borttages; mon den samme Grad af Kultur da kunde der bevares?

Iøvrigt er det ikke alene til hin Kjendsgjerning jeg støt-

ter min Fortrøstning om Sundhedskommissionernes Fremtid; mange andre Omstændigheder er tilstede og blandt disse skal jeg nævne den Længsel, der paa flere Steder ytres efter disse Kommissionsmødernes Afholdelse, en Længsel, der ikke ligesom den efter Bodsprædikanternes Foredrag er bygget paa den ejendommelige Tilløkkelse, fornemlig mindre aandsudviklede Mennesker føler ved en stærk og livlig Bevægelse af Indbildningskraften, om endog, eller kanske rettere fornemlig naar denne Bevægelse fremkalder Billeder af Ødelæggelse og Vederstyggelighed. Det kan synes, som Bodsprædikanternes eller, som de nok selv vil kaldes, Talernes Virken blandt Almuen ikke skulde vedkomme en Beretning af dennes Natur; saadan Betragtningssmaade maatte da grunde sig paa Antagelsen af, at hine Taler er baade i sin Oprindelse og Virkning rent aandelige, hvilket jeg ingenlunde tør antage, tvertimod maa jeg antage, de i begge Henseender staa i nær Forbindelse med Folkets ydre Kaar. For mig stiller Sagen sig virkelig saaledes, at jeg ikke kan undlade at finde en streng Analogi mellem Virkningerne af disse Bodsprækener og af Brændevinsdrik: man kan beruse sig og debauchere i begge med omtrent de samme Følger for Aand og Legeme; man maa befinde sig paa et vist Kulturtrin eller tidligere have overgivet sig til Debauche af samme eller anden Art, for at finde Smag i hvilkensomhelst af disse Nydelse, kort sagt, det er isandhed overraskende at finde en slig slaaende Lighed mellem tilsyneladende saa forskellige Gjenstande. Nu, ligesaa vist som for mig ingen Tvivl er om, at Udskejelser i Nydelse af Brændevin og andre saakaldte sterke Drikke spiller sin Rolle ved Sygdommes arvelige Overgang til senere Generationer, ligesaa vist antager jeg, at den tilsyneladende mere aandelige Debauche i Ild og Svovl ikke kan undlade at spille en lignende Rolle.

I Sundhedskommissionernes Møder er det blot Forstanden, der tiltales og det gjerne under saa simple og lidet kunstmæssige Former, at det er alene Materiens egen Styrke, der holder Interessen vakt. Lægerne er ialmindelighed Kjendsgjerningernes Mænd, og saare faa, om nogen, stræber ved kunstmæssig Form for sine Foredrag at vinde Indgang hos Tilhørerne, og ligefrem vil jeg tilstaa min Tvivl, om en saadan Stræben skulde lede saa særdeles langt. Imidlertid vil jeg, for ikke at misforstaaes, tilføje, at, naar jeg her nævner kunstmæssig Form, saa vil jeg naturligvis ikke dermed betegne den strenge logiske Orden, den intet Foredrag bør undvære.

Iøvrigt er det naturligvis ikke overalt, at disse Sundhedskommissioner er komne til sin Ret; paa nogle faa Steder ser det endog ud til, at de ledes med det Maal for Øje, at de skulde udrette mindst muligt, og har Vedkommende først sat sig et saadant Maal, saa er det klart, at dette vil naaes;

derfor har jeg troet det rettest ikke anderledes at befatte mig med Kommissionerne paa saadanne Steder, end strengt at paase de foreskrevne Formers Overholdelse; alt Andet skulde være spildt Arbejde. Naturligvis ganske anderledes forholder det sig der, hvor Vedkommende har god Vilje til at virke, men mangler det rette Greb paa Tingen, i saadanne Tilfælde spares aldrig paa den mundtlige og skriftlige Vejledning, jeg formaar at give.

Det var forudsat, at Reknes Plejestiftelse skulde blive i Aarets Løb belagt. Dette skedde imidlertid ikke, fordi Stiftelsens nye Bygning ikke til den paaregnede Tid naadde sin Fuldførelse. Men Indmeldelse af Lemmer foregik dog i det Aar, hvorom denne Indberetning handler. I den desangaaende udstedte Bekjendtgørelse var 15de December sat som sidste Termin for Indmeldelse af Spedalske, der ønskes indtagne som Lemmer i Stiftelsen ved sammes Aabning; fra Distrikterne i Romsdals og Søndmøres Fogderier indkom til fastsat Tid Indmeldelser; men fra de Nordfjordske Distrikter og fra Sognene Kin og Swanø, hvis Spedalske nu er henviste til Forplejning i Stiftelsen paa Reknes, kom ikke en eneste Anmeldelse hverken til den fastsatte Tid eller senere, hvoraf maa sluttes, at disse paa Spedalske saa rige Distrikter og Sogne vil foretrække at forpleje disse i Hjemmet for at sende dem nordenfor Stat, der sandsynligvis paa de Kanter ansees for et Slags Grænse for den beboelige Verden. Imidlertid antager jeg, at Rygter fra dette hidtil ukjendte Land hinsides Stat om ikke lang Tid skal bringe saadanne Tidender angaaende Lemmernes Behandling og Trivsel i Reknes Plejestiftelse, at først en Enkelt skal vove at søge did, og naar det saa i Hjembygden spørges, at denne er sluppet med Livet fra Vovestykket, skal sandsynligvis Andre følge det givne Exempel. Iøvrigt er mig berettet, at det i hine Egne er ikke blot de stakkels Spedalske selv, men tillige langt mere formaende Personer, der har en afgjort Modbydelighed for, at deres Egn paa nogen Maade skal sættes i Forbindelse med Reknes Plejestiftelse; men jeg maa bekjende, det falder mig vanskeligt at fæste Lid til en saadan Beretning; i vor Tid synes dog den Slags Bygdepatriotisme at burde tilhøre alene Historien. For de stakkels Spedalske staaer det vistnok som mindre tiltalende at flyttes til et Sted, hvor deres Venner og Frender intet Erinde har, og hvor de altsaa ikke færdes; men paa den anden Side kan hellerikke Staten med sine tunge Opofrelser for disse usele Personers Skyld af disse lade sig foreskrive altfor haarde Vilkaar, og det skulde isandhed ske, hvis samtlige Spedalske skulde uden Hensyn til de forskellige Stiftelsers Rummelighed faa vælge Ophold i hvilken af disse de selv maatte ønske. Man faar haabe, at hine Distrikters formaaende Mænd vil anvende sin Indflydelse til at overbevise de Spedalske om, at det er i egen Interesse at

søge hen til den Stiftelse, der aabnes for dem, istedetfor at blive i Hjemmets Elendighed til Byrde for sig selv og Omgivelserne.

Fra de Nordmørske Distrikter, hvis Spedalske er henviste til Forplejning i den nu snart færdige Stiftelse ved Throndhjem, har jeg vistnok hørt nogen Beklagelse over, at Adgangen til Reknes nu er lukket for deres Spedalske; men disse Beklagelser er, saavidt jeg har opfattet dem, fremkaldte hovedsageligt ved den Omstændighed, at Stiftelsen paa Reknes aabnedes tidligere end den ved Throndhjem, og jeg kan ikke tænke, der i Nordmøre vil rejse sig nogen almindelig Klage over, at denne Egns Spedalske bliver henviste til sidstnævnte Stiftelse, naar denne først aabnes for dem. Imidlertid kan det ikke negtes, at Nordmøre, tilsyneladende med nogen Grund kan klage over at være udestængt fra Benyttelsen af Reknes Plejestiftelse, hvortil Reknes Hospitals Midler er gaaede over, naar man ved, at disse Midler er i sin Tid dels legerede til Hospitalet til Fordel for Romsdals Amts, altsaa ogsaa Nordmøres, Spedalske og dels tilvejebragte ved Ydelser af dette samme Amts Matrikulskyld. Men de to Plejestiftelser, hvorom det her gjælder, vil aabnes med kun nogle Maaneders Mellemlum, og, som Sagen nu er ordnet, faar de Spedalske paa hvilkensomhelst af Stiftelserne de samme Fordele uden noget Tilskud af egne eller naturlige Forsørgeres Midler, saa det Hele for den nærmeste Tids Vedkommende opløser sig i en Ubetydelighed. Anderledes vil Sagen derimod stille sig, om den Tid skulde komme, da Staten ikke vil bære hele Byrden af de Spedalskes Forplejning i Stiftelserne; i saadant Fald vil Nordmøre ved den nu trufne Ordning lide et reelt Tab derved, at det berøves Adgang til for det gamle Reknes Hospitals Midler at faa nogle af sine Spedalske forplejede. Men det etablerede Forhold er naturligvis ikke saa uryggeligt, at ikke de Forandringer, der i Fremtiden af Retfærdighed og Billighed maatte paakaldes, nok da kan gennemføres.

Ogsaa i det her omhandlede Aar har en af Spedalskhed lidende Kvinde været paa Throndhjems Sygehus behandlet for samtidigt tilstedeværende Syphilis. Spedalskheden, der i omtrent 5 Aar havde været aabenbart tilstede, da hun indkom paa Sygehuset til Behandling for sekundær Syphilis, lader til ikke at have berod paa arveligt Anlæg hos den Syge, men ligesaaavel, som Syphilis, at være erhvervet. Det er isandhed ikke uden Interesse at faa Rede paa slige Tilfælde; jeg skulde derfor være de Læger, der maatte kjende saadanne, taknemmelig for Meddelelse derom samtidigt med Oversendelse af de aarlige Til- og Afgangslister. Under enhver Omstændighed tør det nu ansees givet, at disse to Sygdomme ikke fuldkommen udelukker hinanden, medens man, saavidt jeg skjønner, ingen berettiget Mening kan have, om de i nogen Grad er

til Hinder for hinandens Fremstaaen. Efter de hidtil vundne Erfaringer synes Spedalskhed hos en Syphilitisk ikke at lægge paatagelige Hindringer ivejen for en kurativ Anvendelse af Merkur; ialfald er Spedalskhedens Symtomer nok ikke i dette Tilfælde traad sterkere frem hverken under Merkurbehandlingen eller senere, før Vedkommende i indeværende Aars Vintermaaneder udsattes for gjentaget Ondtlidende.

Forinden jeg nu gaar over til Behandling af de Beretningen hoslagte Tabeller, skal jeg tillade mig atter at henlede det Kongelige Departements Opmerksomhed paa det Hensigtsmessige i en Forkortelse af den Frist, der er Distriktslægerne given til at indsende de aarlige Til- og Afgangslister over Spedalske. Affattelsen af disse Lister, hvortil Skemata haves, bestaar i en simpel Uddragen af de Protokoller over Distrikternes Spedalske, hvilke naturligvis til enhver Tid bør være i Orden, et Arbejde, der i de allerfleste Tilfælde kræver høist et Par Timers Tid. Ikke desmindre er hertil indvilget tre Maaneder, medens kun en er mig tildelt til ikke alene at gennemgaa disse Lister fra Distriktslægerne i Strækningen fra Stat til Nordkap, men tillige til at sammendrage og bearbejde samme. Imidlertid skulde denne mig tildelte Frist ikke befindes for kort, hvis den i Virkeligheden kom mig tilgode, hvad den nu naturligvis ikke gjør. Enhver kan nok vide, at flere af de indkomne Lister maa give fuld Opfordring til Remisse fornemlig til de Affattere, der ikke tidligere har havt med slige Sager at bestille. I den nævnte Landsdel er Ombytning af Distriktslæger af let fattelige Aarsager hyppig; de omtalte Remisser indtræffer altsaa ikke saa sjældent, ja endog det kan hændes, at de samme Lister gaar to Gange frem og tilbage, inden de er i brugbar Stand; kommer saa dertil, at Postgangen i Aarets første Maaneder for de nordlige Ruters Vedkommende er meget sparson, saa skjønner man nok, at det kan gaa ind i Mai Maaned, inden alle de Lister, der danner Grundlaget for min Beretning, er indkomne. Følgen heraf er, som jeg tidligere har tilladt mig at gjøre opmærksom paa, at ikke fornøden Tid levnes mig til at behandle Sagen med den Omhu, jeg ønsker at vise den.

Saavidt jeg skjønner, skulde vedkommende Distriktslæger isandhed ikke blive brøstholdne, om det paalagdes dem inden Udgangen af hvert Aars Januar Maaned at indsende de omhandlede Lister; jeg kunde da gjøre Regning paa engang i Marts at have dem saaledes i Orden, at Bearbejdelsen kunde begynde.

Ogsaa en anden Foranstaltning, der sigter til at bringe bedre Orden i de Sager, der vedkommer min Embedsvirksomhed, skal jeg tillade mig at foreslaa. Som bekjendt er det ikke Distriktslægerne, som andre Embedsmænd, paalagt at føre Kopibog og Journaler over udgaaede og indkomne Embedsskrivelser; for egen Skyld fører dog antagelig de fleste

saadanne; men, da dette er en privat Sag, overleveres disse Protokoller, saavidt jeg har kunnet erfare, nok i de allersjeldneste Tilfælde til Eftermanden, der altsaa i Regelen er afskaaren al Adgang til at komme til Kundskab om Embedets Antecedenser. Følgen heraf er naturligvis den, at enhver tiltrædende Distriktslæge maa begynde fra Nyt af, medens det Naturlige vilde være, at han kunde bygge paa den af Formændene lagte Grundvold. Hvorledes denne Tingenes Tilstand i sin Almindelighed virker hemmende paa Forretningernes Gang, derpaa er det ikke min Sag at gaa nærmere ind; men for de Sager, der vedkommer Tællingen af de Spedalske og Sundhedskommissionerne, ved jeg af Erfaring, at denne Tilstand er højst uheldig. Det kan imidlertid hænde, at højere, mig ubekjendte Hensyn gjør en Omordning i saa Maade utilraadelig; jeg skal derfor tillade mig at henvende det Kgl. Departements Opmerksomhed paa en Foranstaltning, der paa en vis Maade kan træde istedetfor hin Ordning. Hermed tænker jeg paa et fra det Kgl. Departement udgaaet Cirkulære, der under Et omfattede samtlige nu gjældende Regler og Bestemmelser, der til forskjellige Tider er udgaaede angaaende Tællingen af Spedalske. Derved skulde ikke blot de i Embedet nye Distriktslæger finde en kjærkommen Vejledning, men i adskillige Tilfælde ogsaa de af de ældre, der ved en udbredt Praktik er hindrede fra til enhver Tid at have sin Opmerksomhed henvendt paa hin Del af deres Embedsgjerning. I tidligere Aarsberetninger har jeg forsøgt at indflette de Vink, som Erfaring har vist at være fornødne for flere Affattere af Aarslisterne og for ikke færre Ordførere i Sundhedskommissionerne; men enten disse Aarsberetninger aldeles ikke læses af dem, de forendel er myntede paa, eller de deri givne Vink oversees, det kan jeg ikke vide; men sikkert er, at af Enkeltes Fremgangsmaade i de antydede Retninger fremgaar klart, at et af Alternativerne er tilstede. Bestræbelserne for at faa de Spedalskes Alder nøjagtigt opgivet har endnu ikke ledet til Maalet; endog iaar er hændt, at en Distriktslæge, der allerede ved Tællingen i 1856 var i sit nuhavende Embede, har paa min Anmodning om at opgive de Spedalskes Aldersaar givet foruden andet Svar ogsaa den naive Ytring tilbedste, at han maa anse saadant mindre hensigtsmessigt, især da Almuesmanden i hans Distrikt sjelden kjender sin Alder, ligesom Distriktslægen finder det besynderligt, at saadan Anmodning fremsættes nu og ikke tidligere. Det Kongelige Departements Cirkulære af 29de Juni 1857 betragtes altsaa som ikke eksisterende, og da kan ikke jeg klage over, at mine Aarsberetninger er uensede. Det er isandhed beklageligt, at Skemaerne for Tællingen i 1856, hvilke fremdeles benyttes for den aarlige Tilgang, blev, vistnok mod mit Raad, udstyret med Rubriker for Aldersklasser; dette har havt til

Følge, at man ikke endnu har den Greje paa Spedalskhedens Gjennemsnitsvarighed, som af flere Grunde er ønskelig, og som i Forbindelse med andre forhaandenværende Oplysninger sandsynligvis skulde faa Betydning for Sygdommens Æthiologi. Man kan gjerne sige, at dette Tab nu er uopretteligt, fordi det her naturligvis maatte gjælde at kjende Sygdomsvarigheden, som den var under de Spedalskes tidligere uensede Forhold, og ikke som den nu er eller bliver, efter at disse Syges Tilstand i mange Henseender er bleven bedre.

Angaaende medfølgende Tabellers Indretning skal jeg i al Korthed bemærke, at jeg har fundet det rigtigt derpaa at optage endel Prestegjeld, hvori ingen Spedalske for Tiden vides at være, af den Grund nemlig, at denne Befrielse for Ondet har sin Betydning, som ikke bør undgaa Opmerksomheden; dog har jeg ikke fundet nogen tilstrækkelig Grund til deriblandt at optage de øvre Prestegjeld i Søndre Thronhjems Amt og naturligvis endmindre dem i Christians, Hedemarkens og Akershus Amter, hvori ingen Spedalske er bekjendte. Iøvrigt er Tabellerne i Hovedsagen overensstemmende med de tidligere leverede med den Undtagelse, at jeg, som en Følge af den ifjor optagne Rubrik for Helbredede, har iaar maattet tage atter en ny, nemlig for Recidiver. Naturligvis er ingen af disse Rubriker righoldige, men de har sin Betydning.

Her tager jeg Anledning til nogle Bemærkninger angaaende nogle af de Kurmetoder, der inden det mig anviste Distrikt er bragte i Anvendelse mod Spedalskhed, saavidt jeg kjender dem nemlig. Det synes, som de fleste af de Læger, der her har befattet sig med dette Slags Kurforsøg, har betragtet Iod og da fortrinsvis, men langt fra udelukkende, Iodetum kalicum som Hovedmidlet, uagtet det andetsteds forlængst er prøvet og, jeg maa antage, fundet for let. Derimod vil jeg ingenlunde have forstaaet, at ikke mange af Sygdommens Symtomer hos ikke ganske faa Spedalske svinder under dette Middels Anvendelse, og det er vel ogsaa den Omstændighed, der i dette Tilfælde holder Midlet i Kredit. Nogle Læger synes at antage, at dette Medikament bør hos Spedalske anvendes i et meget længere Tidsrum og i større Doser, end ialmindelighed er anseet sikkert og forsigtigt, og negtes kan ikke, at jeg har faaet Indtrykket af, at der med dette Medikaments Anvendelse undertiden er gaat videre, end hvad jeg fra mit Standpunkt anser tilraadeligt. Det er vistnok saa, at ligeoverfor en Sygdom, der hidtil har vist sig saa lidet traktabel for hvilkensomhelst Behandling, kan Lægen fristes til større Dristighed i Brugen af heroiske Midler, end ellers ansees rimeligt; jeg vil tro Ens Tankegang kan være omtrent saadan: Patienten gaar her under enhver Omstændighed formedelst sin Sygdom Døden imøde; her kan Resikoen ved store Doser af et Medikament ikke

være saa betydelig; dettes skadelige Virkninger er ikke værre, end Sygdommen selv. Men jeg tror isandhed ikke, at et saadant Ræsonnement er berettiget. Det er vistnok saa, at den Spedalskes Liv i Regelen er uselt og undertiden endog i hans egne Øjne af ringe Værd, men derfor er vi i Henhold hverken til moralsk eller borgerlig Lov berettigede til at udsætte det for Farer. Derhos bør ikke glemmes, at ikke ganke faa Spedalske gennem en Aarrække har ført en ganske taalelig Tilværelse, og da fornemlig de, i hvis Magt det har staaet at skaffe sig Livets Behageligheder og Bekvemmeligheder i noget rigeligere Maal, end desværre vanligt er for dette Slags Syge. Det er meget vel bekjendt, at enkelte Spedalske gennem Aar har været istand til at opfylde borgerlige Pligter, og at de har levet et i visse Maader endog lykkeligt Familieliv; saaledes mindes jeg en Mand, der allerede i 1836 var bekjendt som spedalsk, og som endnu i 1858 var kun i ringe Grad hindret i sine Sysler om Sommeren med Jordbruget og om Vinteren indendørs. Det er altsaa, om man saa end vil sætte andre Hensyn udaf Betragtning, ikke en given Sag, at en Spedalsks Liv er af saa ringe Betydning, at det bør udsættes for en betydeligere Resiko, end det ansees rigtigt at lade Andres Liv løbe.

Kanhænde man vil indvende, at Medikamentet i de store Doser er anvendt under stadig Opmerksomhed paa dets mulige Skadelighed, og at kun saalænge ingen saadan Virkning har været sporet, er dermed fortsat, samt at det er først gennem forsigtig Stigning, man er kommen til de større Doser. Skjønt jeg nu indrømmer, at saa kan være, antager jeg dog Sagen ikke dermed klaret. Hvorvel Iod for en væsentlig Del snart udskilles af Legemet, er der dog Grund til at antage, at dette enten hos Ingen sker til Fuldkommenhed eller ialfald ikke hos ethvert Individ. For Midlets lokale Indvirkning kan man nok vogte sig; men for den almene tør dets Brug i store Doser være mindre beregnelig, og jeg holder mig isaafald ikke blot til den Omstændighed, at Iod et fundet og paavist i Modervandet hos Kvinder, der under Svangerskabet har taget samme, samt som Spor i Blod, Hjerne og Rygmarv flere Dage efter Ophøret af dets Anvendelse (se Cogswells Essay Pag. 60, citeret efter Pereyras *Materia medica*). Et Middel, der i den Grad, som dette, virker paa Stofskiftet, kan ikke i ethvert Tilfælde være sikkert at anvende i store Doser og meget vedholdende, og meget sandsynligt er, at de paatagelige Følger af disse Doser først senere hen vil vise sig. Vel kjender jeg Meddelelser fra andre Lande om Anvendelsen af endnu meget større Doser af Iod, end dem, jeg her har for Øje; men jeg ved ikke i hvilke Forbindelser Iod i hine Tilfælde er anvendt. Kommer dette Middel i Ventriculus sammen med stivelseholdige Fødemidler, dannes, som Enhver bekjendt, en Forbindelse, hvis

lokale Virkning er næsten ingen og hvis almene er saare ringe; nu kjender jeg ikke i disse Tilfælde Patienternes Kosthold eller ved, hvor nær Maaltiderne Medikamentet er dem givet; men af nogle mig meddelte Journaler over Spedalskes Behandling her i Landet fremgaar, at Midlet gennem længere Tid er givet hver 2den Time (lige op til 13 Grans Doser af Jodetum kalicum), hvoraf kan, om end ikke med fuldkommen Sikkerhed, sluttes, at det under denne Anvendelse ikke til enhver Tid har stødt paa Stivelse i Ventriculus og Tarmer. Tages saa Hensyn til det fattige og efter min Mening utilstrækkelige Kosthold, som Landets ialfald fleste Sygehuse yder sine Patienter, saa kan jeg fra mit Standpunkt ikke andet, end paa det Alvorligste tilraade stor Forsigtighed i Anvendelsen af Iod som kurativt Middel mod Spedalskhed.

Da jeg er kommen ind paa Behandlingen af denne Sygdom, skal jeg tillade mig nogle Ytringer angaaende det Behandlingssæt, der forekommer mig hensigtsmessigt. Det er isandhed ikke med Lyst jeg gaar ind paa dette igrunder ikke mig anviste Felt, der vel snarest burde optages af de rent videnskabelige og lærde Anstalter, der har med denne Sygdoms Behandling at bestille, nemlig Lungegaards- og Righospitalet. Dog haaber jeg, man vil bære over med mine Bemærkninger, naar jeg paa Forhaand fraskriver dem og mig al Pretension paa Lærdom.

Allerede i den tidligere Tid af min nærmere Iagttagelse af denne Sygdom, syntes det mig, at et af dens Fænomener, der vistnok hverken var eller endog lettelig kunde være undgaaet Iagttagernes Opmerksomhed, var idethele lagt mindre Bret paa, end det fortjente, og det saameget mere, som dette Symtom for mig efterhaanden fremstillede sig som et Tegn, der med Hensyn baade til Sygdommens Aarsagsforhold og derfor tillige til dens Behandling maatte være af væsentlig Betydning. Dette Tegn er den Ømtaalighed for Kulde, som jeg tror tilhører alle af Spedalskhed lidende Individet. Blandt disse gives vistnok nogle, der i sin Sløvhed ingen tilfredsstillende Forklaring giver hverken om dette Fænomen eller om mange andre; jeg ved ikke at have kjendt nogen Spedalsk*), der under en lav Temperaturs Indffydelse ikke aabenbart har fundet sig deraf føleligere paavirket, end Tilfældet har været enten med Menneskene ialmindelighed eller med dem selv, før de blev syge; ligesom det paa den anden Side er paafaldende, hvor velgjørende Varme synes at virke paa disse Syge. At Ubehageligheden af en lav Temperatur føles sterkt af svagelige Personer, er idethele ikke

*) Her maa ikke komme i Betragtning, at Spedalske under Udbrudsfeber eller under Lidelse af anden tilstedeværende Sygdom kan plages af Feberhede eller Brænden i Huden; af sidste Slags led saaledes en Spedalsk, der tillige var sindssyg, og det baade i temmelig lang Tid og i meget høj Grad.

saa uvanligt, at det for de Spedalskes Vedkommende skulde være saa særdeles at merke, naar ikke dermed var forbundet den Omstændighed, at en meget høj Temperatur synes at virke velgjørende paa dem, hvilket ellers kanske ikke er saa særdeles almindeligt, og dels samt fornemlig den, at de mere intelligente af de Spedalske ved at datere sin Sygdom fra en hyppigere gjentagen eller vedholdende, sterk Afkøling af Legemet. Gjennemgaar man alle de Sygdomsaarsager, der af de forskjellige Iagttagere er for Spedalskhed anførte, bliver man vel nu staaende ved Ondtliden som den hyppigst paa-beraabte*); men hvori bestaar nu denne Ondtliden uden i jevnlig og langvarig Afkøling af Legemet oftest forenet med samtidig Mangel paa en Varmeudviklingen gunstig Føde? Her maa ikke den Indvending gjøres gjeldende, at Spedalskhed, om den skyldte hovedsagelig dette Slags Ondtliden sin Oprindelse, ikke skulde findes i de varmere Klimater, hvilket den velbekjendt gjør; thi man maa have et meget fattigt Begreb om disse Klimater, naar man ikke ved, at selv der kan det menneskelige Legeme lide overordentligt ved Afkøling, naar ikke Kulturens Hjælpemidler bøder paa de naturlige Mangler. Hellerikke kan den Indvending nu godkjendes, at Spedalskhed findes i forholdsvis faa Lande, medens den, om den søgte sin fornemste Rod i en over den hele Jord saa almindeligt udbred Sygdomsaarsag, skulde have spred sig til fast alle Jordens Lande; thi med en nøjagtigere Kundskab angaaende denne Sygdom er dens geografiske Udbredning bleven hvert Aar tilsyneladende større, og det er højst sandsynligt, at denne Udvidelse endnu ikke paa langt nær er stanset. Saaledes har jeg nys erfaret, at Spedalskhed skal forekomme endog meget hyppigt i et Distrikt ved Volga, hvor der endog skal gives et Slags Hospitaler for de deraf Angrebne. De eneste Europæiske Riger, i hvilke jeg ikke har hørt om Spedalske, er Danmark, Holland, Belgien og de Østerrigske Stater (jeg regner rigtignok da samtlige tyske Stater som en); og jeg kan meget vel tænke mig, at de tre førstnævnte af disse Lande paa Grund af Kultur og forendel

*) Det har været mig noget paafaldende, at Doktor Bidenkap i sin nys leverede meget velskrevne Afhandling om Spedalskhed, har peget paa Nydelsen af bedærvet Fisk som en ikke usandsynlig Aarsag til denne Sygdom, og til den Ende antydet Rakefisk som den sedvanlige Kost blandt de Fjeldbønder, der af nævnte Sygdom er angrebne; for flere Spedalskes Vedkommende tør jeg nok forsvare, at de ikke har nydt bedærvet Fisk, denne være nu enten af Hav eller Ferskvand. I Elverum, hvor nu kjendes 4 spedalske Individder, kan man ogsaa vide, at Rakefisk ikke hører til Folkets daglige Føde; dertil gives der idethele ikke Fisk nok, og jeg tænker, man ved at henvende sig til Distriktslægen sammesteds vil faa fuld Bekræftelse paa, at de i hans Distrikt bekjendte Spedalske ikke har fraadset i Rakefisk; en enkelt Gangs Nydelse, der kan være mulig, tør dog ikke ansees saa farlig. Mon idethele Rakefisk er farligere at nyde, end Gammelost, der nok af Alle ansees uskadelig?

Klima kan være fuldkommen fri for Spedalske; men ikke mindre let lader det sig tænke, at en og anden Spedalsk ogsaa der kunde findes, uden at det er kommet til almindelig Kundskab. Liden Tvivl er der vel om, at lærde Mænd for ikke lang Tid tilbage skulde været villige til at vove sit Liv paa, at Spedalske ikke i vore Dage fandtes i England, og dog har vi nu fra dette Land saa paalidelige Beretninger om Tilfælde af denne Sygdom, endog opstaaede i Hjemmet og hos Indfødte, at ingen Tvivl i saa Henseende er os tilladt. Med det samme være det mig tilstedet at fremsætte den Bemærkning, at Spedalskhedens forholdsvis sjeldne Forekomst i Finmarken sandsynligvis er mere tilsyneladende end virkelig og for en ikke uvæsentlig Del søger sin Forklaring i Mangel paa Kjendskab til Individerne, der i saa tyndt beboede Egne er en uundgaaelig Ulempe; ialfald i Vest-Finmarken er Kundskaben om Spedalske i de seneste 6 Aar ikke saa ubetydeligt tiltagen; og tænkeligt er, at det samme efterhaanden skal blive Tilfældet i Øst-Finmarken, uagtet det maa indrømmes, at Forholdene der er mindre gunstige for denne Sygdoms Opstaaen, ialfald yder den i stor Mængde forekommende Ren baade Klædning og Føde, der i høj Grad bøder paa Klimatets Mangler, og saaledes opvejer den ved den lette Adgang for Almuesmanden til disse Artikler paa en vis Maade den Ubehjælpelighed og Ligegyldighed for legemligt Velvære, der findes hos Befolkningen i dette Landskab, som overalt hvor Kulturen er ringe.

Hvert Aars Tællingslister og samme ledsagende Oplysninger viser tilfulde, hvorledes enkelte Spedalske kan, uden at erkjendes som saadanne, leve i Aarrækker endog i forholdsvis tæt befolkede Egne; allerede i indeværende Aar (1861) har jeg saaledes faat Besked om en Spedalsk i Øjer i Gudbrandsdal med sandsynlig Sygdomsvarighed af 10 Aar; og om en anden saadan i Stjørdalen med 11 Aars Spedalskhed. For denne Sidstes Vedkommende anføres endog, at en Læge for en Tid tilbage har tilset ham, og dog er Sygdommen først nu diagnosticeret, da den, som det lader, er tilstede i sine mest udviklede Former. Den Omstændighed, at i Aarets Løb en 4de Spedalsk er bleven erkjendt i Elverums Prestegjeld i Østerdalen, er derhos vel at merke sig; hellerikke denne Spedalske er i Slegt med nogen af de 3 tidligere der i Prestegjeldet bekjendte, om hvilke det i sidst afgivne Aarsberetning meddeltes, at de Alle var med hverandre ubeslegtede. Skjønt jeg derved gjør mig skyldig i Gjentagelse, maa jeg her paapege, hvorledes en af de i det sidstnævnte Prestegjeld tidligere bekjendte Spedalske havde i 20 a 30 Aar lid af sin Sygdom, før den erkjendtes, og hvorledes flere af samme Sygdom Lidende senere er bleve erkjendte. For mig stiller det sig som sandsynligt, at en nøjere Undersøgelse skulde bringe Spedalske for en Dag,

hvor Ingen nu har en Tanke om denne Sygdom, og ikke kan jeg negte, det i høj Grad skulde interessere mig i visse Egne at foretage saadanne Undersøgelser; maatte blot andre Forretninger tillade det!

Som tidligere sagt, den Omstændighed, at, saavidt jeg ved, samtlige af Spedalskhed lidende Individer mindre taaler en lav Temperaturs Indvirkning, end de fleste andre Mennesker, i Forbindelse med den, at en stor Mængde af disse Syge med Bestemthed paaviste Kulde som Ophav og Aarsag til deres Sygdom, bragte mig til nærmere at fæste min Opmerksomhed paa denne Sag. Det blev mig da efterhaanden paafaldende, hvor lidet Hensyn Pathologer og Therapeuter ialmindelighed havde taget til Varmen, der dog af Alle erkjendes for at være ialfald et af de sterkeste Agenser i det levende Legeme. I den vistnok fattige Literatur, der for mig har været tilgængelig, har jeg angaaende den dyriske Varme ikke fundet Noget, der sterkere har paatrengt sig min Opfatning, end Franskmanden Pelletons rigtignok allerede noget gamle Hypothese desangaaende, hvorved unegteligt de allerfleste af de Fænomener, der i denne Materie, saavidt mig bekjendt, har staaet paa anden Maade uforklarede, finder sin Løsning. For Fuldstændigheds Skyld anføres her den væsentlige Tanke, der ligger til Grund for Hr. Pelletons Opfatning (vide Revue medicale for 1826). 1. Den organiske Virksomhed staar i Forhold til Styrken af de Varmestrømninger, der gaar gennem Organerne. 2. Hastigheden af disse Strømninger kan forøges ligesaavel gennem Formindskelse af den ydre Varme, forudsat at Varmens indre Kilde er tilstrækkelig, som gennem Forhøjelse af Varmeproduktionen.

Imidlertid indsaa jeg nok, at ialfald for en saa lidet lærd Mand som jeg er, vilde alene Spekulationen lede snarere paa Afvej, end til Maalet, og det saameget hellere som jeg ikke kan frigjøre mig for en Mistanke om, at selv de meget Lærde løber en saadan Fare.

Var altsaa min Tanke, at Spedalskhed i det Væsentligste afhænger af Mangel paa Evne hos Individet til at producere tilstrækkelig Varme for Organismens regelmæssige Virksomhed, maatte det blive min Opgave at forsøge at skaffe det spedalske Individ denne Evne tilbage*). Havde mit Maal været indskrænket til at søge Sygdommens Produkter fjernede, skulde jeg sandsynligvis forblevet staaende ved Anvendelsen af Iod eller kanske endog Merkur, som de Midler, der kraftigst beforder Absorptionen eller Stofvexelen i det men-

neskelige Legeme; men af hvor stor Betydning for Helbredelse af selve Sygdommen jeg end anseer Fjernelsen af saadanne Produkter, og hvor tilbøjelig jeg endog er til at antage, at Sygdommen selv under visse gunstige Omstændigheder kan forsvinde med sammes Produkter, saa kan jeg, i Henhold saavel til den Anskuelse, jeg nærer om Spedalskhed, som til de Erfaringer, der er komne til min Kundskab, paa ingen Maade overgive mig til det Haab, at den Spedalske i Regelen skal paa den Vej enten helbredes eller endog synderlig lettes.

Min Indikation søgte jeg efter fattig Lejlighed at fyldestgjøre ved følgende Midler: 1. Ophold i varm og ren Luft; 2. tilstrækkelig, i vort Klima ulden, Beklædning; 3. varme Bade med paafølgende kold Styrk; 4. en let fordøjelig og kraftig Kost, hvortil ialmindelighed føjes Tran et Par Gange daglig mellem de fjernest fra hinanden liggende Maaltider; 5. Medikamenter, der, uden at besvære Fordøjelsen eller gribe for sterkt ind i Organismens Virksomhed, antagelig vil bidrage til at befordre Stofvexelen. Hertil kunde jeg endnu føje Anvendelse af Medikamenter som Styrkningsmidler for Fordøjelsen; men disse vil ikke i ethvert Fald fornødiges og henhører under enhver Omstændighed nærmere til den symptomatiske Behandlings Omraade.

Ved Udførelse af min Plan maa jeg tilstaa, mange Vanskeligheder har mødt mig, hvilket forøvrigt ikke vil forundre den, der ved, i hvilken Samfundsklasse de fleste Spedalske findes, og hvor vanskeligt det er selv blandt de mere Velstaaende at finde Nogen, der har Selvbeherskelse og Viljestyrke nok til at fortsætte med en Kur, der nødvendigvis maa medtage meget lang Tid. Ikke desmindre har Kurforsøg i angivne Retning endog der, hvor ydre Omstændigheder ikke har tilladt en fuldstændig Gjennemførelse, lettet ikke saa ganske faa Spedalskes Lidelser, bedret deres Tilstand og tilladt flere af dem at arbejde for sig og Sine, og derved fritaget dem for at falde Andre sil Byrde. Man vil her mindes, at Behandling paa Sygehus ikke har staaet til min Raadighed, og at ingen af de Syge har levet i min umiddelbare Nærhed. En spedalsk Mand, hvem jeg saaledes paa et Par Miles Afstand har behandlet siden Høsten 1858, havde jeg i sidst afvigte Sommer Anledning til at fremstille for Expeditionschef Kjerulf. Denne Patient bar endda nogle af Sygdommens ydre Merker, der rigtignok senere er yderligere formindskede; men han følte da og føler sig fremdeles frisk, udretter aiskens tungt Gaardsarbejde og har, saavidt jeg har kunnet komme efter, aldrig, efter at Behandlingen havde varet i 6 Uger, senere havt Tegn paa Udbrudsfeber; i de to sidste Vintre har han oftere kjørt ind til mig i den strengeste Vinterkulde, hvilket endnu i den første Vinter var ham umuligt at udholde; han har ikke Spor tilbage af sin Anæsthesi og anser sig selv for helbredet. Men, før samtlige

*) At udfinde de finere organiske Forandringer (disse findes nu i Legemets faste eller flydende eller i begge Dele), der er en Følge af denne forringede Varmeproduktion, det ligger naturligvis over min Evne.

ydre Tegn er fuldkommen forsvundne, om dette, som det nu ser ud til, engang skal ske, vil jeg naturligvis ikke bevirke ham udsløttet af Fortegnelsen over Spedalske eller lade ham opføre som helbredet. En anden Spedalsk, der for omtrent 2 Aar siden henvendte sig til mig, raadedes til at søge sig optagen i Lungegaardshospitalet, til hvis Overlæge altsaa blev skrevet. Paa Anmodning lod jeg ham, indtil Svar kunde indløbe, i sit Hjem underkaste sig ovenfor omtalte Behandling. Da senere det Svar fra Overlægen var ham tilstillet, at denne i Henhold til den herfra meddelte Sygehistorie ansaa ham uhelbredelig, erklærede den Syge, at han ønskede fremdeles i Hjemmet at fortsætte den begyndte Behandling, hvorved han i betydelig Grad følte sig lettet. Herimod havde jeg ingen anden Indvending, end den, at han boede omtrent 6 Mile herfra og derhos saa fjernt fra vedkommende Distriktslæge, at han vanskeligt af denne kunde vente Tilsyn. Efter nogle Maaneders Ophold i Hjemmet indlagde han sig derfor paa mit Raad i Thronhjems Sygehus, hvor hans Behandling i Hovedsagen lededes efter de samme Anskuelse, jeg ovenfor har ytret; men, efter flere Maaneders Ophold paa dette Sygehus, tvang økonomiske Hensyn ham derfra, og han drog atter til sit Hjem, vistnok i ikke ringe Grad bedret, men naturligvis ikke helbredet. I indeværende Aars Marts Maaned kom denne Patient atter til mig og forklarede da, at han fremdeles befandt sig vel ved paa egen Haand og hjemme at fortsætte Behandlingen; nogle af Sygdommens Produkter var naturligvis fremdeles tilstede. Han ønsker sig Plads paa Plejestiftelsen hersteds, i Haab om der at blive behandlet. Denne Mand er i en ung Alder, ugift og i forholdsvis gode Kaar; han havde henvend et halvt Aars Tid, før han første Gang fremstillede sig for mig, raadspurgt en anden Læge og navnlig forlangt dennes Betænkning, om Sygdommen var af den Beskaffenhed, at den burde afholde ham fra om en Maanedes Tid omkring Aarsskiftet at drage paa aaben Baad til det da tilstundende Lofotfiske, hvori det var hans Ønske at deltage; det trøstelige Svar havde han da faat, at han trygt kunde rejse, og at hans Sygdom, der var af ringe Betydning, snart vilde vige ved Brugen af de for Tilfældet anordnede Medikamenter (chlreti ammonici ʒij + aqvæ ʒviiij og desuden til udvortes Brug liniment. ammoniaci camphorat.) I Tillit hertil begav Manden sig først i Januar paa sin omtrent 60 Mils Rejse; men allerede før han naaede Lofoten, havde Sygdommen saa sterkt udviklet sig, at hverken han selv eller Kameraterne nu længere kunde tvivle om dens Beskaffenhed. Først efter endt Fiske kom han imidlertid hjem, og da i den Grad tilred af Sygdommen, at Lungegaardshospitalets Overlæge, som sagt, ansaa det haabløst at begynde nogen Kur med ham. Dette er ikke det eneste Tilfælde, hvori en Spedalsk ved Lægens fejlagtige Diagnose

er bragt til at udsætte sig for Indvirkninger, der i en Hast har bragt Sygdommen langt frem, og som meget vel kunde været undgaaede. Imidlertid maa indrømmes, at Sygdommen i sin Begyndelse og navnlig før den ved objektive Tegn aabenbarer sin Tilstedeværelse, ikke altid er let at erkjende; forøvrigt er Hensigten med den historiske Del af Beretningen ikke blot at give et anskueligt Billede af de Vanskeligheder, der hidtil har stillet sig ivejen for Behandlingen af Spedalske, men tillige den at skærpe Lægernes Opmerksomhed for denne Sygdom.

Paa Tabel V vil sees, at for Aafjord er anført en Person som helbredet. Angjældende udgik allerede i 1859 fra Thronhjems Sygehus, hvor han havde været behandlet ialfald i Hovedsagen efter ovenanførte Indikationer; da han imidlertid ved Udskrivningen, der af ham selv forlangtes, ikke var fuldstændig fri for nogen Abnormitet i Hudsfølelsen, fandt vedkommende Overlæge det rigtigt at lade ham opføres i Klassen „i Bedring.“ Han lovede i Hjemmet at fortsætte det anordnede Regimen. Vedkommende Distriktslæge, der senere har havt Öje med ham, opfører ham nu som helbredet, da intet objektivt eller, saavidt man kan komme efter, subjektivt Tegn paa Spedalskhed længer er tilstede.

Den største Vanskelighed, Gjennemførelsen af den nævnte Kurplan har stødt paa, er Kostholdets Utilstrækkelighed, der, saasnart de nedsaltede Spiser borttages, er i yore fleste Landdistrikter næsten uundgaaelig. Selv paa de fleste af Landets Sygehuse anser jeg Kostholdet for i høj Grad utilstrækkeligt fornemlig for Patienter af denne Art og, jeg tænker, for mange eller kanske endog de fleste andre. Ved disse Sygehuse leveres Kosten gjerne af en Ekonom mod daglig Betaling til denne for hver Patient. Herved opstaar Strid mellem Ekonomens og den Syges Interesse, og jeg gad ret vide, om Nogen for Alvor kan tro, at den Kontrol, vedkommende Læge fører med Maden, er eller endog ifølge Sagens Natur kan være saa nøjagtig, at ikke den Syges Interesse fast daglig gaaes for nær; hvorledes t. Ex. kommer Vedkommende til Kundskab om den Melks Egenskaber eller ofte endog Kvantum, der anvendes i de Syges Spiser? Fornemlig i de paa Landet liggende Sygehuse er Brødet næsten altid slet, og, da dette som bekjendt, udgjør en væsentlig Del af Føden, maa dettes Beskaffenhed øve en afgjørende Indflydelse paa de Syges Befindende. Mangt Andet i denne Retning kunde naturligvis anføres, men jeg skal ikke her gaa videre. Forøvrigt er det ikke blot Fødemidlernes Beskaffenhed, der jevnlige paa Sygehuse er mangelfuld, men tillige Maaltidernes Antal; der netop af Hensyn til Beskaffenheden er for knapt. Enhver kan nok skjønne, om en Rekonvalescent, det være efter Typhus eller en anden udtømmende Sygdom, kan være tjent med efter en Middag, bestaaende af Melke-

suppe og Smørrebrød at maatte vente indtil i 7 Timer paa et Aftensmaaltid af Vand-Melgrød og fattig Melk. Aa nej, vi er endnu langt fra komne udover Fordommene om Medikamenters uhyre Virksomhed uden Hensyn til Regimen i det Hele, og det er ikke at vente, at Kommunebestyrelser skal tage Initiativet i denne Sag, saalænge mange Læger intet Øje har for den. Mig forekommer det klart, at her er kun en Vei at gaa, og det er den at drive Sygehusenes Ekonomi for deres egen Regning. En saadan Forandring skal rimeligvis i Begyndelsen medføre nogen forøget Udgift; men i Længden vil den, forudsat at den ledes af et klart Øje og en sikker Haand, bevirke Besparelse for Sygehuset, kortere Sygdomsvarighed og sikrere Helbredelse for de Syge samt Tilfredsstillelse for alle Parter. Men mægtige Interesser stiller sig vistnok paa de fleste Steder iverjen for Forandringen, og ikke mindst den, at de nuværende Ekonomer skulde komme udaf sin Stilling, og, da det nu engang er saa, idetmindste i de smaa Forhold, at den sikreste Vej til Ære og Magt er, at sørge for den Enkeltes Interesse paa Samfundets Bekostning, saa kan man nok vide, at det endnu i lang Tid bliver ved det Gamle.

For imidlertid at komme tilbage til den angivne Behandling, skal jeg endvidere tillade mig at udtale som min Anskuelse, at de ved Behandlingen af Spedalskhed saa hyppigt anvendte almene og end hyppigere lokale Blodudtømmelser, er i de allerfleste Tilfælde skadelige, om de end for et Øjeblik letter. Blodtabet er naturligvis skadeligt i samme Forhold som Tilgangen paa Næring er knap og Evnen til at fordøje denne er ringe. Blandt vor Almue ved vi nok, bliver Aareladning og Kopning hyppigt anvendt, men kanske i ingen anden Sygdom hyppigere, end i Spedalskhed; jeg er imidlertid tilbøjelig til at antage, at Spedalskhed netop ved Anvendelse af disse Midler faar sin hurtigste Gang og sine værste Former.

Blandt de Medikamenter, jeg har fundet Anvendelse for i Behandlingen af Spedalskhed, skal jeg nævne foruden Tran, som jeg snarere henregner til Fødemidlerne, stipites dulcamaræ, folia menyanthi, af og til Jern og amara i smaa Doser. Et Middel, jeg gjerne skulde anvende netop i denne Sygdom, er Sarsaparille i Dekokt; men dels er det meget kostbart, dels maa jeg tilstaa min ringe Tillit til den meledede Sarsaparille, der, saavidt jeg ved, er den nu i Apothekerne vanlige. I den Anledning skal jeg tillade mig at henvise til Pereyras Materia medica Vol. 2, Pars 1, Pag. 270 & seqv i 4de Udgave*).

Efter de Par ufuldkomne Exempler paa den af mig angivne Kurplans Nytte ønsker jeg naturligvis ikke denne bedømt; meget mere ønsker jeg, at den maa blive sat paa en upartisk Prøve af En eller Anden, der ikke maatte finde den for simpel. Helt vel ved jeg, at baade Behandlingsmaaden og den Slutningsrække, der har ledet mig til samme, er aabne for Kritik; men dels skal jeg villig taale en saadan, og dels gives der, mig bekjendt, i vor og i hvilkensomhelst Literatur saa lidet om denne Sygdoms Behandling, at enhver ringe Smule derom kan taale Lyset, og endelig forekommer de hidtil forsøgte Metoder — saavidt de er komne til min Kundskab — mig at være meget lidet tilfredsstillende. Ial-fald en Fordel, tør jeg tro, at den af mig angivne Behandling har, og det er den, at Patienten meget snart finder sig lettet ligesom den ingensomhelst Fare medfører for Patienten hverken under selve Behandlingen eller i en nærmere eller fjernere Fremtid, hvilket er mere, end jeg tør udtale om nogle af de Behandlingssæt, Spedalske hidtil har været underkastede. Muligt at denne Behandling ikke leder videre, end til at gjøre den Spedalskes Liv lettere og længere, kanske endog at den i de længst fremskredne Tilfælde ikke vil udrette dette; men allerede de anførte Goder tør jeg anse som et Fremskridt. Ved Behandlingen af de saakaldte rheumatiske Lidelser er vi meget tilfredse med at fri de fleste af disse Syge for deres sterke og hyppige Smerter, uden at Tilbøjelighed til Recidiv ved indtrædende Forkølelse eller Diætfejl med det samme tilintetgjøres, medens gamle og haardnakkede Tilfælde kan modstaa alle vore Bestræbelser.

Er man ikke kommen længere i en Sygdom, der gjennem saa langt Tidsrum af saamange Læger har været Gjenstand for Behandling, saa faar vi endnu ikke vente for meget af nogensomhelst Behandling af Spedalskhed.

Med Hensyn til Resultaterne af Tællingerne for 1860 bemerkes, at et Par Prestegjeld er tilkomne, der ikke tidligere har været optagne paa Tabellerne; disse Prestegjeld er Sortland i Nordlands og Støren i Søndre Thronhjems Amt. Angaaende det førstnævnte er derved intet videre at merke; i alle tilgrænsende Prestegjeld findes Spedalske og Folket lever vel i Hovedsagen under samme Forhold som der. For Størens Vedkommende er dette derimod anderledes. En af de to Spedalske der er en i Prestegjeldet fød Kone, om hvis Slegtsskab med andre Spedalske der ikke skal være fjerneste Mistanke. Det er da heller ikke i Hjemmet hun har faat sin Sygdom, men i Øst-Finmarken, hvor der fortælles at ingen Spedalske findes; i nogle Aar opholdt hun sig der, og

*) Ganske nys har Apotheker Hirsch hersteds havt den Godhed at skaffe mig en ikke melet Sarsaparille fra Veracruz til særdeles billig Pris; den forsøges nu hos en Spedalsk. For-

øvrigt vil vel Ingen, efter at have læst Ovenstaaende, tænke, at jeg anser Sarsaparille eller noget andet Medikament som en Hovedsag.

led da i ligesaa lang Tid meget Ondt; dermed fulgte Sygdom, hvis Art dog ikke skal have aabenbaret sig ved ydre paa-tagelige Tegn, før efter hendes Hjemkomst; disse skal have vist sig omtrent samtidigt med den Barselseng, hvori det Barn føddes, der nu er dette Prestegjelds andet spedalske Individ, og det er isandhed ingen usædvanlig Gang af Sygdommen, at den, efter i længere Tid at have ytret sig ved kun subjektive Fænomener, kommer til Udbrud under enten patologiske eller fysiologiske Tilstande, der medfører Tab af Kræfter.

Gaar man saa over til at betragte Tællingen i det Hele taget, sees, at Antallet af de bekjendte Spedalske i de omhandlede Amter ikke i Aarets Løb har synderlig forandret sig; Iste Januar var det 769 og 31te December 768. Det er imidlertid kun Nordlands og Hedemarkens Amter der viser en Forøgelse; sidstnævnte Amt kan dog, naar det gjælder et Overblik, gjerne forsaa vidt sættes ud af Betragtning. I Aarsberetningen for 1857 ytredes en Formodning om, at Antallet af Spedalske i flere af de mere tilbagemiggende af Landets nördlige Egne skulde om nogle Aar vise sig i Tiltagende — som en rimelig Følge af de kolde og vaade Sommere, der da i 3 paa hinanden følgende Aar var i de Egne indtrufne; jeg frygter virkelig for, at denne Forudsigelse er paa vej til at gaa i Opfyldelse. Endnu er Antallet vistnok ikke steget til hvad det ved Tællingen i 1856 viste sig at være (se Tabel XV); men Stigningen i Nordlands Amt er dog ikke saa ganske ubetydelig, medens Forholdet i de sydligere liggende Kystamter er omvendt. At Antallet i Finmarkens Amt er forblevet uforandret, har i mine Øjne ikke meget at betyde; Kundskaben om de Spedalske i de fleste af dette Amts Distrikter er, som tidligere ytret, sandsynligvis kun ringe, og det er vel kun i de Par sydligste at den er nogenlunde paa-litelig. Hos dette Amts bekjendte Spedalske har Forholdet mellem begge Kjøen været ganske merkeligt; Mændenes Overvegt viste sig ved Tællingen i 1856 saa betydelig, at det var let at skjønne, der maatte stikke Noget under; efterhaanden er Forholdet gaat ned, og er nu ikke fjernt fra det, der findes i Nordlands Amt, hvilket i og for sig er rimeligt nok, da Forholdene forøvrigt i begge disse Amter ikke er saa meget ulige. Forøvrigt er det ikke vanskeligt at fatte, hvorledes i Egne, som Finmarken, Opmerksomheden hefter sig langt snarere ved Mændene, end ved det andet Kjøen. Det er da ogsaa af Hensyn til dette Amt, at jeg iaar har leveret Tabel XVIII, da Forholdet mellem de Spedalskes Kjøen forøvrigt er undergaaet kun lidet væsentlige Forandringer. Af den sidstnævnte Tabel fremgaar, at dette Forhold idet hele for de 5 nordlige Kystamter tilsammentagne har i de sidste 5 Aar saare lidet varieret. Tidligere har jeg ytret den Mening, at en Egn's Kultur har Indflydelse paa det

Forhold, vi her har for Øje; i de mindre kultiverede Egne eller blandt de mindre civiliserede Samfundsklasser, hvori mindre Omhu vises for Kvinden og tungere Byrder bæres af hende, der stiger Antallet af de angrebne Kvinder, medens det Omvendte finder Sted hvor det i Hovedsagen er Mændene, der med vort Folks overordentlige Haardførhed kæmper mod et haardt Klimas og tungvindte Levevejes Besværligheder, medens Kvinden saavidt muligt ydes den Skaansel og Beskyttelse, hun tilkommer. Her henviser jeg til begge de Thronhjemske Amter i Sammenligning med Naboamterne saavel i Nord som i Syd. Ingen, der er kjendt i disse Egne, kan være blind for, at Kvinden i det Thronhjemske i Regelen udsættes mindre for Ondtliden, end i de tilgrændsende Kystamter, skjønt det desværre hellerikke kan negtes, at hun selv der paa altfor mange Steder lider mere Ondt, end for hendes eget og Afkommets Velvære kan være tjenligt.

Stiftelserne for Spedalskes Forplejning har i 1860 været de samme som de i sidste Aarsberetning omtalte, ligesom de i det nævnte Aar ingen væsentlig Forandring har undergaaet. Tabel XII viser Belægget i disse Stiftelser med Til- og Afgang i Aarets Løb. Hvad her fornemlig falder i Øjnene, er den betydelige Dødelighed, der falder paa Plejeafdelingen ved Namdals Sygehus. Paa Foranledning har vedkommende Læge derom udtalt sig saaledes:

„Da Plejestiftelsen modtager sit lille Antal fra de om-liggende Prestegjeld, bevirker den forholdsvis korte Afstand en større Bevægelighed i Belægget. De fleste Lemmer har saaledes været Syge, saa gamle i Sygdommen, at deres tiltagende Svaghed har gjort det vanskeligt for Fattigkommissionerne at faa dem plejede. Disse have jo ogsaa i Virkeligheden mest tiltrængt Pleje og Lægetilsyn, saa at jeg ikke har kunnet negte Optagelse, om jeg end har kunnet erkjende, at Plejestiftelsen ikke derved kom til at virke til det Maal, at de Syge, indkomne i et tidligere Stadium af Sygdommen, under gode hygieniske Forhold kunde nyde et mindre lidelsesfuldt og absolut længere Liv. Følgen af dette har nu været, at et større Antal af disse ere døde, og jeg siger ikke formeget, naar jeg antager, at næsten Halvdelen af Plejelemmerne for-detmeste kan antages at maatte dø i Løbet af de 12 Maaneder. Jeg vil ikke benegte Muligheden af, at det forandrede Ophold, Kost og Omgivelser i det enkelte Tilfælde i Sygdommens sidste Stadium kan have virket ilde for den Syge, skjønt jeg nu ikke ved noget bestemt Tilfælde, hvor jeg har havt Grund til at antage dette. En anden Sag er det, at de store, ofte gamle, Ulcerationer her meget hurtigt tilhele, og kan dette, uagtet anvendt Forsigtighed til Forebyggelse, have fremskyndet Døden.“

Sygehuslægen meddeler derefter en Sammenstilling af Sygdomsvarighed og Alder hos de ti paa Plejeafdelingen i

1860 afdøde Spedalske, hvoraf fremgaar, at dels har Sygdomsvarigheden været temmelig lang og dels Levealderen nogenlunde høj. Dødsfaldenes Fordeling paa Aarets Maaneder er denne: paa Januar, April, Mai, Juli, August og November falder 6 eller 1 paa hver, paa September og December falder 4 eller to paa hver.

I et forholdsvis saa ringe Antal, som her har været forplejet, kan naturligvis tilfældige Omstændigheder øve en paatagelig Indflydelse; men det forstaar sig, Opmerksomheden bør nøje fæstes paa slige Foreteelser.

I Aarsberetningen for 1859 omtaltes, at et af mig affattet Forslag til Forholdsregler for Sundhedskommissionernes Medlemmer var i Trykken udgivet og saaledes blevet temmelig vidt udbredt. Med denne Udbredelse er i sidst forløbne Aar saaledes fortsat, at første Oplag paa 5000 Exemplarer er udsolgt og et nyt, med nogle mindre væsentlige Forandringer i Texten, trykt og, jeg tror, forendel afsat. Af Tidsskriftet „Folkets Helse“ er i Aarets Løb 3die Hefte udkommet, og har ifølge Forlæggerens Udsagn fundet taalelig Afsætning. Dette Skrifts 1ste og 2det Hefte vil sandsynligvis i indeværende Aar opleve et nyt Oplag; derimod agter jeg ikke for det Første at fortsætte med dette Tidsskrifts Udgi-

velse. Det Maal, jeg dermed havde sat mig, er i det Væsentlige naaet: gennem de udkomne Hefter har Almuesmanden i de mig til at virke i anviste Egne faat Anledning til at se sine Forhold anskuede og behandlede fra Synspunkter, der ialfald forendel var ham fremmede; hvorhos Sundhedskommissionerne har af Skriftet kunnet lære, at Mangel paa Stof for deres Forhandlinger og Overlægninger ikke let kan opstaa. Hertil kommer endnu den Omstændighed, at økonomiske Hensyn nøder mig til at anvende min Frihed paa en mere indbringende Maade, ligesom jeg maa tilstaa, at min Bevæggrund til at befatte mig med Udgivelsen af et saadant Tidsskrift var hverken Tilbøjelighed eller Lit til egen Dygtighed, men meget mere Følelsen af det moralske Ansvar, der hvilte paa mig som Forslagsstiller til og senere Leder af de dels ved Kgl. Resolution dels ved Lov oprettede Sundhedskommissioner ianledning af den spedalske Sygdom.

Sluttelig bemerkes, at Til- og Afgangslister vedkommende Ranens Distrikt ikke endnu er indløbne, hvilket sandsynligt grunder sig i Vakanse i Distriktslæge-Embedet; om til hvis Bestyrelse Embedet under denne Vakanse har været betroet, har naturligvis jeg ingen Underretning modtaget.

II. Beretning fra Overlæge T. J. Løberg.

(Hertil Tabellerne VII. VIII. IX. X. XI. XIV. XVI. XVII og XIX samt Beretning fra Pleiestiftelsen No. 1).

Førend jeg meddeler Forklaring over de i Løbet af forrige Aars Sommer foretagne Reiser i Distriktet, skal jeg tillade mig at afgive en kort Beretning om en Reise, jeg i endel af Januar og Februar foretog til de Fiskedistrikter i Nordre Bergenhus Amt, hvor Vaarsildefiske hovedsageligen gaaer for sig. Hensigten med denne Reise var at se Fiskeribedriften i Nærheden og gjøre mig bekendt med de sanitaire Forholde under samme paa de Steder, hvor i nogle Uger af Vinteren Størstedelen af Kystbefolkningens mandlige arbejdsføre Befolkning findes forsamlet, til et haardt og farligt Arbejde under forholdsvis ugunstige ydre Omstændigheder. Saameget kunde jeg nemlig paa Forhaand vel formode, at ikke mange tusinde Mennesker ere istand til i den ugunstigste Aarstid at tage temporairt Ophold paa en meget begrændset Strækning af en vild Havkyst, hvor der til dagligt kun boer meget faa Folk, og dertil føre et til det yderste anstrængt Liv i de Uger, hvori Fisket varer, uden at der nødvendigvis i stor Maalestok maa gjøre sig Sygdomsaarsager gjældende,

som, om de fik Tid til at virke med deres fulde Kraft, uden tvivl langt vilde overgaae dem, der decimere Befolkningen i hvilkensomhelst By eller Landcommune.

Som det tør forudsættes almindeligt bekjendt, foregaaer det store Vaarsildefiske paa Vestkysten af Norge paa to fra hinanden adskilte og temmelig begrændsede Strækninger af Kysten imellem Stat og Stavanger, eller rettere Nordvestpynten af Jædderen. Mellem dette Punkt og den sydligste Grændse af Sunds Præstegjeld i Bergens Stift foregaaer nu for Tiden det søndre Fiske, forhen har det strakt sig længere Nord paa igjennem Sunds og tildels Fjelds Præstegjælde. De nordlige Fiskevær ligge alle i Kyststrækningen mellem Stat og Evindvigs Præstegjeld i Nordre Bergenhus Amt med Centrum i Kinn ved de store Øer, der lukke Munden til Førdefjorden. De nordligste Fiskepladse ligge i Bremanger og Selø, de sydligste i Askevold, og enkelte Aar har der ogsaa været fisket lige ned til Øerne i Evindvig.

Det nordre Fiske har vistnok i mange Aar gaaet for

sig, men først i Løbet af de sidste 10 Aar har det antaget de betydelige Dimensioner, det nu har. I hvilken Maalestok det fortiden drives, sees bedst af Opsynschefens Beretning om Vaarsildfiskeriet i nordre Distrikt i Vinteren ^{1859/}1860, hvilken udviser, at der i dette deltog i Alt 12781 Mand med 2632 Baade samt 276 større og mindre Fartøier med 1007 Mands Besætning. Det samlede Antal af Salteboder, der optegnedes under samme Tid paa selve Fiskeværene og de omliggende Øer, udgjorde 368, repræsenterende en Værdi af 193,806 Spd. og med Rum til Nedsaltning af 345,360 Tønder Sild.

Et Blik paa disse Talstørrelser vil godtgjøre, at Fisket i det nordre Distrikt drives i et betydeligt Omfang, og en Sammenligning med Optegnelsen fra tidligere Aar viser, at dette Opsving hovedsagelig er gaaet for sig i den seneste Tid. Om Aarsagen dertil er den, at Silden før i Tiden ikke i saa betydelig Mængde har stødt under Land paa denne Kyst, eller om den ligger deri, at Befolkningen ikke har været tilstrækkelig opmærksom derpaa, er ikke ganske klart, dog have vel begge Aarsager været tilstede. Efterat Almuen fra Stavangerkanten og Kyststrækningen søndenfor i de senere Aar har begyndt at søge til det nordre Fiske, er det vist, at den hele Bedrift har taget stort Opsving.

Tiden, hvori Fisket foregaaer, er især Maanederne Januar og Februar saaledes, at den største Fangst gjerne har faldt i Slutningen af Januar og Begyndelsen af Februar. Fisket har i Regelen været forbi i de første Dage af Marts.

I forrige Aar begyndte Fisket i Bremanger den 19de Januar og varede til den 28de. Imidlertid var Kinnsfisket begyndt den 24de Januar ved Kinn, Batalden og omliggende Øer, og varede jævnt indtil det den 6te Februar ansaaes sluttet. Almuen begav sig nu til de søndenfor liggende Vær i Askevolds Præstegjeld, hvor der fiskedes paa forskellige Steder indtil 2den Marts, da Fisket for det nordre Distrikt ansaaes sluttet.

Fra den 14de Februar til 3die Marts dreves desuden godt Fiske i Ytre Nordfjord i de Fjorde og Sunde, der i Davigen og Selø Præstegjelde skjære ind fra Havet rundt Vaagsøen, men dette Fiske drives hvert Aar hovedsagelig kun af Befolkningen fra Nordfjord.

Den Almue, der søger til det nordre Fiske, hører hovedsagelig hjemme i Nordfjord, Søndfjord og Sogn; desuden indfinder der sig i de senere Aar, siden Udbyttet af dette Fiske har tiltaget saa stærkt, regelmæssig og i stort Antal fiskesøgende Almue fra alle Præstegjelde langs Kysten søndenfor ligetil Flekkefjord, Farsund, ja endog Mandal, hvilket forsaavidt er betegnende, som man aldrig ser Fiskere fra Nord- og Søndfjord søge til det søndre Fiske i Distrikterne af Stavanger og Søndre Bergenhus Amter.

Efterat alle Tilberedelser til Fisket ere endte, hvilke optage næsten al Tid og alt Arbeide udover Høsten og Vinteren, begive Fiskerne sig, saasnart Nytaarshelgen er forbi, udover til Fiskeværene. De bruge alle aabne Baade af meget forskjellig Form og Sødygtighed alt efter de forskellige Distrikters Vane fra gammel Tid, men man kan som almindelig Regel antage, at Fiskerne have bedre og hensigtsmæssigere Redskaber og Baade, idetmindste til Brug under Fisket, jo længere sydpaa de høre hjemme. Slettest rustede ere Bønderne fra Nord- og Søndfjord, bedre de fra Søndre Bergenhus Amt og endelig bedst og langt overveiende alle de øvrige Kyst- og Fjordboerne fra Stavanger Amt og især fra Lister og Mandals Amt.

Her er ogsaa Stedet til i Forbigaaende at bemærke, at den samme Forskjel, man opdager ved at sammenligne de forskellige Distrikters Udrustning til Fisket, finder man, om muligt, i endnu større Grad udpræget ved en Sammenligning mellem den Befolkning, der fra Nord- og Søndfjord møder frem paa Fisket, og den ifra de sydligere Distrikter af Kysten, fra Stavanger Amt og søndenfor. Det gjør et nedslaaende Indtryk, at se Fiskerne fra Nord- og Søndfjord med sit blege, alvorlige Udseende, sin svagere Muskulatur, sin Tungvindthed og sit Phlegma ligeoverfor den bedre udrustede og ernærede, langt livligere og kraftigere Sydboer. Det er ogsaa en Sandhed, som hvert Aar giver Bekræftelse paa, og som heller ikke længer bestrides af hine, at Folket fra de sydlige Distrikter eller, som de paa Fisket kaldes, Østlændingerne i Udrustning, Dygtighed til Seilads og Fiskeri og endelig med Hensyn til Udbyttet af den hele Bedrift overfløier Hjemboerne.

Og denne Erkjendelse er forsaavidt af Vigtighed for Fremtiden, som den rimeligvis vil virke til Efterligning; thi Exemplet vil altid blive den virksomste Befordrer af Forandringer og Forbedringer, og naar Nyttens af en Forandring allerede strax kan udregnes i Daler og Skilling, har man Grund til at haabe, at Forandringen vil gaae forholdsvis raskt for sig.

Et synligt Tegn paa, at Opmærksomheden allerede er vakt blandt Fiskerne fra Nordre Bergenhus Amt idetmindste for en bedre Udrustning med Baade og Redskaber, er det, at det allerede nu ikke er nogen Sjeldenhed dels at de hvert Aar efter Fiskets Slutning købe Baade af dem, der komme søndenfra til Fisket, dels at de hjemme i Distrikterne have begjært at efterligne disses Bygningsmaade, det sidste dog i langt mindre Udstrækning end det første.

Men om der af denne Erkjendelse ogsaa vil resultere en snarlig Forandring i andre Forholde, navnlig saadanne, hvoraf Helbredens Bevarelse er en ligesaa sikker, om end mindre umiddelbart paaviselig Følge, er mere tvivlsomt, eftersom de

ligefremme Virkninger heraf mindre tydeligt aabenbare sig for Sandserne, og det pecuniaire Udbytte ikke lader sig godtgjøre med Tal, men sandsynligt er det dog, at den heldbringende Paavirkning af en fremmed og mere cultiveret Almue, der driver den samme Næringsvei paa en hensigtsmæssigere Maade, ikke heller i hygienisk Henseende vil blive uden Indflydelse paa Beboerne af Nord- og Søndfjord. Ogsaa i denne Henseende vilde det derfor være ønskeligt, om det nordre Fiske fremdeles maatte vise sig saa lønnende, at det kunde svare Regning for Beboerne af de sydligere Distrikter at vedblive at søge til dette.

Jeg skal nu give en kort Fremstilling af de Forholde ved Fisket, som jeg maa antage have nogen Indflydelse paa de Folks Sundhedstilstand, der beskæftige sig med denne Bedrift. Hvorvidt Spedalskhedens Opkomst og Udbredning staaer i nogen bestemt Forbindelse med Fiskerierne, er et Spørgsmaal, som derved ikke lader sig besvare, dertil hører andre og videre gaaende Undersøgelser.

Ved Ankomsten midt i Januar tog jeg foreløbigt Ophold i Smørhavn, et Handelssted i Bremanger, omtrent $\frac{1}{8}$ Mil fra Kallevaagen, hvor den største Del af den Almue, der søger til Bremangerfisket, er stationeret. Herhen søge nemlig saagodtsom alle Fiskere fra Nordfjord, Almuen fra Bremanger Sogn og endel af den fra de søndre Distrikter af Stavanger Amt, derimod ser man kun enkeltvis her Fiskere fra Omegnen af Bergen, fra Sogn og fra det Indre af Fjordene, der næsten alle søge ud til Kinn og Øerne deromkring. Det er ogsaa sjelden, at de Fiskere, der ikke have Logifartøier, flytte fra det ene Fiskevær til det andet. Umuligheden af under Fisket at skaffe sig nyt Logi i Land tvinger dem til at forblive paa det Sted, hvor de engang have taget Station. Først imod Slutningen af Fisket, naar dette trækker sydover paa de mindre sikre Fiskepladse i Askevold, flytter Almuen efter i større Antal.

Fra Kallevaagen drives det saakaldte Frøifiske, fordi det foregaaer paa Kysten af Frøien og deri deltog efter Opsynets Beretning ifjor omtrent 800 Garnbaade, hvoraf dog nogle paa Grund af det gode Veir kom over fra Batalden, hvor de havde Station for hele Fisket. Som fast stationerede paa Kallevaagen og omliggende Gaarde opgaves mig omtrent 3500 Mand med tilhørende Baade og Redskaber og paa Havnen henlaa almindeligvis mellem 150 og 200 Fartøier, dels Logifartøier, dels, men for en mindre Del, Fartøier bestemte til at føre Sild til de omkringliggende Salterier.

Havnen er dyb og rummelig og kan godt optage 300 Fartøier paa engang. Den skjærer ind fra Sydost til Nordvest og er rundt omgivet af temmelig høje Bjergrygge, der skraae ned mod Havnen. Stranden er som Følge deraf klippesfuld og afgiver liden og ujevn Byggegrund. Salterierne og

Logihusene ere beliggende paa Stranden rundt Vaagen paa et Terrain, hvor ingen Planering eller Udjevning er foretaget, og ingen Veie findes, saa at det er yderst besværligt at komme fra det ene Hus til det andet. Samtlige disse Huse eies dels af Fiskerne, dels af Bønder, der have ført dem op for at udleie dem under Fisket, dels af Handelsmænd i Bergen og i Landdistrikterne, der hvert Aar indfinde sig paa Fisket for at købe og salte.

Husene ere enten af Tømmer med eller uden Bordklædning, hyppigst det sidste, eller af Standerværk og bordklædte. Faa af dem har nogen Grundmur, og ved ingen er der foretaget Nogetsomhelst til Udtørring af Grunden, ikke engang for at bortskaffe Vand, som findes lige ved Husvæggene.

Med Hensyn til Størrelsen er der stor Forskjel paa disse Huse, men Indredningen er paa faa Undtagelser nær den samme i dem alle. Sædvanligen finder man Døren for Enden af Huset, sjældnere og kun ved de større Huse er den placeret paa Midten. Denne fører enten ind i en liden Forgang eller hyppigere ind i selve Beboelsesrummet. Dette er et eneste Rum for hele Huset, hvor Køierne findes langs Langvæggene enten umiddelbar paa Gulvet eller som Standkøier, med Afdelinger for hver 6 Mand, der ligge Side om Side med Hovedet mod Væggen og Fødderne vendende ud mod en Gang i Midten af Værelset, der sjelden er over $1\frac{1}{2}$ à 2 Alen bred. I denne Gang findes Kister, Klæder, Fiskeredskaber, Arbejdsredskaber og alt andet løst Gods opstabled i saa stor Mængde, at man vanskeligen kan komme frem.

Halm og Tepper til Køierne maa Fiskeren selv medbringe, dersom han vil have dem, og derfor er han i Almindelighed daarlig forsynet dermed. Han ligger derfor oftest i Klæderne, idetmindste i Underklæderne, naar Yderklæderne ere vaade og maae aftages om Aftenen, for at modtage den ufuldstændige Tørring, de kunne erholde om Natten.

I den ene Ende af Huset findes i Almindelighed anbragt et Ildsted, der nu hyppigst er en Kogeovn, til Opvarmning af Rummet og til Kogning for det hele Mandskab, som beboer det. Findes ikke en saadan Indretning i Huset, foregaaer Kogningen udenfor paa fri Mark eller i et lidet improviseret Kogehus, bestaaende af nogle Bredder. Hvert Baadlag danner da ved denne Forretning en egen Afdeling, der er fælles om en Gryde, hvilken de tilligemed den fornødne Ved have medbragt hjemmefra. Lys faae disse Logihuse sædvanlig igjennem et lidet Vindue i den ene Endevæg, men det er oftest utilstrækkeligt. I nogle Huse findes i Taget et Lufthul, i de fleste ikke, og frisk Luft tilføres kun igjennem Revner og Aabninger i de ikke altfor tætte Vægge lige ved Køierne. Luften bedærvs derfor i den Grad, at den, der træder ind i

Huset om Morgenen, førend Beboerne have forladt det, neppe kan holde ud derinde saalænge, indtil han ordentlig faaer se sig om. Her forefindes nemlig næsten alle de Aarsager samlede, som gjør Luften uskikket til Aandedrættet: Overfyldning af Mennesker, hvis Uddunstninger ere i høi Grad generende, Dampen af vaade Klæder, som stedse findes i stor Mængde, Uleiligheder af Kogningen, Lugt af Mad, Os af Tranlamper eller Lys, som brænde slet osv.

I Almindelighed have disse Huse kun en Etage, men Loftet benyttes altid til Logi, ligesaavel som Stuen, og naar man paa en steil Trappe eller rettere Stige igjennem et Hul i Gulvet er kommet derop, finder man Køierne anbragte langs Siderne paa Gulvet ind under Spærretaget, og forresten det samme Stel som i Stuen. I Kinn og omliggende Pladse derimod træffer man flere Huse med to ja endog tre Etager, og der er Logiet ulige slettere formedelst den større Overfyldning, større Urenlighed og Vanskeligheden i at skaffe tætte Vægge og Gulve i et stort usselt opført Hus. Jeg har derfor i enkelte saadanne Huse seet Søle og Urenligheder, som Fiskerne trække med sig udenfra, sive igjennem Gulvbredderne ned paa dem, der opholde sig nedenunder, medens den nederste Etage til Gjengjæld har forsynet de ovenfor Boende igjennem de samme Aabninger med en rigeligere Mængde bedærvet Luft.

Husenes Omgivelser paa Kallevaagen frembyde intet bedre Syn end deres Indre, naar jeg undtager nogle ganske enkelte, der tilhøre Landhandlere fra Nordfjord, som i de sidste Aar have foretaget adskilligt, for idetmindste at gjøre Omgivelserne taaleligere. Stranden er, som tidligere berørt, meget couperet, Byggepladsene ere slet valgte, og imellem de talrige fremstikkende Forhøininger i Grunden findes naturligvis Myrhuller og Vandpytter, hvori alskens Urenligheder samle sig i stor Mængde. Til intet Hus findes noget Locum. Alt Affald fra Kogningen, Feieskarn og andet Stinkende kastes kun udenfor Husdøren. Veie findes ikke, hvorfor al Passage tillands foregaaer igjennem alle disse Urenligheder, kort sagt, alle mulige Spor af en uordnet Nærværelse af en stor, pludselig sammenhobet Menneskemasse give sig allerede paa lang Afstand tilkjende paa den mest generende Maade. Ved den idelige Ind- og Udgaæn af Folkene trækkes naturligvis en stor Mængde af disse stinkende Stoffe ind i Husene og forøger Uleiligheden.

Rent Vand til Vadsk, Kogning og Drikke skal, efter hvad der blev mig opgivet, kun findes paa et eneste Sted i Kallevaagen, nemlig i Bunden af Vaagen, men det er, foruden at være for langt afveien for de Fleste, tillige i utilstrækkelig Mængde tilstede, saa at en stor Del af Fiskerne, der ikke har Tid til at hente det eller Sands for Vigtigheden deraf, hjælper sig som de kunne med Vand fra de urene Huller i

Nærheden. Leien for Logi i disse Huse under hele Fisket varierer fra 1 Ort til 3 Ort. I Kinn saa jeg et, der oprindeligt var opført til Eierens eget Brug, men nu benyttes til Logihus og indbragte i Leie 6 Ort af hver Mand, som der havde Tilhold. Og jeg hørte, at der, trods den høie Leie, havde været stærk Efterspørgsel efter Plads i dette Hus, hvilket forsaavidt kan være af Interesse at lægge Mærke til, som det beviser, at Fiskeren nok gjerne betaler en høiere Leie, naar han derfor kun erholder bedre Bekvemmeligheder.

Som specielle Exempler paa, hvad der ovenfor i almindelige Træk er sagt om Indretningen af disse Logihuse, skal jeg anføre, hvordan jeg fandt Rummet i nogle af de mange, jeg undersøgte i Kallevaagen og Smørhavn.

Et saadant var 11 Alen langt, 9 Alen bredt og 3 Alen høit under Loftet med Plads til 56 Mand, altsaa omtrent 42 Cubikfod pr. Mand, naar intet regnes for Indredningen, Kister, Klæder og andet Gods. Leien var 24 β pr. Mand for hele Fisket.

Et andet var 18 Alen langt, 11 Alen bredt, 3 Alen høit under Loftet med Plads for 120 Mand, altsaa efter samme Regning omtrent 39 Cubikfod pr. Mand. Leien 60 β .

Et tredje var 20 Alen langt, 11 Alen bredt, $3\frac{1}{2}$ Alen høit med 150 Mand, altsaa omtrent 40 Cubikfod pr. Mand. Huset var opført af Standerværk og bordklædt, med 4 ganske smaae Vinduer i Sidevæggene, hvor Køierne vare placerede i 2 Høider. Belysningen var derfor saa utilstrækkelig, at der endog midt paa Dagen maatte bruges Lys. I Taget var anbragt nogle Huller, hvorigjennem den bedærvede Luft kunde komme op paa Loftet, der her var ubeboet, men den Luftvexling, som derved frembragtes, var yderst mangelfuld. Kogningen foregik ikke inde i Huset, men i et lidet Breddeskur udenfor. Leien 1 Ort.

Særegen Omtale fortjener et Hus, der i 1859 var opført paa Speculation til Udleie under Fisket af nogle Bønder fra Indre Nordfjord. Det var bygget i en Skraaning ved Stranden af Tømmer og bordklædt, paa en temmelig høi og solid Graastensmur. Derved dannedes en Kjælderetage, som gjorde Huset tørt og afgav Rum for Kister, Klæder, Redskaber og andet løst Gods, der ellers maa opbevares i Beboelsesrummet. Døren, der var placeret henimod Enden af den ene Langvæg, førte ind i en Gang tvers over Huset, hvor der var anbragt en rummelig Skorsten, der egentlig dannede Endevæggen af Huset. Hele Længden af denne Gang benyttedes dog ikke til det saaledes dannede Kjøkken; den var delt ved en Væg og det derved fremkomne Rum dannede et Værelse, hvor Eierne selv havde Tilhold. Stuen, hvor de øvrige Fiskere boede, indtog Resten af Rummet nedenunder. Den var 14 Alen lang, 9 Alen bred og 3 Alen under Loftet, og med Køier langs Væggene. Fra Stuen førte en rummelig Canal bygget af Bord i Form af en Skor-

stenspibe igjennem Loftet op i det Frie. Et temmelig stort Vindue i den Døren modsatte Endevæg gav tilstrækkeligt Lys. Anden Etage, Husets Loft, hvortil Trappen førte fra Gangen, dannedes kun af et Omfar Bjelker og Spærretaget. Det hele Hus rummede 75 Mand, nemlig 40 i Stuen og 35 paa Loftet. Huset skal have kostet 150 Spd. paa Stedet hvor det staaer, og det indbragte i Leie af 75 Mand for hele Fisket efter 24 β pr. Mand omtrent 15 Spd. Jeg tvivler imidlertid ikke paa, at Leien for dette ret hensigtsmæssige Hus uden Vanskelighed maatte kunne forhoies til det Dobbelte, naar Antallet af Logerende noget formindskedes, hvorved baade Eieren og Leierne vilde staae sig bedre.

Foruden de egentlige Logihuse har man paa Fisket en anden Klasse Huse, der ligeledes benyttes til Beboelsesleiligheder af Fiskerne, dette er de saakaldte Fiskerhuse, hvor der tillige foregaaer Sildesaltning. De eies af Bønder og Handelsmænd, der tillige have Udrustning paa Fisket eller drive Sildesaltning for egen Regning. Eieren boer da gjerne selv i et særskilt Rum, medens den øvrige Del af Huset afgiver Plads for Saltningen og tillige Logi for de derved beskæftigede Folk. Disse Huse ere aldrig saa overfyldte, som de egentlige Logihuse og idethele renligere og hensigtsmæssigere indrettede.

Til Logi under Fisket benyttes ogsaa Fartøier, især Jægter, der desuden nyde den Fordel at kunne flytte fra det ene Sted til det andet. De benyttes næsten udelukkende af Fiskere fra de søndre Distrikter. Et saadant Fartoi af middels Størrelse optager i Almindelighed fra 12 til 18 Mand med hele deres Udrustning, hvortil ogsaa hører saamange Tønder med tilhørende Salt, som der paa nogen Maade kan skaffes Plads til, efter at Rummet er optaget af Folkene med alle dem tilhørende Sager. Der koges i disse Logifartøier under Dækket for det hele Lag i Fællesskab. Luften er i det indknebnede og overfyldte Rum i Almindelighed yderst slet, og Besætningen er i dem idetheletaget underkastet alle de samme Uleiligheder, som i Land.

Fiskernes Beklædning er i alle Henseender bedre end noget af alt deres øvrige Stel. Nærmest Kroppen bære de Fleste Uldtøi eller Lærredsskjorte og udenpaa Uldtrøie, derover tilstrækkelige Yderklæder af Vadmel og yderst Olieklæder eller Skindklæder. Fødderne dækkes af lange Uldstrømper og Søstøvler, som naae til Knæerne. Hovedbedækningen er altid en Sydvest. Beklædningen kan altsaa ingenlunde siges at være utilstrækkelig, den er heller ikke i Snit uhensigtsmæssig, men hvad der er ligesaa ilde, er den Omstændighed, at der under hele Fisket aldrig foretages Bytning af Underklæderne, og sjelden bliver der endog Anledning til at faae Yderklæderne ordentlig tørrede. Faae have nemlig 2 Sæt Klæder, og hvad der bliver yaadt af Regn og Sø, tørres kun ufuld-

stændigt, da der hverken er Tid eller Rum til ordentlig Tørring. Ordentlig Vadskning eller Rensning af Legemet under en saa travl Tid og under saa ugunstige Forholde, som under Fisket, kan man ikke engang vente af en Befolkning, der i de daglige Forholde i Hjemmet lidet kjender til Nyttens eller Brugens af rent Vand paa Kroppen.

Kostholdet og det hele Madstel maa jeg anse for misligere end Beklædningen. Det er forøvrigt vistnok ikke saa lidet forskjelligt efter Enhvers Leilighed til at skaffe sig, hvad han behøver; men i Almindelighed tør man nok antage, at Fiskerne anstrænge sig, for at kunne leve noget bedre paa Fisket end hjemme. *

Der gives ingen Udsalgssteder paa Fiskepladsene, hvor varm Mad er at faae tilkjøbs, hvorimod der af de Landhandlere, der boe ved og i Nærheden af et Par af de stærkest besøgte Fiskevær, udsælges Rugbrød og Mel, som især i Slutningen af Fisket, naar Nisten begynder at slaae op, finder stærk Afsætning. Maden nydes gjerne kold og bestaaer hovedsagelig i Grød med Møse, Havrebød, Smør, Gammelost, Spegekjød og Spegeflesk, der oftest er haardt og harskt. Potetes sees af og til, oftere nogle slet stegte Kager, som medbringes hjemmefra, af Potetes og Mel. Brændevin fortæres ikke i nogen stor Mængde, idetmindste ikke i Begyndelsen af Fisket, førend Fiskerne faae fortjent noget, af Øl drikkes nok heller ikke meget, Kaffe er endnu sjeldnere, fordi Kogningen falder vanskelig. Det sædvanlige Drikke er derfor her, som hjemme i Distrikterne, Møsen. Naar Fisket begynder, efterat Almuen i Almindelighed har tilbragt 2 à 3 Uger med at vente paa Sildens Ankomst, spises der daglig 1 og 2 Gange fersk Vaarsild, men da indskrænkes Forbruget af Kjød og Smør.

Selve Fisket foregaaer paa følgende Maade: Naar Fiskerne fra de omliggende Høider, hvorfra der holdes stadigt Udkig efter Fugl og Hval, have seet disse saa nær under Land, at Silden maa antages at være kommen ind paa Fiskepladsene eller Sætterierne, roe Garnbaadene ud med sine Garn. Hvor lang denne Tur kan blive, beroer paa Logiernes Beliggende og paa hvor nær Silden kommer under Land. Fra Kallevaagen fiskedes der ifjor temmelig langt ude, indtil en Mil. Paa hver Baad reise fra 6 til 10 Mand, eftersom Laget oprindeligen har dannet sig og Veiret er til. Paa de lange Nordfjordsbaade ser man ofte 8 à 10 Mand, medens de fra de sydlige Distrikter i Almindelighed kun ere bemandede med 6 eller 7 Mand. Naar Garnene ere satte, søger hele Flaaden tilbage. Ved paafølgende Daggyr reise Alle, der have Garn i Søen, ud for at trække dem, og have da, hvis Veiret er slemt, ofte en meget haard Tur; thi Enhver søger gjerne i det Længste at komme til sine Garn for ikke at faae dem overstaaende til en følgende Dag, og derved faae

Skade eller Tab paa Redskaber, og den fangede Sild bedærvet. Er nu Garnene med Fangsten bragt ned i Baaden, gaaer Reisen tilbage. Fiskerne indtræffe gjerne med Lasten midt paa Formiddag. Nu renses Garnene for Sild, denne sælges og leveres efter Tal ved Salterierne eller ved Fartøier, som ligge beredte til at seile med den hen til længere fraliggende Salterier. Fiskerne spise nu Middag, ordne sine Garn og begive sig atter ud paa Sætteriet, hvor han under Straf af Mulkt maa være tilende med Udsætningen inden 2 Timer efter Solnedgang. Er han nu endelig færdig dermed og kommen tilbage til Logiet, indtræder først en ordentlig Hviletid efter en overhaands Anstrængelse i 14 á 16 Timer.

Hvis Silden staaer nær under Land og Veiret er godt, er der Mange, som foretage en saadan Reise 2 Gange paa samme Dag, eller hvis Laget er i Besiddelse af 2 Baade, en mindre og en større, som ofte er Tilfældet, deler Besætningen sig og bruger dem begge, hvorved der naturligvis falder mere Arbeide men ogsaa større Fortjeneste paa hver.

Lykkes det ikke en Dag at komme paa Søen for at trække Garnene, som ere udsatte den foregaaende Dag, maa disse blive staaende med den Sild, som er i dem, saalænge til Veiret bedager sig, hvorpaa de opsøges, saagodt som det lader sig gjøre, idet naturligvis en stor Del gaaer tabt. Den paa denne Maade gjorte Fangst er den saakaldte søstaaende Sild, der ogsaa sælges, skjønt den ofte er saa bedærvet, at den ubetinget burde bortkastes, da den ikke alene danner en ringere Handelsvare, men endog ofte, naar den udskibes, vrages i Udlandet.

Massen af den fiskede Sild saltes af Kjøbmænd i Bergen og Stavanger eller af Handelsmænd i Distrikterne, og denne Sild bliver bedst behandlet, skjøndt der vistnok ogsaa staaer meget tilbage at ønske med Hensyn til den ringe Omhu, der anvendes for at faae den saa fersk som muligt i Salt.

I de senere Aar derimod har en stor Del Bønder fra Fjordene bygget sig Salterihuse, især ved Kinn og omliggende Øer, hvor de tilvirke den Sild, de enten selv kunne fiske med deres egne Folk eller købe af Andre. Denne Sild er langt ringere, navnlig saltes den utilstrækkeligt og skjønt den altid kan afsættes i Bergen, bliver den dog ofte Kilde til Tab for Kjøbmanden paa de udenlandske Markeder.

Men værst behandlet bliver dog den Sild, som Fiskerne selv forsyne sig med under Fisket. Næsten hver Mand bringer med sig nogle Tønder og lidt, skjønt utilstrækkeligt Salt, for at forsyne sig for egen Regning til Husbrug eller til Salg i Distrikterne. Naar Fisket nu gaaer raskt for sig, lægger Fiskeren, som intet Hus har til Saltning, Silden op paa Stranden, saa at man i hvert Hul ved de besøgte Fiskevær ser Sildehobe henliggende hele 8 á 14 Dage, uden at de røres. Dette er den saakaldte landkastede Sild, og om

den ogsaa er landkastet strax i Begyndelsen af Fisket, bliver den ikke tilvirket, førend Fiskeren faaer Tid dertil, det vil sige, naar Fangsten paa Søen ikke længere udelukkende beskæftiger ham. Falder nu Veiret med Kulde, kan det endda gaae nogenlunde taaleligt, men indtræder der Regn og mildt Veir, medens den henligger saaledes under aaben Himmel i Væde og Søle, kan man let tænke sig, hvilken Forandring en saa ømfindelig Vare undergaaer i den lange Tid, førend den bringes i Salt. Selv om Saltningen skete tilstrækkeligt, vilde den alligevel afgive en uspiselig Føde for enhver Anden end Bonden i Nordre Bergenhus Amt, men han salter den endog i denne Tilstand utilstrækkeligt, og naar man siden igjenset denne Sild enten som Røgesild eller som salt Spegesild hjemme i Distrikterne om Sommeren, kan man i Almindelighed lugte den raadne Gjæring i lang Afstand.

Foruden den mandlige Befolkning fra Distrikterne, der drive Fisket, indfinder der sig ogsaa en Del Fruentimmer, især fra Stavangerkanten, og halvvoxne Mennesker, der beskæftige sig udelukkende med Sildens Tilvirkning. Disse ere naturligvis ikke underkastede Fiskerens Besværligheder paa Søen, da deres Arbeide foregaaer under Tag i Saltehusene, men de udsættes dog altid i høi Grad for Kulde og Fugtighed, især for Frost paa Hænder og Fødder ved ofte Dag og Nat i Træk at behandle den vaade Sild i Salt.

Vinteren 1860 indfaldt med ualmindeligt koldt og klart Veir. I Løbet af 3 Uger indtraf kun et Par ordentlige Stormdage og ikke en eneste Dag Regn, hvilket regnedes for ualmindeligt godt Veir, som let kan skjønnes, naar man ved, under hvilke Forholde den hele Bedrift gaaer for sig.

Da Bremangerfisket begyndte at aftage omtrent den 23de Januar, reiste endel af Almuen hjem og Resten fulgte strax efter. Mangel paa Proviant og Redskaber tvang Mange hertil, især af Fiskerne fra Nordfjord, som altid ere slettest udrustede, og som desuden have for Vane, naar Bremangerfisket er forbi, at vente Silden i Vaagsfjorden, hvor der da ogsaa i forrige Aar gjordes ganske godt Fiske.

Logifartøierne og de af Sørefiskerne, der havde havt Tilhold paa Kallevaagen, drog derimod ned til Kinn og omliggende Øer, hvor det egentlige Centrum er for det nordre Fiske, og hvor den største Almue hver Vinter findes forsamlet.

Ved min Ankomst dertil gjensaa jeg alt det samme, som jeg havde seet paa Kallevaagen, kun i langt større Maalestok. Paa Kinn, Rognsøen, Nærøen, Batalden, Rexten, Skorpen, overalt hvor det var muligt at placere et Fartøi, eller et Hus fandtes, var der Overfyldning; intet Sted ved Stranden, der afgav Plads for et Fartøi eller en Baad, fandtes ubenyttet, intet Hus var saa lidet og usselt, at det ikke for Øieblikket var omdannet til et Logihus; det samme Stel og

den samme Bedrift, den samme Overfyldning, de samme Ube-
kvemmeligheder og Mangler overalt, hvor man vendte sig
hen, kun i større Maalestok. Hvad der derfor er sagt om
Livet paa Kallevaagen gjælder ordret ogsaa om Kinnsfisket,
kun at Sammenhobningen af en større Menneskemasse med
forholdsvis mindre gode Bekvemmeligheder rimeligvis gjør
Forholdene her ikke saa lidet værre.

Jeg finder det derfor overflødig at indgaae paa nogen
mere detailleret Beskrivelse af disse Forholde, og naar jeg
overhovedet kun korteligen har gjengivet, hvad jeg saa paa
Fisket i 1860, er dette skeet, fordi en klar, tiltrækkelig ud-
tømmende, og, saavidt jeg kan skjønne, med de faktiske For-
holde overensstemmende Skildring heraf allerede er leveret
af Candidat Nicolaysen i hans Beretning for 1857, da han
fungerede som Fiskelæge paa det nordre Fiske. Det er de
samme Forholde, seet af ham og mig til forskjellige Tider,
og maae faae den samme Bedømmelse. Hans Beretning, hvortil
jeg skal tillade mig at henvide, findes trykt i Magazin for
Lægevidenskaben, 11te Bind Pag. 710 f.

Efterat Kinnfisket var endt i de første Dage af Februar,
begyndte Almuen at spredes ad, idet endel reiste hjem, de
fleste drog sydover til Tansøen, Hindøen og de øvrige Fiske-
pladse i Askevold, hvor der ogsaa i de senere Aar har været
fisket temmelig betydeligt. Paa disse sydligere liggende Vær
skulle Bekvemmelighederne for Fiskerne være endda uslere end
nordpaa, navnlig omtales Molværøerne af alle med Rædsel,
som et Sted, hvor man er udsat for de største Besværlig-
heder, da her ikke findes Hus, hvorfor Fiskerne, naar stor-
mende Veir holder dem tilbage der, maae tilbringe Nætter
og Dage under aaben Himmel i Storm og Kulde langt ude i
Havet.

Jeg fulgte imidlertid ikke Fisket til de sydligere Vær,
men reiste tilbage til Bergen midt i Februar.

Søger man nu efter at have seet, hvordan Fisket drives,
at gjøre sig Rede for, hvilken Indflydelse denne Bedrift maa
have paa den Befolknings aandelige og legemlige Velvære,
som deltager i den, forekommer det mig utvivlsomt, saa-
sandt som enhver Aarsag har sin bestemte Virkning, at
Vaarsildefisket, saaledes som det fortiden drives i det nor-
dre Distrikt, i flere Henseender maa øve en mislig Indfly-
delse.

Det er ikke min Mening at negte, at Fisket er Kilden
til en betydelig Pengeindtægt for den fiskende Almue, og det
endog i den Grad, at der rimeligvis ikke paa langt nær
skulde kunne leve en saa talrig Befolkning, som den nuvæ-
rende, i vore Kystdistrikter, hvis intet Fiske fandt Sted, om
det end med ganske sandsynlige Grunde skal kunne godtgjø-
res, at Fisket er en ligefrem Anledning til at andre Næ-
ringskilder paa disse Kyser langt fra have den Udvikling, som

de uden dette rimeligvis vilde modtage. At Jordbruget og
Fædriften lider ved, at hele den mandlige Befolknings meste
Omhu og Arbeide lægges paa Fiskerierne, er en forlængst
erkjendt Sag; at dette, en Gang om Aaret indtræffende, uvisse
Fiske med alle sine Chancer af Held og Uheld over en ska-
delig og demoraliserende Virkning paa Almuesmandens hele
Tænkemaade fornemmelig ved at drage ham bort fra den
den stadige Flid og ordnede Arbeidsvirksomhed, der i Læng-
den er den sikkreste Kilde til materielt Velvære, er ligesaa
sikkert, og at Fisket afføder Uregelmæssighed i mange For-
holde, Letsindighed i at stifte Gjæld med Ligegyldighed for
at opfylde indgangne Forpligtelser, naar de forventede Midler
dertil slaae feil, følger af den hele Bedrifts uvisse Natur.
Disse Uleiligheder ere imidlertid vel forbundne med denne
Erhvervskilde overalt, hvor den drives, og kan neppe blive
Gjenstand for nogen positiv Foranstaltning. Kystboeren er
af Naturen henvist til Fiskeriet; saalænge der er Sild at
faae, maa der og vil der blive fisket, og det Slags Uleiligheder,
som her nærmest er nævnt, faaer man, saavidt det lader sig
gjøre, søge at rette paa gennem Almuens bedre Indsigt og
almindelige Udvikling.

Anderledes derimod forekommer det mig at forholde sig
med de sanitaire Forholde under Fisket og dettes Indflydelse
paa Befolkningens legemlige Velvære saavel under som efter
Fisket. Det lader sig ikke gjøre med vore nuværende Hjel-
pekilder at udregne eller med Nøiagtighed at paavise denne
Indflydelse i sine Enkeltheder, man har saaledes ingen sikker
Kundskab om, hvormange der paa Fisket paadrager sig
Spedalskhed, Hudsygdomme og andre smitsomme Sygdomme,
Rheumatisme, Betændelsessygdomme i forskjellige Organer,
Underlivssygdomme, Brystlidelser osv., men jeg er vis paa,
at Distriktslægerne i Kyst- og Fjorddistrikterne paa Vest-
landet med deres rige Erfaring i denne Sag, vilde, naar de
skulde udtale sig derover, være enige med mig i, at en stor
Del af de her nævnte Sygdomme, især de sædvanlige Ty-
phusepidemier, som Aar efter Aar hjem søge Distrikterne,
kunne udledes fra Almuernes Ondtlidende under Fisket. Over-
hovedet at antage, at en saadan Masse samvirkende Omstæn-
digheder, der over hele Verden ere anerkjendte som de mæg-
tigste Sygdomsaarsager, ikke ogsaa ved denne Anledning
skulde efterlade mægtige Virkninger, vilde være at borttrykke
Grundvolden for al fornuftig Hygiene.

Man ser nemlig her Aar efter Aar det samme gjentage
sig, at improviserede Byer paa flere tusinde Mennesker opstaae
under de mest ugunstige klimatiske og lokale Forholde, at
den Befolkning, som her samles, allerede naar den møder frem,
har gennemgaaet de største Besværligheder paa Reisen over
haarde Fjorde i aabne Baade, at denne Befolkning baade
for endel er fattig og dertil er uvidende og ligegyldig for de

allersimpleste sanitaire Forholdsreglers Befølgelse, idet den frit og uden nogensomhelst Veiledning er overladt til sin egen Fattigdom og Uvidenhed, at den Bedrift som her øves, hører til de mest anstrængende af alle, at de fleste direkte virksomme Sygdomsaarsager her ere tilstede, ugunstig Aars-tid, haardt Klima, Lokaliteter, der lægge de største Hindrin-ger i Veien for Bedriftens lette Udførelse, Mangel paa ordent-ligt Drikke- og Kogevand, slet opførte, endnu slettere ind-rettede og i høi Grad overfyldte Boliger, anbragte paa en Kyst, hvor det af Mangel paa Forarbejder næsten er ufrem-kommeligt, Ophobning af alleslags Urenligheder i den aller-største Nærhed, Mangel paa den tarveligste Omsorg for Le-gemets Pleie under det mest anstrængende Arbeide, slet og utilstrækkelig Næring og manglende Anledning for Fiskeren til at skaffe sig den bedre, kort sagt, der gives neppe nogen positiv Sygdomsaarsag, som ikke her under en eller anden Form gjør sig gjældende.

At ikke en større Del af Befolkningen uden Videre bukker under for dette Liv, kan jeg alene forklare mig deraf, at Fisket i Regelen varer saa kort, at de skadelige Po-tentser ikke faae Tid til at øve sin fulde Indflydelse, medens det staaer paa.

Det forekommer mig, at der under disse Omstændighe-der er den største Opfordring til at undersøge, hvad der kan gøres til en bedre Ordning af de heromhandlede Forholde. Extraordinære Omstændigheder fordre extraordinære Forholds-regler, og Vaarsildfisket udøver i Sandhed en saa mægtig og særegen Indflydelse paa den hele Kystbefolknings materi-elle Velvære, det indbringer Landet saa store Capitaler, og er idetheletaget Kilden til saa mange Menneskers Existence, at et Forsøg paa at fjerne eller formindske de Misligheder, der muligens kunne fjernes eller formindskes, vel kan for-tjene en særegen Opmærksomhed og særegne Opoffrelser.

Da Loven om Vaarsildfisket emanerede og det nuvæ-rende Politiopsyn indrettedes paa Fisket, var Sandsen neppe saaledes vakt for de sanitaire Anliggender i vort Land, som de seneste Aar have ført den med sig, det vilde ellers være uforstaaeligt, at Sundhedspolitiet paa Fisket dengang ikke blev indrømmet de samme Hensyn, som det almindelige Politi, hvortil der, saavidt jeg ved, nu anvendes 7 à 8000 Spd. aarlig.

Til at tilse og behandle de syge Fiskere har der efter Medicinalbestyrelsens Foranstaltning siden 1857 været sta-tioneret Læge paa Fisket. Han var der ogsaa i forrige Aar og havde efter Opsynschefens Anvisning Ophold der, hvor han mest tiltrængtes, nemlig i Førstningen i Smørhavn for Bremangerfiskets Skyld, siden i Kinn og mod Slutningen af Fisket i Tansøen, Hindøen og paa de sydligere Vær. Men saa gavnlig en Foranstaltning dette Lægetilsyn end vilde

være, naar de fornødne Midler stode Lægen til Raadighed, saa liden Nytte anser jeg den i Virkeligheden for at med-føre under de forhaandenværende Forholde, naar Alt mangler, selv de først og mest uundværlige Betingelser for en ordnet Sygepleie. Ogsaa herom indeholder Nicolaysens Beretning fra Fisket i 1857 fornøden Oplysning, og efter hvad jeg erfarede, har jeg ingen Grund til at antage, at Tilstanden i nogen Maade er forbedret. Det maa navnlig fremhæves, at Læ-gens Virksomhed allerede derved er saagodtsom ganske lam-met, at han for sin egen Person mangler Befordringsmidler, hvorover han til enhver Tid frit kan raade, og for de Syge et Sygehus.

I 1858 valgte Nordre Bergenhus Amtsformandskab efter Forslag af Candidat Bidekap, der netop havde havt An-ledning til at gjøre sig bekendt med Forholdene paa Fisket, endel Mænd med Sagkundskab til at tage under Overveielse hvilke Forholdsregler der lode sig bringe i Anslag, for saavidt muligt at afhjælpe de værste Misligheder, der ligeledes af Bidekap vare paaviste. Jeg ved ogsaa, at der blev ved-taget nogle Foranstaltninger, blandt andet bestaaende i Brønd-gravninger paa beleilige Steder og Omsorg for bedre Logihuse for Fiskerne i Kinn, men i hvilken Udstrækning de nu ere eller muligens ville blive udførte, er mig ikke bekendt. Det staaer mig imidlertid klart for, at ingen isoleret Foranstaltning, saa hensigtsmæssig den end maatte være, vil rammé Ondet i sin Rod eller bringe nogen omfattende og varig Forbedring tilveie, dersom der ikke sørges for tilstrækkelige Pengemidler, positive Lovbestemmelser og et kraftigt Sundhedspoliti. Men at fordre saa betydelige Pengeopoffrelser af en enkelt eller nogle enkelte Communer vilde vel, foruden at være ubilligt, tillige neppe være praktisk iværksætteligt, og at overlade Ordningen af de sanitaire Forholdsregler til de lokale Sund-hedscommissioner vil aldrig føre til Noget. Thi Foranstalt-ningerne baade i den ene og den anden Retning maae blive altfor omfattende, til at noget enkelt Distrikt kan tænke paa at sætte dem iværk. Jeg antager derfor, at alene Statssty-relsen er istand til at gjøre noget ved denne Sag med Udsigt til, at Bestræbelserne ville lykkes, men det er ogsaa en Sag, der efter min Mening ligesaavel er et Nationalanlig-gende, som Befordring af Jordbruget, Forstvæsenet, Commu-nicationsvæsenet og det meget Andet, hvis Ordning Staten allerede har taget i sin egen Haand.

At paavise, hvad der nærmest maatte være at foretage til Afhjælpning af de værste Misligheder, falder vel ikke saa vanskeligt. Hovedsageligen ville de Foranstaltninger, der fordre øieblikkelige Udtællinger, blive de samme som de, Commis-sionen for Nordre Bergenhus Amtsformandskab strax fandt at burde foreslaae, nemlig, om jeg ikke feiler, Anlæg af Veie, Afledning af Vandet og nogen Udjævning af Stranden paa

de mest besøgte Fiskevær, Gravning af Brønde til Fiskernes Forsyning med rent og tilstrækkeligt Vand, Opførelsen af nogle Logihuse af hensigtsmæssigere Indretning og under controlleret Bestyrelse, Anlæg af hensigtsmæssige og velindrettede Udsalgssteder, hvorfra Fiskerne for rimelig Betaling kunde skaffe sig varm og veltilberedt Mad, og endelig forekommer det mig, at det vel var værdt at forsøge Anlægget af et eller nogle faa Badehuse, der sikkerligen vilde blive benyttede, om ikke strax i nogen stor Udstrækning, saa dog efterhaanden, som Fiskerne fik Øinene op for Nyttens af dem. Endvidere maatte Lægetilsynet ordnes noget fuldkomnere, og Befordringsmidler og Sygehus stilles Lægen til Disposition.

Dertil maatte slutte sig en særegen Sundhedslovgivning for Fisket, omfattende Regler saavel for Fiskernes og Salternes eget Forhold paa Fisket, som for Sildens Tilberedning og Behandling, og endelig maatte denne Lovgivning støttes af et tilstrækkeligt organiseret Sundhedspoliti, til hvilket det allerede indrettede Sikkerhedspoliti paa Fisket vilde kunne yde Bistand.

Angaaende Omkostningerne ved de her nævnte Foranstaltninger skal jeg ikke videre udtale mig. Formentlig maatte de fornødne Pengemidler kunne skaffes tilveie paa den Maade, som kom til foreløbig Forhandling paa sidstafholdte Storthing, nemlig ved et ubetydeligt Tillæg i Udførselstolden paa den saltede Sild. Det faaer ikke heller tabes af Sigte, at de fleste Pengeudtællinger kun vilde fordres engang for alle, og at endel af de Foretagender, der oprindeligen maatte sættes i Gang for Statskassens Regning, saasom Opførelse af Logihuse efter bestemte Regler og Anlæg af Udsalgssteder for Proviant, rimeligvis temmelig snart vilde kunne overlades til Private under Control som en ret lønnende Entreprise, hvorved Statskassens Bidrag dertil vilde bortfalde.

Enkelthederne i den hele Ordning, Udstrækningen, hvori Foranstaltningerne bør sættes i Værk, Overslag over de dertil medgaaende Omkostninger og Detailforslag til Sundhedslovgivningen og Sildens Behandling afgiver imidlertid saa omfattende og tildels vanskelige og forskjelligartede Gjenstande for Overveielse, at neppe nogen Enkeltmand vil kunne indlade sig paa at gjøre fyldestgjørende Forslag desangaaende. Derimod antager jeg, at man gennem en kongelig Commission, dannet af Mænd med Sagkundskab hovedsagelig fra Fiskedistrikterne, vil kunne erholde Sagen saa omhyggeligt forberedt, som dens store Vigtighed fortjener, og jeg maa derfor udtale den Formening, at en saadan Commissions Nedsættelse bør finde Sted.

Mine Sommerreiser begyndte i forrige Aar ved Juni Maanedes Begyndelse. Jeg havde ikke tidligere havt Anledning til noget længere Ophold i Søndfjord, kun en Gang havde jeg som snarest gennemreist Distriktet og afholdt et Par Sundhedscommissioner.

Søndfjord har blandt alle Distrikter paa Kysten størst Interesse formedelst sit store Antal Spedalske. Det har derfor ogsaa fortrinsvis været besøgt af dem, der have undersøgt Spedalskheden i Landdistrikterne, og disse Undersøgelser, der til forskjellige Tider ere offentliggjorte, omfatte alle herhen hørende Forholde saaledes i deres Enkeltheder, at der saa kort Tid efter at de ere endte, og angaaende en Befolkning, der i Løbet af nogle faa Aar undergaaer saa faa Forandringer, vanskeligen skal kunne opdages nye Momenter af nogen Betydning for denne Sygdoms Ætiologi. Og de foretagne Foranstaltninger til Sygdommens Udryddelse kunne fornuftigvis heller ikke ventes endnu at have frembragt nogle Virkninger blandt Befolkningen. Af disse Grunde skal jeg, for ikke at gjentage allerede bekjendte Ting, kun korteligen berøre Forholdene, forbeholdende mig at maatte komme tilbage dertil senere, naar der sker et Opgjør af Tællingerne for de 5 sidste Aar. Listerne tiltrænge imidlertid først nogen Berigtigelse og tildels Fuldstændiggjørelse, og Arbeidet fordrer adskillig Tid og Nøiagtighed til Udførelsen; derfor har jeg ikke troet med nogen Nytte at kunne foretage det førend til Høsten, naar denne Sommers Reiser ere endte.

Søndfjords Provsti er, som bekjendt, nu delt i 2 Lægedistrikter, Indre og Ytre Søndfjord. Til det første hører Jølster, Førde og Indre Holmedal, til det sidste Ytre Holmedal, Askevold og Kinn paa Bremanger nær, der er tillagt Ytre Nordfjords Lægedistrikt. Desuden har Kinn sin egen Communalæge, der nu udfører alle Distriktslægens Forretninger i dette Præstegjeld, saa at der i Virkeligheden er 3 Distriktslæger i Søndfjord.

Det er af Naturen delt i 2 i alle Henseender temmelig lige Dalfører med omtrent de samme Lokaliteter i begge. Det sydligste gennemskjæres af Dalsfjorden fra Vest mod Øst, det nordligste af Førdefjorden. Den første begrænses eller lukkes mod Vest af de talrige, bjergfulde, skovløse Øer i Askevolds Præstegjeld, den sidste af de endnu høiere og brattere Øer i Kinn. Høie Fjelde skille Førdefjorden mod Nord fra Nordfjord og Dalsfjorden mod Syd fra Sogn, mellem begge Fjorde udgaaer fra Øst mod Vest en høj Fjelddryg, der skiller dem fra hinanden. I Dalsfjorden ligger yderst Askevold, saa Ytre Holmedal, saa Indre Holmedal, hvis øverste Sogn Vigsdal ligger rundt om og ovenfor en temmelig stor Indsø, hvorfra en betydelig Elv gennemstrømmer Dalføret. Netop de samme Forholde findes i den parallelt løbende nordfor liggende Dal, idet Fjorden løber ind gennem Kinn til Førde, hvorfra

Dalføret senere fortsætter sig i 2 Arme, en til Jølster og en til Holsen Sogn, hvor der ligeledes findes betydelige Ferskvand med Aføb til Søen. Fjeldene i denne nordre Fjord ere dog høiere og brattere end i Dalsfjorden, og Fjorden selv danner en hæl Del Arme ind imellem disse Fjelde i Kinn, saasom Nordalsfjorden, Høidalsfjorden og Ekefjorden.

Saa fuldkommen lige Naturforholde i begge Dalstrøg betinge en tilsvarende Overensstemmelse i Klima og Befolkningens hele Levevis. Yderst i begge Fjordmundinger i Kinn og Askevold findes fuldstændigt Havklima, som efterhaanden gjennem Førde og Indre Holmedal gaaer over i et rent Indlandsklima, som findes i Jølster, Holsen og Vigsdalen. Ved Kysten er derfor Temperaturen mere jævn og Fugtigheden større, oppe i Dalene er Sommeren varmere, Vinteren koldere og Overgangene bemærkeligere.

Næringsveiene i disse Distrikter ere hovedsagelig Fiskeri og Fædrift. Det første drives saagodtsom af hele Befolkningen ved de store Sildefiskerier om Vinteren, desuden af de ved Havet og Fjordene Boende om Sommeren efter Sommersild.

Fædriften tilhører især de indre Egne af Søndfjord, som Jølster, Førde og Indre Holmedal. Jordbruget er meget lidet udviklet og den eneste Kornsort, som her avles, er Havre; Jorden er udstykket til det yderste, Udskiftning er intetsteds foretaget, og derfor ser man heller ingen Tegn, der tyde paa nogen begyndende Fremgang i denne Retning. En Forandring til det Bedre faaer man haabe der vil indtræde i disse Forholde, efterat Amtets Landbrugsskole i den seneste Tid er henlagt til Mo i Førde, hvor et rationelt Jordbrug nu foregaaer i temmelig stor Scala ligefor Befolkningens Øine.

Skovene ere nu næsten borte, kun i de indre Egne især op imod Jølster findes der endnu konserveret enkelte mindre Skovstrækninger, der imidlertid raskt holde paa at forsvinde.

Trods de mange naturlige Hindringer for Jordbruget i Søndfjord, antager jeg dog, at denne Næringsgren maatte kunne gjøres ganske indbringende, dersom Befolkningen engang kan vækkes til den rette Sands for dens Vigtighed.

Den Jord der nu kaldes dyrket, er det i Virkeligheden saa slet, at den kun indbringer en Brøkdæl af hvad den kunde og burde udbringe, og de Strækninger, der nu ligge ubenyttede og urørte, som Myrer, Moser og Krat, vilde ved en forstandig Behandling give et lønnende Udbytte, istedetfor at de nu kun ere Kilder til Besværligheder af alle Slags, og jeg tvivler ikke om, ogsaa til Sygdomme. Men hvorfra Midlerne til en Forbedring skulle tages, er rigtignok et Spørgsmaal, der er lettere opkastet end besvaret, og ser man hen til, hvilken Anstrængelse det koster Befolkningen at skaffe sig Livets første Fornødenheder, og hvilken forstyrrende Ind-

griben i alle Forholde den mindste extraordinære Udgift forarsager, maa det desværre tilstaaes, at Udsigterne til Fremgang ikke ere de lyseste. Jordbrugets Opkomst er imidlertid en Hovedbetingelse for, at disse Distrikter skulle kunne hæves til noget høiere Trin af Velvære, ikke alene fordi det vilde vænne Befolkningen til stadig Flid og Arbeidsomhed, og fordi det vilde give ligefremt Udbytte, men ogsaa fordi Fædriften, hvortil Søndfjord af Naturen er henvist, paa det nærmeste er afhængig af et ordentligt Jordbrug. Istedetfor at Fædriften kunde og burde være en rig Indtægtskilde for disse Distrikter, er den nu nok omtrent tvunget ned til det mindst mulige Udbytte. Og den væsentligste Aarsag hertil er Sultfodringen om Vinteren, der netop formedelst Jordbrugets ringe Udbytte drives til de sørgeligste Yderligheder, idet at de rige Sommerhavne lokke Bonden til at holde et langt større Antal Kreaturer end Gaardene afgive Foder til at fremføde om Vaaren. Jeg troer derfor, at ikke noget Distrikt i Landet staaer lavere med Hensyn til Kreaturrøgt end Søndfjord, og det maa desværre tilstaaes, at der hidtil ikke har vist sig synderlige Tegn til, at de Bestræbelser, som igjennem Sundhedscommissioner, reisende Agronomer og ved andre forstandige Mænds Raad og Opmuntringer have været rettede paa at ophjælpe denne Bedrift, have vundet noget Gehør. Alt er nok endnu strandet paa Almuens faste Vedhængen ved det gamle Stel.

Om der ogsaa af En og Anden kan være vundet Syn for, at en Indskrænkning i Kreaturholdet vilde give bedre Udbytte, hvilket jeg ikke ligefrem tør benegte, over dog Frygten for et Brud paa Bygdeskikken, denne Hemsko paa al Udvikling blandt Landbefolkningen paa disse Kanter, i dette Spørgsmaal om muligt en endnu større Indflydelse end i andre, fordi det vilde blive betragtet som en Skam for den enkelte Mand at nedsætte den Kreaturbesætning til det Halve, som hans Forfædre have kunnet holde. Jeg maa derfor troe, at Mænd, der interessere sig for at bringe et Opsving heri tilveie, burde danne lokale Foreninger, der altid med større Styrke vilde kunne trodse Opinionen end den Enkelte vil være istand til.

Søndfjord har tidligere ikke havt anden Forbindelse med Udenverdenen end igjennem Baadfart paa Bergen og paa Kystfisket, og denne Isolation er utvivlsomt en af Hovedaarsagerne til den lave Cultur og den ringe Tilbøielighed til at indlade sig paa Forandringer, der er et Hovedtræk hos Befolkningen. Men i denne Henseende har Nordre Bergenhus Amtsformandskab gjennem store Opofrelser sørget for at afhjælpe de værste Mangler. Dampskibene, som nu ugentlig besøge saagodtsom hver Fjordarm i Distriktet, ere allerede blevne uundværlige for Forbindelsen med Bergen, og Landveien, som i de seneste Aar er fuldført fra Vadem i Sogn

gjennem Søndfjord til Gloppen i Nordfjord og videre, er af uberegnelig Vigtighed for Samfærdselen mellem Bygderne indbyrdes.

De hygieniske Forholde i Søndfjord ere af alle tidligere Iagttagere beskrevne som yderst mislige, og jeg kan ikke andet end istemme den samme Dom.

Skovene ere nu saagodtsom ganske udryddede, hvorfor Bygnings- og Brændematerial er steget til en uforholdsmæssig Pris.

Følgen deraf er, at Husene i Almindelighed ere smaae, Røgstuer med Kogeovn ere de sædvanlige og gaae endda paa en Vis an, men der hvor de saakaldte Lemstuer ere traadte istedet, er Tilstanden overmaade mislig. Dertil kommer, at der ikke tages det mindste Hensyn til Byggegrundens Planering og Udtørring, naar et Hus opføres, hvorimod det er en ufravigelig Skik ved alle Vaaningshuse at have ligeud for Indgangsdøren og ligeind paa Husvæggen en dyb Grube, hvori alskens Urenligheder henkastes, og hvorfra naturligvis Stank udbreder sig i Huset, naar Fugtigheden derfra trækker ind under Gulvet. Jeg maa derfor troe, at Sundhedscommissionerne hovedsageligen bør rette deres Virksomhed paa, at frembringe en Forandring i disse Forholde.

Ikke bedre staaer det til med Kostholdet, saavel med Hensyn til Valg som Tilberedning af Fødemidlerne, samt Renlighedsforholdene. Disse Ting lade sig imidlertid neppe forbedre, hvis det ikke kan lykkes at vække den kvindelige Befolknings Interesse derfor; men noget Tegn til, at de vedholdende Opfordringer til at deltage i Forhandlinger herom paa Sundhedscommissionerne og at gjøre lette og hensigtsmæssige Forandringer, have baaret Frugt, kan jeg ikke sige, at jeg har mærket, og uden en saadan Medvirkning af Kvinderne er liden Bedring at vente.

En Ting tyder dog paa, at nogen Sands for legemligt Velvære i en Retning er vakt, nemlig den Trang, som hos Flere nu spores til at befrie sig fra Fnat, der, som bekjendt, er jævnt udbredt igjennem hele Befolkningen. Amtsformandskabet bevilgede i 1855, om jeg ikke feiler, 300 Spd. til Foranstaltninger mod Fnatsygdommen i hele Amtet.

Mindsteparten af disse Penge kom til Anvendelse førend i 1858, da Beløbet blev lige fordelt mellem Amtets Sundhedscommissioner til Anskaffelse af Fnatsalve, der tilligemed trykte Anvisninger til Fnattets Behandling uddeltes ved Distriktslægenes Medvirkning blandt mindre Formuende, der maatte forlange den. Efter disse Bestræbelser har det efter Distriktslægenes Formening vist sig en Aftagen i Fnatsygdommens Udbredning, og det faaer haabes, at fortsat Virksomhed i denne Retning vil bære Frugt.

Angaaende Spedalskhedens Udbredning i Søndfjord foreligger der dels igjennem de optagne Tællingslister dels igjennem

tidligere Iagttageres offentliggjorte Beretninger temmelig nøiagtige Oplysninger. Jeg havde ventet, især i det indre Distrikt, der er forholdsvis stærkt hjem søgt og før Delingen af Distriktet vanskeligen kunde holdes Øie med, at finde adskillige Feil at rette og Mangler at supplere; men ved den nye Distriktslæges vedholdende Iver for at sætte sig ind i Forholdene og skaffe sig Personalebekjendtskab var det allerede lykkes ham at komme saa temmelig paa det Rene med alle bekjendte Tilfælde af Spedalskhed inden Distriktets Grændser. Det forholdsvis ringe Antal af 10 Individer, der paa dette Aars Lister ere antegnede som feilagtigt Opførte for Indre Søndfjord, ere heller ikke komne til, fordi Distriktslægen var ubekjendt med deres Tilstand, men fordi deres Sygdom hidtil havde forekommet ham tvivlsom. De fleste af dem henstaae ogsaa til senere Observation; men jeg har her befulgt den Regel, som jeg maa anse for den rette, ikke at lade nogen staae som Spedalsk i Listerne, førend der er ydre og temmelig sikre Tegn paa Sygdommen, om det desværre af deres Almenudseende kan være at befrygte, at Sygdommen engang vil hjem søge dem. Forresten vil jeg nok ogsaa troe, at der findes adskillige Individer med aabenbare Tegn paa Spedalskhed, hvilke ikke ere antegnede i Distriktslægens Protokol, fordi han ikke er bleven gjort opmærksom paa dem, men Antallet af disse aftager uidentivl Aar for Aar, skjønt der i saa vidtløftige og stærkt hjem søgte Distrikter altid maae blive nogle upaaagtede.

Fordeelingen af de Spedalske i de to søndfjordske Lægedistrikter frembyder den samme Egenhed, som næsten constant iagttages i alle Fjorde, at Sygdommen er stærkest udbredt i de ydre Dele af Fjordene og aftager efterhvert som man kommer ind imellem Fjeldene fra Bunden af Fjordene, saaledes som i Jølster og Vigsdalen. Denne Omstændighed synes at vise, at de klimatiske Forholde spille en stor Rolle ved Sygdommens Forekomst, og endskjønt Folkets Levemaade oppe i Fjelddalene vistok er bedre, navnlig med Hensyn til Kostholdet og især Benyttelsen af Melk og Kjød, er Forskjellen dog neppe saa stor, at den væsentligste Grund til Sygdommens ulige Hyppighed skulde kunne søges deri.

De søndfjordske Distrikter have længe været kjendte som de af Spedalskheden mest hjem søgte Egne af vort Land. Det forekommer mig ogsaa, at flere samvirkende Omstændigheder for Sygdommen ere tilstede her, end i andre Kystdistrikter. Landet danner den længst fremspringende Del af Norges Kystland mod Vest og modtager derfor al den Fugtighed, som Havvinden fører ind over Landet. Regn falder her i større Mængde end andre Steder af Kysten formedelst de høie Fjelde i Fjordmundingerne og de yderste Fjordstrækninger. Derfor gjennemtrænger og vedligeholder en stadig Fugtighed hver eneste Plet Jord, paa hvilken Befolk-

ningen færdes, og danner en stor Del Myrer og Moradser, der om Aftenen og Natten udsende en stærk Taage. Alle Fordybninger gjennemstrømmes af Bække og Elve, tildels kommende fra Bræerne, ved hvis Nærværelse Temperaturen end mere trykkes og pludselige Overgange blive sædvanlige.

Befolkningen har ligetil den sidste Tid levet temmelig isoleret. Deraf er fulgt gjennem umindelige Tider hyppige indbyrdes Giftermaal mellem et forholdsvis lidet Antal Slægter, som f. Ex. i Nøstdal, hvor det er vanskeligt at faae Rede paa Slægtskabsforholdene, fordi de ere saa indvævede i hverandre. Den ringe Cultur aabenbarer sig igjennem store Mangler i hele Befolkningens daglige Stel, og kommer saa dertil, at Størstedelen af Befolkningen deltager i Vaarsildefisken, der netop foregaaer paa disse Kyster, at Gjetningen er saa sædvanlig, at der neppe findes et eneste Individ opvoxet i de sidste 30 Aar i disse Egne, uden at han i Barndommen har befattet sig dermed, og endelig, at Klima og Lokaliteter besværliggjør ethvertsomhelst Arbeide for Livsophold, troer jeg, der kan opvises ganske vægtige Grunde til, at Spedalskheden her er saa hyppig.

Vanskeligere turde det være at forklare, hvorfor Spedalskheden netop i de sidste 20 à 30 Aar har tiltaget i Søndfjord stærkere end noget andet Sted, og jeg skjønner heller ikke, hvad det er for Forandringer i Forholdene, der betinge dette. Men at det virkeligen forholder sig saa, at nogle Egne af de søndfjordske Distrikter, som før vare saagodtsom frie for Sygdommen, nu ere temmelig stærkt hjemsøgte af den, maa jeg troe efter alle de Oplysninger, som jeg har kunnet erholde.

Navnligen vil jeg som en saadan Egn fremhæve Bøgstad Sogn af Indre Holmedals Præstegjeld, og af dette igjen fortrinsvis den Række Gaarde, der ligger fra Bunden af Dalsfjorden langs Strækningen forbi Bøgstad Kirke. Om Skovenes Udryddelse, som i den senere Tid udentvivl med stor Hurtighed er gaaet for sig, har nogen Del heri, er vel ikke let at sige, men at disses Tilintetgjørelse har havt nogen Indflydelse paa de klimatiske Forholde, synes rimeligt nok, og sikkert er det, at Savnet af Brænde og Byggematerial i disse Egne er uerstætteligt.

Det eneste Kirkesogn i Søndfjord, der nu vides frit for Spedalskhed, er Guddal, Annex til Ytre Holmedal, en temmelig afsides og høit liggende Fjelddal, hvis Befolkning kun lidet befatter sig med Søbrug, derimod næsten udelukkende med Fædrift og Skovdrift. I Holsen, Annex til Førde, er der derimod i de senere Aar antruffet 2 spedalske Individuer, hvoraf den ene er indlagt i Pleiestiftelsen, den anden er hjemme, efter i nogen Tid ifjor at have henligget i Lungegaardshospitalet.

Efterat jeg paa min første Reise i Søndfjord, som medtog omtrent 6 Uger, havde afholdt Sundhedscommissioner over hele det indre Distrikt og tilseet Størstedelen af de derværende Spedalske, dels for at conferere Tællingslisterne, dels for at indhente adskillige specielle Oplysninger om Forholdene, vendte jeg midt i Juli tilbage til Bergen. Ved min Tilbagekomst til Søndfjord i August bleve Sundhedscommissioner afholdte i hele det ydre Distrikt, og dette paa samme Maade gennemreist dels i Følge med Distriktslægen, dels med Commuelægen i Kinn, af hvem jeg modtog adskillige Oplysninger om nye Spedalske. Disse vare især fundne i de dybe Fjorde mellem Fjeldene i Kinn, Nordalsfjorden, Høidalsfjorden og Ekefjorden samt i Bremanger Sogn, der tilhører Ytre Nordfjords Lægedistrikt, men forøvrigt sorterer under Commuelægen i Kinn.

I dette Sogn havde jeg Aaret iforveien havt Anledning til at se samtlige derværende bekjendte Spedalske. Ikke destomindre forefandtes der nu 5 nye Tilfælde, om hvilke der tidligere Intet vidstes. De 3 vare overseede ved tidligere Tællinger, 2 nye Tilfælde vare tilkomne i det sidste Aar. Det egentlige Midtpunkt for Spedalskheden i dette Sogn er Frøyen, en Række Gaarde af betydelig Udstrækning, beliggende paa Sydsiden af den temmelig høie, skovløse Ø, udenfor hvilken det egentlige Bremangerfiske foregaaer om Vinteren. Disse Gaarde frembyde ogsaa, saavel ved deres Beliggenhed, der udsætter dem for et ublidt Havklimas Paavirkning, som ved Beboernes lave Cultur, Fattigdom og anstrængende Liv som Fiskere, alle Betingelser for Sygdommens Fremkomst. Der er derfor ogsaa i de sidste Aar opstaaet mange nye Tilfælde, eftersom de ældre Syge ved Døden ere afgaaede eller ere indsendte til Stiftelserne, og Fleres sygelige Udseende lader desværre befrygte, at der fremdeles vil komme Tilvæxt.

Den sidste Halvdelen af Juli, altsaa Tiden mellem det første og sidste Ophold i Søndfjord, benyttedes til en kort Reise i det sydligste af mit Distrikt, nemlig Lyngdals, Flekkefjords og Jædderen og Dalernes Lægedistrikter. Den korte Tid tilod mig kun at se enkelte af de faa derværende Spedalske, og at conferere med Distriktslægerne. I Farsunds Ladested findes der fortiden 2 Spedalske, begge fødte indenfor Ladestedets Grændser. At der i Landdistriktet kan findes En eller Anden, som nu ikke er optegnet, er nok muligt, da Sygdommen der er lidet kjendt og lidet efterforsket, men det er ikke rimeligt, at det i saa Fald er ret mange.

I Flekkefjords Distrikt findes de samme 2 som i forrige Aar ere anførte, men kun den ene er hjemmehørende i Hitterø, hvor han er indflyttet, den anden, som feilagtigen var anført under Hitterø, er hjemmehørende i Fedde Sogn af Qvinnedals Præstegjeld, hvor han har Bolig ved Fjorden. Feilen er rettet i Listen for 1860.

I Fortegnelsen for Jædderen og Dalernes Distrikt var der indløbet nogle Feil, hvorved Listerne bleve mindre nøiagtige. Ved Conference med Distriktslægen og dennes senere velvilligen udførte Omredaction af dem er jeg sat istand til ved Opgjøret for 1860 at foretage nogle Berigtigelser, hvorved det sande Forhold forhaabentlig nu er bragt tilveie.

Hvorledes de fleste Forholde forøvrigt i disse de sydligste af de spedalske Kystdistrikter ere forskjellige fra de af Sygdommen mere hjemsogte Egne af Bergens Stift, er strax paa-faldende, fornemmelig naar man iagttager dem umiddelbart efter et længere Ophold i Søndfjord. Jeg skal imidlertid ikke her gaae nærmere ind paa en sammenlignende Fremstilling deraf, saameget mindre som mit Ophold dersteds ifjor dertil var for kort, og det mere passende vil kunne ske ved en senere Leilighed.

Den sidste Reise i forrige Sommer foregik i Sogn, og dertil medgik September Maaned.

Som bekjendt gjennemskjæres Sogns Fogderi af den største af alle Fjorde paa Vestkysten af Norge. Fra dens Munding, hvor der ligger en stor Del større og mindre, bjergige, men skovløse og temmelig lave Øer gaaer Fjorden bred og mægtig ind igjennem Ytre Sogn til Balestrands Præstegjeld, hvor den indsnævres noget af det fremspringende Vangsnæs og deler sig derpaa udenfor Lekanger i flere lange og smale Arme, der skyde i forskjellige Retninger ind til Sogndal, Lyster, Lærdal og Aurland. Overalt paa Veien afgiver den mindre Arme i alle Præstegjelde, hvoraf den betydeligste er Fjærlandsfjorden i Balestrand, der atter deler sig i flere mindre Fjorde. Hele denne mægtige Fjord er omgivet af høie steile Fjelde, fra hvilke Justedalsbræen i Indre Sogn nedsender Arme i flere Fjorde paa Sognefjordens nordlige Side. De betydeligste af disse ere Justedalsbræen og Bræerne i Fjærlandsfjordens Bund.

Ordentlige Observationer over Veirforholdene mangle ligesaavel for Sogn, som for andre Distrikter, men saameget kan man dog være vis paa, at Klimaet er meget forskjelligt i den ydre og indre Halvdel af Fjorden, idet det egentlige Havklima er raadende omtrent til Fjordens Bøining ved Balestrand, medens Indlandsklimaet fremtræder tydeligere indenfor, især dog i Sogndal, Lyster og Lærdal, hvor Veirforholdene rimeligvis høre til de for alslags Vegetation gunstigste i vort Land. I den egentlige Lærdal, eller den lange af høie Fjelde begrændsede trange Dal fra Lærdalsøen til Fillefjeld er Sommeren fornemmelig tør og varm. I Modsætning hertil er Veiret i den ydre Del af Fjorden, Evindvigs og Ladevigs Præstegjelde, oftere fugtigt, og den Fugtighed, som ved Havvinden herfra føres ind igjennem Fjorden, foraarsager megen Regn lige indtil Balestrand.

Skoven er paa Øerne i Fjordens Munding ganske for-

svunden, i de midtre Præstegjelde begynder nogen Løvskov at vise sig, og i Indre Sogn findes der endnu nogle temmelig betydelige Naaleskove, der rimeligvis ere de eneste ordentligt conserverede Skovstrækninger i Bergens Stift.

Jordbruget har store Vanskeligheder at kæmpe med formedelst det vanskelige Terrain langs Fjordens Side, men i Indre Sogn, hvor Klima og Jordbund begunstiger det, er det langt fra nogen ubetydelig Næringskilde for Befolkningen. Den Kornart, som dyrkes i Sogn, er næsten udelukkende Bygget, medens Havren har sit Hjem i Søndfjord.

Udbyttet af Fædriften er udentvivel ganske betydeligt, Kreaturstellet er bedre i Sogn end i Søndfjord, og direkte Undersøgelser af Beboernes Kosthold give Vished for, at ogsaa dette er langt bedre, navnlig benyttes Smør, Melk og Kjød i større Udstrækning. Derimod er det noksom bekjendt, at Sogn forsynes med en stor Del Sild og Fiskevarer af sletteste Sort fra de ydre Distrikter og fra Fisket i Søndfjord.

Den nu allerede i flere Aar etablerede regelmæssige Dampskibsforbindelse med Bergen har givet Sogn et Opsving, der vistnok ikke blot er tilsyneladende, og det antages almindeligt, at Almuens Vilkaar i de sidste 15 à 20 Aar ikke ere saa lidet forbedrede. Derimod udtales der i de indre og midtre Egne af Fjorden almindelig Bekymring for den tiltagende Usædelighed og det stigende Antal af uægte Børn. Distriktslægen i Indre Sogn, der har stort Kjendskab til Befolkningen og et aabent Blik for alle Misligheder i sit Distrikt, har derfor igjennem Sundhedscommissionernes Medvirkning søgt at faae istand lokale Foreninger, hvis Medlemmer forpligte sig til at indrette sit Husstel og sit Tilsyn med Tjenere og Ugifte efter visse nærmere bestemte Regler, sigtende til at forebygge, at begge Kjøen søge Seng sammen, hvilket nu er en almindelig Skik. Af nogle Ord, som Sognepræsten i Balestrand henvendte til Sundhedscommissionens Medlemmer, erfarede jeg, at ogsaa han deler den almindelige Bekymring over den overhaandtagende Usædelighed. Som det virksomste Middel til at modarbejde den, anbefalede han i indtrængende Udtryk de ældre Gaardmænd at sørge for, at begge Kjøen kunde erholde særskilte Soveværelser, hvilket nu ikke finder Sted.

Omgang med Almuen i Indre og Midtre Sogn giver Indtrykket af, at man har at bestille med en temmelig livlig og opvakt Befolkning; men jeg er meget tilbøielig til at troe, hvad der hyppigen forsikres, at den i den senere Tid stærkt tiltagende Handelsrørelse ikke har øvet nogen fordelagtig Indvirkning paa Befolkningens moralske Begreber. Renlighed staaer i Sogn som i alle vestlandske Distrikter paa en lav Fod, dog ere Forholdene ogsaa i denne Henseende bedre end i Søndfjord, navnlig i de indre Bygdelaag af Sogn. I Sogn

findes flere af de saakaldte Strandsteder, saasom i Lærdal, Sogndal og Vig, hvor en talrig Befolkning af fattige og for al Renlighedssands blottede Mennesker boer sammentrængt paa et lidet Terrain i usle Huse, omgivne af alskens Smuds og Urenlighed, og uden Tanke om at ofre særegen Omhu paa Sundhed og legemligt Velvære. Sundhedscommissionerne ville forhaabentlig henvende en særegen Opmærksomhed paa disse Steders Sundhedsforholde, ligesom enkelte af de for Byerne givne Politibestemmelser ere gjorte gjældende for flere af dem.

Om Spedalskhedens Forekomst i Sogn gjælder ikke ganske den samme Regel, som vi have fundet for de øvrige Fjorddistrikter i Stiftet, nemlig at Bygderne ved Fjordens inderste Arme forholdsvis ere frie for Sygdommen. Denne har hidtil været temmelig jævnt fordelt langs hele Fjorden, dog med enkelte Sogne stærkere hjemsøgte end andre. De mindst angrebne Egne ere Justedal og Borgund Sogn af Lærdals Præstegjeld, hvilke begge ligge mindst 4 Mile borte fra nærmeste Fjord, stærkest hjemsøgt er Midtpartiet af Fjorden, hvorimod Øerne ved Mundingen kun have havt faa Tilfælde at opvise. Imidlertid har de sidste Par Aars ulige Afgang fra de forskjellige Præstegjelde til Stiftelserne noget forrykket det Forhold, som Tællingen i 1856 udviste.

Hvorvidt Sygdommen maa antages at være i Tiltagende, er ikke let at afgjøre efter den korte Tid, hvori man har havt Tællinger; at et nøiagtigere Eftersyn og en større Control bringer mange Tilfælde for Dagen tidligere, end de ellers vilde være blevne kjendte, har jeg især troet at bemærke i det ydre Distrikt, hvis Lægeforholde efter Delingen af Distrikterne ere blevne ordnede paa en efter Omstændighederne tilfredsstillende Maade. Idetheletaget maa det ansees for at have været saagodtsom umuligt for kun 2 Læger, som tidligere fandtes i Sogn, at holde den fornødne Control med saa udstrakte Distrikter, og derfor har Tællingen i 1856 i mange Stykker vist sig ufuldstændig og mangelfuld, hvorfor der er foretaget mange Rettelser i Listerne siden den Tid. Jeg antager imidlertid, at de nu skulle være bragte i Orden; det gjælder kun efter den Maade, paa hvilken den hele Control med Sygdommen er ordnet, at vedligeholde en stadig Interesse for Sagen, og at bringe Sundhedscommissionerne til at yde Bistand.

Jeg afholdt paa denne Reise Sundhedscommissioner i alle Lægedistrikter i Sogn, undtagen i Lærdal, tilsaa en stor Del Spedalske og søgte, saavidt muligt, at gjøre mig bekendt med Sundhedsforholdene blandt Befolkningen. De forskjellige Forhandlinger herom have hos mig efterladt Indtrykket af, at de indre og midtre Dele af Sogn frembyde adskillige Betingelser for Fremskridt i hygienisk Henseende, medens det vel maa siges om de ydre Præstegjelde, at baade Naturforholde og Mangel paa Sands hos Befolkningen sandsynligvis vil

komme til i lang Tid at gjøre Lægens Arbeide i Hygienens Tjeneste baade tungt og lidet lønnende.

Om Sundhedscommissionernes Virksomhed i det forløbne Aar har jeg ikke stort andet at sige, end hvad jeg i mine tidligere Aarsberetninger derom har anført. De Vanskeligheder, som af forskjellige Grunde stille sig iveien for en Udvikling af denne Institution, har jeg deri tildels berørt, tildels ville de være indlysende for Enhver, der kjender Landalmuen og dens Kaar og Standpunkt paa disse Kanter af Landet. Om en hurtig Forbedring i de Forholde, som danne Gjenstanden for Sundhedscommissionernes Virksomhed, kan der naturligvis ikke blive Tale, og derfor vil nok Aar hengaae, førend betydeligere Forandringer ville kunne spores. Den vakte Sands vil mindre aabenbare sig i enkelte store Forandringer, end i en Sum af smaae, der nærmest ville berøre det daglige Husstel og Alt, hvad dermed staaer i Forbindelse. Min Virksomhed med Hensyn til dette Punkt har saavidt muligt bestaaet i at bistaae Distriktslægerne saavel i Organizationen af Sundhedscommissionerne, som i at støtte, vejlede og opmuntre dem i deres møisommelige Bestræbelser, dels ved Foredrag over saadanne Gjenstande, som jeg har ment nærmest maatte foreligge til Behandling, dels ved at vække Almuens Tanke for Vigtigheden og Nødvendigheden af at stræbe hen til en Forandring i de nuværende mislige Sundhedsforholde. Om i hvilken Udstrækning dette maatte være lykkes, tør jeg ikke afgive nogen Mening, men ganske frugtesløst har nu vel Arbeidet heller ikke været. Fra flere af Distriktslægerne har jeg faaet Forsikring om, at Overlægernes Nærværelse ved deres Sundhedscommissioner er en Støtte, som de nødigen ville undvære; thi om jeg end ikke vil antage, at de enkelte Forhandlinger derved vinde saameget i Grundighed, og den direkte Belærelse derved bliver saameget større, vil alene den Omstændighed, som derigjennem aabenbarer sig, at Institutionen er stillet under en udenforstaaende Control, have stor Betydning for en Almue, som ellers lettelig under sine trivielle Livsforholde staaer Fare for at hengive sig til Ligegyldighed for Forhandlinger, der ikke have noget øieblikkeligt praktisk Resultat. At forøvrigt Mangel paa pecuniære Resourcer blandt Befolkningen i Distrikterne lægger de største Vanskeligheder i Veien for Sundhedscommissionernes Virksomhed, har jeg tidligere ofte bemærket, og det er let forklarligt, at det er saa. Det har faldet i den nuværende Generations Lod at paabegynde saagodtsom den hele Række Foretagender, som Tidens vaagnende Sands for Fremskridt i alle Retninger fører med sig. Communevæsenets Fremme, Jordbrugets Opkomst, Retspleien, Medicinalvæsenets, Fattigvæsenets, nye Kirkebygninger, og endelig nu Skolevæsenets Ordning efter den nye Lov fordrer stigende Pengebidrag, og da Udbyttet af disse Foranstaltninger ikke

er direkte eller øieblikkeligt, altsaa for den Enkelte er afhængigt af mange mellemkommende Omstændigheder, kan man nok sige, at Landet befinder sig i en Overgangsperiode, hvori det skal være vanskeligt nok at skaffe Udveie til Tilfredsstillelsen af alle Krav. Det kan derfor nok ogsaa med temmelig Sikkerhed paastaaes om disse Egne af Landet, at Forøgelse i Indtægter idetheletaget ikke holder Skridt med de forøgede Udgifter. Og at disse Betragtninger have sin Gyldighed fortrinsvis for Bergens Stift vil let være indlysende, naar man ved, at Naturforholdene her lægge Hindringer i Veien for mange Foranstaltninger, som forholdsvis let kunne træffes i andre Egne af Riget, samt at den Enkeltes Skatteevne her er liden, sammenlignet med de bedre situerede Dele af Landet. Kommer nu hertil, at Befolkningen i Bergens Stift af mange Grunde indtil den allerseneste Tid har vedligeholdt den primitive Anskuelse af alle Livsforholde, hvoraf nærmest fremgaaer Fordomme, Mistænkelighed og Tvivl om, hvorvidt de foreslaaede Forandringer ogsaa ere Forbedringer, samt Udygtighed i at beregne den fjernere liggende Nytte af den øieblikkelige Udgift, — troer jeg det baade kan forklares, og har nogen Berettigelse, naar Communnerepræsentationen og den Private i det Længste holder igjen, hvor der spørges efter Pengebidrag. Derfor troer jeg, at Sundhedscommissionerne her staae paa det rette Udgangspunkt, naar de have sat sig som Opgave at lade Belærelse gaae Haand i Haand eller forud for de positive Foranstaltninger, hvis Udførelse fordrer Penge, men hvis Nytte først den kommende Tid vil gjøre aabenbar. Af disse Grunde maa jeg ogsaa anse det tilraadeligt, at Sundhedscommissionernes Ordførere her i Stiftet for det første ikke forsøge at gjøre nogen udstrakt Anvendelse af den Leilighed til at bringe Sundhedspleien under Lovregler, som Loven af 16de Mai 1860 giver Anledning til, forsaavidt en saadan Fremgangsmaade skulde betinge ligefremme Udgifter. Heri troer jeg dog, at Ordningen af Byggevæsenet paa Landet maaske kan danne en Undtagelse, idetmindste for mange Landcommuner, da det er aabenbart, at der i denne Retning, naar den nødvendige Omtanke bruges, kan udrettes overmaade meget med forholdsvis faa Bekostninger, medens det ligger nær for Enhver at skjønne, at en hensigtsmæssigere Indretning af Vaaningshusene hører til Fundamentterne for en bedre Hygiene; thi en Forbedring heri betinger ikke alene ligefremme gavnlige Følger for Beboernes Sundhed, men vilde, om den kunde iværksættes efter fornuftige Principer, uden tvivl øve en indgribende Indflydelse paa Befolkningens Opfatning af mange nærliggende Forholde, hovedsageligen Renlighedsforholdene. Jeg har derfor tænkt i den nærmeste Fremtid at afhandle denne Gjenstand med Sundhedscommissionerne. At Forslag herom vil møde en forskjellig Modtagelse og paa sine Steder maaske ganske strande, er jeg forberedt

paa, men om ogsaa Forsøget for det første kun kommer til at indskrænke sig til forberedende Forhandlinger om denne Gjenstand, tør dog noget Udbytte ogsaa deraf kunne udvindes.

Men kan man, som jeg troer, med nogen Grund haabe at finde Gehør for denne Sag ved private Bygningers Opførelse, bør man vistnok ikke længere lade det forblive ligegyldigt, hvordan offentlige Bygninger komme til at se ud, og hvorvidt de nødvendigste sanitaire Hensyn haves for Øie ved deres Indretning. Ifølge den nye Skolelov vil det i den nærmeste Fremtid blive nødvendigt at sørge for Anskaffelsen af en stor Mængde nye Skolelokaler rundt om i Distrikterne, og det forekommer mig paatrængende nødvendigt, at der vedtages en hensigtsmæssig og nogenlunde ensformig Plan for disse Bygninger, hvilket nu vel maa kunne ske, naar de skulle opføres fra nyt af, medens det ellers vil komme til at gaae her, som ved saamangen anden Leilighed, at man først bagefter, naar Forandringer ikke kunne foretages uden Bekostninger, faaer Øinene op for, hvad der burde været gjort. Jeg maa antage, at Sundhedscommissionerne ere nærmest til at gribe ind, for at faae nye Skolelokaler hensigtsmæssigen byggede og indrettede, og jeg tvivler ikke paa, at Vigtigheden heraf er saa indlysende paa samme Tid, som de dermed forbundne Omkostninger forholdsvis ere saa ubetydelige, at Sagen ikke vil møde nogen uoverkommelig Vanskelighed.

Af Forhandlinger i Sundhedscommissionerne i forrige Aar, som have paakrævet ligefremme Udgifter, har i flere Distrikter Ordningen af Jordemodervæsenet staaet øverst. Det har vistnok hyppigen været Gjenstand for Distriktslægerens Bestræbelser at søge de værste Mangler i denne Henseende afhjulpne, men dette, som i og for sig af mange Grunde ikke er nogen let Sag, har desuden havt den Vanskelighed at overvinde, at der ikke har været examinerede Fødselshjælpersker at faae, allenfals kun i ringe Udstrækning, selv om Penge kunde skaffes tilveie. Oprettelsen af den nye Jordemoderskole i Bergen synes imidlertid at have vakt en fornyet Virksomhed tillive, og det er at haabe, at ogsaa Trangen for nogen Del derfra vil blive afhjulpen. Jeg har ogsaa Beretninger om, at Distriktslægerens Bestræbelser i mange Formandskabsdistrikter, rigtignok oftest efter gjentagne mislykkede Forsøg, have ført til Bevilgning af de nødvendige Bidrag fra Communens Side.

Andre Gjenstande for Forhandlinger i Sundhedscommissionerne have været de almindelige Grundregler for Hygien, anvendte paa de lokale Forholde i Distrikterne. Hvad der ved disse Forhandlinger kan være udrettet, lader sig naturligvis ikke ligefrem paavise, og allermindst i Løbet af et eller nogle faa Aar. I en Henseende have dog Sundhedscommissionerne allerede nu gjort positiv Nytt, nemlig i at forfølge

den spedalske Sygdoms Udbredning og Forekomst i Distrikterne, samt i at fremkalde en større Opmærksomhed paa og Eftertanke for alle med den i Forbindelse staaende Momenter, hvilken vistnok ikke skulde være bleven vakt, om man havde ladet Almuen blive staaende udenfor, uvidende om Sygdommens Gang, Aarsager og Forebyggelsesmidler, forsaa vidt saadanne kjendes og ere iværksatte. Det maa ogsaa erkjendes, at man uden Sundhedscommissionernes Medvirkning vanskeligen skulde besidde noget Middel til at bringe de enkelte Tilfælde af Sygdommen til Lægernes Kundskab, uden hvilket naturligvis ingen ordentlig Statistik bliver mulig. Det sees forresten af de mange overseede Tilfælde, at Controllen endnu just ikke har naaet til noget overmaade høit Punkt, og det har for en stor Del sin Grund deri, at Commissionens Medlemmer ofte nære en vis Frygt for, som de troe, at spille Angiver, ved at opgive nogen som spedalsk; imidlertid faaer man haabe, at denne forkjerte Opfatningsmaade, der forøvrigt er ret betegnende for Almuens Tænkemaade ogsaa i andre Retninger, vil tabe sig, efterhaanden som det bliver mere almindelig forstaaet, hvad der tilsigtes med at erholde hvert Tilfælde af Sygdom antegnet.

En saadan Rodeinddeling af Formandskabsdistrikterne, som den jeg tidligere har tilraadet, har været befulgt næsten i alle Distrikter, og jeg skjønner ikke rettere, end at den er en nødvendig Forholdsregel, dersom den Enkeltes Følelse af sin Stilling og sit Ansvar som Commissionens Medlem ikke skal tabe sig i en Almindelighed, der sløver Tilsynet. De fleste Distrikter ere ogsaa blevne forsynede med trykte Forholdsregler for Sundhedscommissionens Medlemmer, hovedsageligen affattede efter det Forslag, jeg lod medfølge min Aarsberetning for 1858. Der er idethele af disse Instruxer uddelt omtrent 15000 Exemplarer, der ere bekostede af de respektive Formandskaber.

De fra Distrikterne modtagne At- og Tilgangslistes for 1860 ere behandlede paa samme Maade som for de to foregaaende Aar. Jeg har ovenfor i denne Beretning gjort opmærksom paa, at det muligens vilde være af Interesse at grandske lidt nøiere underet de Oplysninger disse Lister indeholde for de 5 Aar, for hvilke der nu haves Tællinger. Der er imidlertid vistnok endnu Et og Andet at foretage til Listernes Supplering og Berigtigelse, hvilket forhaabentlig vil kunne udføres i Sommerens Løb, og derfor har jeg foretrukket at udsætte et saadant Arbejde til Høsten.

De ved hvert Aars Udgang indsendte Lister have ikke været nøiagtigen ens behandlede af alle Distriktslæger, og desuden have de oprindelige Lister fra 1856 fra mange Distrikter været mangelfulde eller feilagtige baade med Hensyn til Antallet af de paa den Tid, Listerne affattedes, i Distriktet værende Spedalske, og med Hensyn til Specialoplys-

ningerne om disse. De fleste Distriktslægers Protokoller ere desuden anskaffede, efterat de første Lister vare afgivne i 1856, hvorved Anledningen har manglet til at sammenligne begges Indhold. Af disse Grunde frygtede jeg for, at der i de Distrikter, hvor Listerne ikke vare blevne confererede med Stamprotokollerne, kunde været indløbet Feil saavel med Hensyn til Antallet af de optegnede Syge, som med Hensyn til Personernes Identitet, hvilke Feil vilde blive vanskeligere at erholde rettede, jo længere Tid der gik hen. Jeg tilstillede derfor under 31te December f. A. samtlige Distriktslæger, med hvem jeg staaer i Forbindelse, en Skrivelse, der forhaabentlig indeholder fornøden Oplysning om de vigtigste Punkter, som ved Listernes Affattelse bør haves for Øie*).

*) Da de til mig ved hvert Aars Udgang indsendte Lister over de Spedalske i Distrikterne ikke i alle Detailler have været affattede paa samme Maade af alle Distriktslæger, hvilket gjør deres videre Behandling baade besværlig og fornemmelig mindre nøiagtig, skal jeg, for muligens at opnaae større Overensstemmelse i Affattelsen og Nøiagtighed i Resultaterne, herigjennem anmode Dem om velvilligen at fæste Deres Opmærksomhed paa følgende Punkter:

1. Distriktslægens Protokol over de Spedalske er at anse for en Stamliste, hvori alle erholdte Oplysninger angaaende de Spedalske indføres. Aarslisterne blive da en simpel Udskrift af Protokollen og omfatte hvergang Tiden fra 1ste Januar til 31te December inklusive.

2. Der afgives til mig for hvert Aar

a. En Tilgangsliste.

b. En Afgangsliste.

Fuldstændige Lister over samtlige Spedalske i Distriktet udfordres ikke for hvert Aar, naar kun Tilgang og Afgang er nøiagtig anført. Nye tilkomne Oplysninger, Berigtigelser etc., der ere erhvervede i Aarets Løb angaaende tidligere antegnede Spedalske, bør indtages i den Følgeskrivelse, der ledsager Listernes Indsendelse til mig.

Til Tilgangslisterne benyttes de for Tællingen i 1856 anordnede trykte Schemata, til Afgangslisterne de i 1859 førstegang benyttede. Begge Dele vil, hvis de ikke haves, paa Anmodning kunne erholdes paa Amtskontoret.

3. Som ny Tilkommen i et Aar ansees Enhver, der i Aarets Løb er opdaget at være spedalsk, enhver fra et andet Præstegjeld Indflyttet og enhver fra en Stiftelse som uhelbredet Hjemkommen, hvorimod hjemkomne Helbredede kun optages i Tilgangslisten, dersom der efter Hjemkomsten maatte være indtraadt Recidiv af deres Sygdom.

4. Enhver som mistænkt opgiven Person bør af Distriktslægen være undersøgt inden Aarets Udgang, eller, hvilket er det samme, inden Tilgangslisten for Aaret affattes, for at han, om han maatte findes at være spedalsk, kan blive antegnet i det Aars Tilgangsliste, i hvilket han er opdaget at være spedalsk. Men Ingen, der ikke med Vished skjønnes at være spedalsk, bør antegnes i Protokollen som saadan, men kun noteres af Distriktslægen til egen Efterretning og senere Observation, forsaa vidt hans Ydre maatte findes mistænkeligt ved den første Undersøgelse.

5. Tilgangslisterne føres med fortløbende Nummere for hvert Sogn særskilt. Skulde imidlertid Protokollen allerede være indrettet med Løbenummere præstegjeldsvis, kan ogsaa denne Ordning bibeholdes, naar der blot ikke gjøres nogen Forandring deri fra Aar til andet.

Dette Forlangende er ogsaa af næsten alle Distriktslæger velvilligen imødekommet, og Anvisningen er befulgt i Affattelsen af Listerne for 1860. Fornemmeligen maa jeg fremhæve Nyttens af den forlangte Navnefortegnelse over de ved Udgangen af hvert Aar i Distriktet tilbageværende Spedalske. En saadan Fortegnelse vil nemlig, naar den Aar efter Aar afgives i Følge med Aarslisterne, og naar den, førend den

Derved, at Nummerne ere fortløbende, vil altsaa den først Tilkomne i et Aar erholde det Nummer, der følger næst efter det, hvormed det foregaaende Aar standsede. Er f. Ex. det sidste Nummer for et Sogn i 1859 No. 5, vil det første for det samme Sogn i 1860 være No. 6 osv.

Naar nogen Syg afgaaer, anføres han i Afgangslisten med det Nummer, han har havt i Protokollen og Tilgangslisten, hvorved dette Nummer altsaa for bestandig udgaaer af Rækken for dette Sogn.

- 6 Samtlige Rubrikker i Listerne maae udfyldes efter deres Overskrift, forsaavidt Oplysning kan skaffes tilveie, i manglende Fald maa dette udtrykkelig tilføies. Sygdommens Varighed, der regnes fra den Tid, de første ydre Phænomener viste sig, bør, saavidt muligt, nøiagtig angives, ligesaa Ægteskabets Varighed; Alderen anføres i virkelige Leveaar og Bornenes Navn og Alder tilføies.
7. Dersom en Syg, der er afgaaet til en Stiftelse eller udflyttet til et andet Præstegjeld, senere kommer uhelbredet tilbage, indføres han i Tilgangslisten for det Aar, i hvilket Tilbagekomsten finder Sted, under et nyt Nummer og med Anmærkning herom og Henvisning til hans tidligere Nummer i Anmærkningsrubrikken.

Sker Tilbagekomsten fra en Stiftelse eller et Hospital i det samme Aar, hvori Indlæggelsen dersteds har fundet Sted, maa Vedkommende anføres baade paa Af- og Tilgangslisten for dette Aar, for at der ikke skal blive Uoverensstemmelse mellem Stiftelsernes og Distrikternes Lister.

8. Ligesom enhver Syg i Regelen bør anføres i det Aars Tilgangsliste, i hvilket han er opdaget at være spedalsk, saaledes bør ogsaa Enhver, der er afgaaen, anføres i det Aars Afgangliste, i hvilket Afgang han har fundet Sted.

Skulde det imidlertid af Forglemmelse eller af Mangel paa Underretning hænde, at nogen Syg var afgaaen i et Aar uden at Distriktslægen var bleven opmærksom derpaa saa betimeligen, at Vedkommende kunde blive indført i Aarets Afgangliste, maa han føres som Afgaaen i det følgende Aars Afgangliste med vedbørlig Anmærkning derom. Thi ellers vil denne Syg blive udstroget af Distriktslægens Protokol uden at han bliver ført til Afgang hos mig.

9. Ingen Syg maa anføres i Afgangslisten, som ikke tidligere findes antegnet i Protokollen og altsaa ogsaa i en til mig afgiven Tilgangsliste. Hvis derfor en Syg først opdages, idet han skal føres til Afgang, maa han tillige føres i Tilgangslisten for det samme Aar.
10. Om Afgang ved Dødsfald vil vedkommende Sognepræst paa Forlangende, som hvert Aar betimeligen bør tilstilles ham, meddele Oplysning.

Over de i de herværende Hospitaler og Stiftelser Indlagte og over de derfra Hjemkomne vil der herfra hvert Aar blive meddelt Distriktslægerne en Fortegnelse i betimelig Tid.

Forefindes der noget Aar nogen spontant Helbredet i et Distrikt, føres han indtil Videre paa Afgangslisten under Rubrikken „Feilagtigt Opførte“ med vedbørlig Anmærkning om det rette Forhold.

afsendes, af Distriktslægen sammenlignes med den for det foregaaende Aar afgivne, under behørigt Hensyn til Til- og Afgang i Aaret bestemt kunne forhindre, at nogen Syg enten medtages eller udstryges af Fortegnelsen, om hvem der ikke med det samme gives Oplysning.

Ved Hjælp af denne Navnefortegnelse har jeg i Aar foretaget adskillige Rettelser i mine Lister og som Følge deraf er der i Rubrikkerne for Overseede og feilagtigt Anførte antegnet nogle Flere end dem, der egentlig skulde havt Plads der i 1860. Hvorledes disse Tilfælde blive at fordele paa de foregaaende Aar vil det forhaabentlig blive muligt at skaffe Oplysning om, naar Opgjøret foretages samlet for disse Aar.

Efterat have forudskikket disse Bemærkninger, skal jeg tilføie en kort Forklaring over de vedføjede Tabeller.

Tabellerne VII, VIII, IX og X give Oversigt over Til- og Afgang i Distrikterne og Bergens By i 1860, præstegjeldsvis.

Tilgangen for Nordre Bergenhus Amt har været større i 1860 end i noget af de foregaaende 2 Aar, idet der er antegnet af Overseede . . . 67 og af virkeligt Tilkomne . . . 51, medens 1859 udviser 27 og — — . . . 48, og 1858 — 50 og — — . . . 27.

Det er altsaa fornemmelig de Overseedes Antal, som er større i 1860 end i de foregaaende Aar, medens derimod de i Aaret virkeligt Tilkomne kun overstige det forangaaende Aars Antal med 3. Her bør dog bemærkes, at 20 af disse 67 Overseede falde paa Tidsrummet for den første Tælling i 1856, de øvrige 36 blive at fordele paa de næstfølgende Aar.

11. Om Udflyttede bør i Afgangslisten anføres, hvorhen de ere flyttede, hvis det vides, og den Distriktslæge, til hvis Distrikt de ere flyttede, bør saa betimelig underrettes dero om af den Læge, under hvem de før have sorteret, at han kan faae dem indførte i sin Protokol og altsaa ogsaa i sin Tilgangsliste for det Aar, hvori de ere indflyttede til hans Distrikt.
12. Distriktslægerne bør, saavidt ske kan, have Opmærksomheden henvendt paa dem, der som Helbredede tidligere ere hjemkomne fra Stiftelser eller Hospitaler, og, saafremt de maatte opdage nogen Forandring i deres Helbredstilstand, indsende særskilt Beretning desangaaende.
13. Endelig skal jeg anmode om, at der hvert Aar med Til- og Afgangslisterne, som indsendes til mig, maa følge en simpel Navnefortegnelse med vedføjede Nummere over de ved Aarets Udgang i Distriktet tilbageværende Spedalske; thi kun ved Hjælp af en saadan Fortegnelse vil jeg til enhver Tid være istand til at kontrollere, hvorvidt mine Lister stemme med Distriktslægernes Protokol.
14. Og endelig henstiller jeg til Distriktslægerne Velvillie at tilsende mig Aarslisterne saa tidligt ske kan, om muligt inden Udgangen af Februar hvert Aar, da den mig tilstaaede Tid til deres Sammendragning er noget for knapt tilmaalt.

I Søndre Bergenhus Amt er Tilgangen i 1860: 40, nemlig af Overseede 21, virkelig Tilkomne 19.

I 1859 var Overseede 22 og virkelig Tilkomne . . . 21,
og i 1858 - - - 19 - - - . . . 15.

Af de Overseede i dette Amt høre 8 til Tidsrummet for 1856, de øvrige 13 falde paa de følgende Aar.

Tilgangen i Stavanger Amt er af Overseede 11, virkeligt Tilkomne 7,

i 1859 Overseede 15, virkeligt Tilkomne 9,
og 1858 - - - 6, - - - 6.

Af disse falde 6 paa Tiden for 1856, 2 ere tilføiede til Berigtigelse af Listerne; de vare tidligere feilagtigen udstrøgne og maatte derfor nu gjenoptages.

I Tilgangen til Distrikterne har jeg for 1860 ligesom for de foregaaende 2 Aar ogsaa medtaget de Indflyttede og de fra Stiftelserne Hjemkomne, men da disse føres paa denne Maade kun for ikke at forsvinde af Listerne og tabes af Sigte, ere de ikke medindbefattede i den ovenfor gjorte Sammenstilling.

Fra Amerika er imidlertid i forrige Aar en tidligere dertil udvandret Spedalsk hjemvendt uheldbredet, og han bliver altsaa at gjentage i Fortegnelsen paa Hjemstedet uden at han kan udslettes som udflyttet fra noget andet Sted. Han var efter Distriktslæge Enghs Beretning medtaget i Tællingen for 1856 af de Spedalske i Sogndal, Indre Sogns Lægedistrikt. Han udvandrede i 1857 og kom tilbage i Oktober 1860. Under hans Ophold derover i Minnesota, Wisconsin og Jowa tiltog hans Sygdom, og han tabte efterhaanden sin høire Pegefinger, flere Tæer og Ossa metatarsi. Ved Hjemkomsten ifjor skal han have været meget ussel, nu er hans Almenbefindende noget bedre.

Afgangen i Distrikterne er noget større i 1860 end i de foregaaende Aar, nemlig tilsammen i 1860 231,
i 1859 224,
i 1858 178.

men da Antallet af de til Stiftelserne Afgaaede, de Udflyttede og de feilagtigt Opførte tilsammen har været større i det foregaaende Aar end i 1860,

nemlig i 1859 262.

medens Tallet i 1860 er 139,

saa er det klart, at, naar Totalsummen af Spedalske i Distrikterne alligevel er formindsket, maa denne Formindskelse tilskrives det forøgede Antal Døde.

Dermed forholder det sig nemlig saa:

i 1858 døde i Distrikterne 58,

i 1859 - - - - - 62,

i 1860 - - - - - 92,

naar Hospitalerne ikke medregnes.

Paa Afgangslisten fra en Distriktslæge var anført et Par

Syge, der vare døde i Pleiestiftelsen, og hvorom Underretningen leilighedsvis var kommen hjem. Det er en Selvfølge, at det ikke vedkommer Distriktslægerne at holde Control med hvem der dør i Stiftelserne. De der indlagte Syge ere engang førte til Afgang for Distriktet, da de indlagdes i Stiftelsen, og maae altsaa ikke føres paanyt til Afgang i Distriktet, naar de døde, dersom de ikke skulle komme til at figurere 2 Gange i Afgangslisten for Distriktet.

Afgaaede til Stiftelserne ere idethele efter Distriktslægernes Lister i forrige Aar 97, og dette Tal svarer til Stiftelsernes Lister for de Distrikter, som denne Tælling omfatter, paa 2 nær fra Nordre Bergenhus Amt, der i Aarets Løb vare hjemreiste, og siden bleve gjenindlemmede uden at dette var observeret af vedkommende Distriktslæge.

Ud- og Indflyttede angaaer kun Præstegjelde inden det samme Amt, og har altsaa ingen Indflydelse paa Totalsummen.

Som afgaaede formedelst Helbredelse er der af Distriktslægerne anført idethele 5 for forrige Aar, men jeg har kun optaget de to af disse, da det forekommer mig at kunne være Gjenstand for nogen Tvivl, hvorvidt de øvrige virkelig have været spedalske. Forøvrigt tør det være Stedet her at bemærke, at de transitoriske Phænomener af Spedalskhed, hvortil jeg især regner de røde Flekker, der gaae forud for Udviklingen af den glatte Form, saa hyppig, naar de ved en senere Undersøgelse ikke længere gjenfindes, og Anæsthesien endnu ikke har givet sig tilkjende, give Anledning til, at man antager, enten at man har stillet urigtig Diagnose, eller at man har en spontan Helbredelse for sig, medens ingen af Delene er rigtig. Naar disse Flekker have været ægte, det vil sige, flade med høist ubetydelig Elevation, carminrøde med lysere Centrum og tiltagende stærkere Farvning henimod Peripherien, efterfølges de engang sent eller tidligt af den glatte Form. Det er derfor ikke blandt disse Slags Syge man skal vente at paatræffe de spontane Helbredelser, uden maaske under ganske særegne Omstændigheder, f. Ex. under komplet forandrede Livsforholde i Børneaaene; men det er især efter stærkere Suppurationsprocesser, naar Knuder ramollere eller Leddemodene afstødes ved Necroser, og Alt hvad dermed følger, at den spontane Helbredelse indtræder.

Blandt de til Stiftelserne Afgaaede er I indlagt i Righospitalet. Fra dettes Direktion modtog jeg i forrige Sommer Anmodning om at bistaee ved Valget af et Par til at underkastes Curforsøg skikkede Individuer fra Landdistrikterne. Det lykkedes ogsaa at finde 2, der efter mit Skjøn vel egnede sig dertil, men jeg har senere erfaret, at kun den ene er afreist. Om den anden, der boer i Lærdal, og med hvem der var truffet bestemt Aftale om, at han skulde begive sig til

Christiania i Begyndelsen af Oktober med Reiseudgifterne forskudsvis udredede af Amtet, har Distriktslægen med Indsendelsen af Aarslisten berettet mig, at han senere betænkte sig og forblev i Hjemmet, hvor han fremdeles er. Denne Vægelsindethed er ved denne Leilighed saameget mere at beklage, som der senere meldte sig et Par Andre hos mig til denne Reise, vel skikkede til at underkastes Curforsøg, men som maatte afvises, fordi jeg ingen Grund havde til at betvivle, at den, med hvem Aftalen var truffen, vilde begive sig afsted.

Tabel XIV er et Sammendrag af 4 foregaaende Tabeller og tiltrænger derfor ingen Forklaring. Det er imidlertid her at mærke, at det samlede Antal af kjendte Spedalske i Distrikterne og Bergens By i f. A. er gaaet ned fra 896 til 860. Nu kommer rigtignok her i Betragtning det store Antal Indlagte i Stiftelser og feilagtigt Opførte, men holder man de i Distrikterne indtrufne Dødsfald, nemlig 92, imod de i 1860 virkelig opstaaede Tilfælde 78, saa bliver der dog en ligesaa stor virkelig Afgang som Tilgang, forudsat at senere kommende Tællinger ikke bringe for Dagen et saa stort Antal Overseede, der skulde været antegnede i 1860, at dette Tal overstiger 14.

Tabel XI er Opgjør for de 3 Stiftelser ved Bergen. Dis- ses samlede Belæg sees at have været ved Udgangen af forrige Aar 440, medens det i 1859 var 430. Forøgelsen skyldes udelukkende Lungegaardshospitalets forøgede Belæg i 1860, medens St. Jørgens Hospital har mindre Belæg end ved Udgangen af 1859, og Pleiestiftelsen No. 1 nu som i 1859 har havt fuldt Belæg.

Fra Hospitalerne er Ingen hjemvendt helbredet, og jeg har heller ikke Specialefterretning om Nogen, der i de tidligere Aar er kommen tilbage derfra.

Tabel XVI er en simpel Angivelse af samtlige bekjendte Spedalske i mit Distrikt ved Udgangen af hvert af de 5 Aar, for hvilke der nu haves Tællinger. Deri ere altsaa ogsaa Hospitalerne medregnede. — Stigningen i de 3 første Aar indtil 1858 Aars Udgang tør jeg med temmelig Sikkerhed tilskrive det skjærpede Eftersyn. I 1859 er Antallet gaaet ned fra 1351 til 1326 og i 1860 til 1300.

Tabel XVII angiver Tilgangen af Overseede og Afgangen af Døde i de forløbne 5 Aar, og Tabel XIX er Procentangivelse af de Spedalskes Kjøen for den samme Tid, omfattende de 3 Amter og Byen med Hospitaler.

Til Amerika ved jeg ikke, at der i forrige Aar er udvandret nogen Spedalsk, og om dem, der tidligere ere komne derhen, har det fremdeles ikke lykkes mig at erholde nogen paalidelig Underretning.

Om Driften af Pleiestiftelsen No. 1 har Stiftelsens Læge afgivet vedlagte Beretning. Forud for denne troer jeg, efterat Stiftelsens Overbestyrelse i forrige Aar helt er bleven mig overdragen, at burde skikke en kort Beskrivelse af det hele Anlægs Indretning og Bestyrelse, da nogen samlet Beretning i saa Henseende ikke tidligere er afgiven, efterat Stiftelsen toges i Brug i 1857.

Stiftelsen er beliggende i det til Domkirken ænnecterede Landsogn, altsaa udenfor Byens egentlige Omraade, omtrent 500 Alen fra Stadsporten, umiddelbart ved Landveien og paa dennes nedre eller vestre Side. Den til Stiftelsen afgivne Grund er den midterste Trediedel af den af Staten indkjøbte Lungegaardsmark, hvoraf den nordligste afstodes Byen til Kirkegaard og den sydligste var afgiven til Lungegaardshospitalet. Stiftelsens Grændser ere altsaa mod Nord Kirkegaarden, fra hvilken den er skilt ved en dyb Bæk, mod Syd Lungegaardshospitalet og den Vei, som fra Landveien fører ned til dette, mod Øst Landveien og mod Vest Lungegaardsvandet, mod hvilket Eiendommen har en jævn Skraaning.

Stiftelsens Bygninger bestaae af:

- 1) Hovedbygningen.
- 2) De to Functionærbygninger.
- 3) En Bagbygning bestemt til Baderum og Ligstue.
- 4) Latrinbygningerne.

Hovedbygningen er en sammenhængende toetages Træbygning, bestaaende af 2 Fløie, der ligge med Endegavlerne mod Øst og Vest, altsaa mod Landveien og Vandet, og en Mellebygning, der forener dem saaledes, at omtrent den ene Trediepart af Fløiene springer frem foran Mellebygningen, de 2 Tredieparter bagenfor. I hver Fløibygning findes 16 Værelser, 8 i hver Etage, desuden er der tilsammen i begge Fløie indrettet 4 Arbeidsværelser, der ere noget større end de øvrige. I Mellebygningen er der 8 Værelser og desforuden 2, som benyttes til det kvindelige Tjenerpersonale, et Skoleværelse, Forstanderens Contor og et stort Spiseværelse. Hvert Sygeværelse er 18 Fod langt, 18 Fod bredt og 10 Fod høit, altsaa med et Kubikindhold af 3240 Fod, og afgiver Plads for 7 Individuer. Saavel i Mellebygningen, som i begge Fløibygninger løber en bred og lys Corridor langs den ene Side, hvorfra der er Indgang til hvert Værelse. I begge Ender af disse Corridorer er der anbragt Trappenedgange fra 2den til 1ste Etage og fra denne ud til Gaardspladsen. Tværsigjennem Mellebygningen er der opført 2 grundmurrede Brandgavler, hvis Gjennemgang i Corridorerne kan lukkes ved Jerndøre.

Mellebygningen har paa den Façade, der vender mod den forreste Gaardsplads, paa Midten 2 dobbelte Indgangsdøre, og paa den bagerste Façade 2 mindre, der føre ud til

den bagerste Gaardsplads. Indenfor disse Døre findes 2 Trappenedgange til Kjælderetagen, og imellem begge Trapper er der anbragt en Vindeindretning, der beforder Maden op fra Kjøkkenet til begge Etager. Lignende Trappegange føre paa samme Sted i Mellembygningen op til 2den Etage, og det Rum, som her findes imellem begge, indtages af en indviet Bedesal, der strækker sig igjennem Mellembygningens hele Dybde med Vinduer ud til dens begge Sider, altsaa baade til den forreste og bagerste Gaardsplads. Denne Bedesal i anden Etage tilligemed Spiseværelset i Iste og Kjøkkenet i Kjælderetagen har større Dybde end Mellembygningens øvrige Partier, hvorfor der paa dens Bagside dannes et ikke ubetydeligt Fremspring mod den bagerste Gaardsplads.

I Kjælderetagen ligger Kjøkkenet, der er lyst og rummeligt, midt i Mellembygningen med Udgange til begge Gaardspladse, ud til Siderne af dette Vadskeriet og Kjældere til Opbevaring af Victualier, og under Fløibygningerne er Rum for Brænde og Materialier.

I Kjøkkenet er indmuret en Dampkjedel, ved hvis Hjælp Kogningen foregaaer i fortinnede Kobberkjedler. Fra denne erholdes ogsaa den nødvendige Damp til Vadskeriet og Badeindretningen, til den sidste igjennem Rør, der ere nedlagte over den bagerste Gaardsplads.

Bygningen er ved dens hele Indretning delt i 2 lige Halvdele, hvoraf den ene er belagt med Mænd, den anden med Kvinder, uden at dog Isoleringen er saa fuldstændig, at intet-somhelst Samkvem kan finde Sted.

Omtrent 24 Alen foran Mellembygningen og med Længdesiderne mod Landveien og den forreste Gaardsplads ligge de 2 til Functionærene ved Stiftelsen bestemte Boliger, adskilte fra hinanden ved Indgangsporten. Hver af disse indeholder 4 Værelser med Kjøkken og en Kjælderetage. I den ene har Forstanderen og Portneren Bolig, i den anden det mandlige Tjenerpersonale og Oeconomen; desuden afgiver denne sidste Plads for Stiftelsens Medicamentbeholdning og Contor for Lægen.

Det firkantede Rum mellem Functionærboligerne og Mellembygningen, og som for Enderne begrænses af de fremspringende Fløibygninger, danner den forreste Gaardsplads, som der, hvor Functionær-Bygningerne ikke støde sammen med Hovedbygningens Fløie, lukkes ved et Jerngitter.

En lignende firkantet Gaardsplads findes paa Bygningens Bagside, men den er noget større end den forreste, fordi Hovedbygningens Fløie løbe længere ud bagtil end fortil. Bagtil begrænses den af den Bygning, hvori Badeindretningen og Ligstuen ere anbragte. Da heller ikke denne Bygning har Udstrækning nok til at lukke Gaardspladsen efter hele

Længden mod Vest er der mellem hver af dens Ender og Fløibygningerne et aabent indgjærdet Rum.

Bagenfor denne Badebygning ligge begge Latrinbygninger, en for hvert Kjø.

Stiftelsens Jordeiendom er omtrent 20 Maal, alt udlagt til Have og Spadseregange for de Syge, men Beliggenheden er forsaavidt ikke heldig, som det hele Terrain har Afheld mod Nord og Nordvest og ingen Beskyttelse mod Vinden fra disse Kanter, som her altid er den koldeste, navnlig om Vaaren og de første Sommermaaneder. Jordbunden er forstørstedelen mager grov Sandjord, bedækket af et tyndt Lag sort Muld. Det Hele anvendes til Urtehøve, nogle Blomsterbed og Promenader, hvortil der nu er besørget anlagt tørre og faste Veie. Der er ogsaa foretaget nogen Beplantning til Ly og Skygge, men det er hovedsageligen skeet i de sidste Aar, og derfor er Alt endnu i sin Begyndelse.

Det væsentligste Inventarium til Sygestuerne er Sengesteder af Jern med Madratser af Aalegræs, hvorover er lagt en tyndere Madrats og Hovedpude, stoppede med Uld, Teppe af Uld og Lagener af Klaverdug. De mest angrebne Syge ligge paa Madratser af Krølhaar.

Af andet Husgeraad kan mærkes Tailerkener og Skaale af emaillet Jern, som ere anskaffede i forrige Aar istedetfor Stentoi, som idelig maatte fornyes.

Vand erholdes rigeligt og bekvemt fra Byens Vandledning, der løber i Landveien lige forbi Stiftelsen, og dens betydelige Tryk gjør det muligt at have Vandspring ogsaa i 2den Etage af Hovedbygningen. Foran Indgangsporten og paa den bagerste Gaardsplads findes Brandstændere, hvorfra Vand i Ildebrandstilfælde kan udsendes til enhver Del af Bygningen.

Til Belysningen bruges Olie, og den vil neppe blive ombyttet med Gas, da denne sidste ikke er billigere, og neppe hensigtsmæssigen lader sig anbringe i Sygeværelserne.

Vadsk foregaaer ved leiede Folk og Stiftelsens Tjenere i det dertil indrettede Lokale i Kjælderetagen, hvorhen Rør fra Dampkjedlen ere indbragte. I Stiftelsens første Aar forsøgte det at anvende de mindst angrebne Syge af Stiftelsens Besætning til dette Arbeide, men det viste sig snart, at det oversteg deres Kræfter, hvorfor en Forandring heri blev foretaget.

Renovationen udføres ved Vogne, som paa en stensat Grund skydes ind under Latrinerne og udbringes, saa ofte det fornødiges. I forrige Aar er der anbragt en Slange fra Vandledningen til Udskylning af Grunden, hvorefter man er fri for at generes af Stank.

Bespisningen foregaaer for Stiftelsens egen Rægning, idet samtlige Fødemidler indkjøbes af Forstanderen med Bistand af Oeconomen, og tilberedes i Stiftelsen. Der holdes ingen

Kreatureer eller Svin, da Stiftelsen ingen anden Jordvei besidder end Kjøkkenhaven, derfor maae alle Victualier kjøbes, undtagen de Grønsager, der kunne indvindes ved Dyrkning af Haven. Naar denne skrider fremad, og man kan række til at se Jorden forbedret, tør Udbyttet heraf blive ganske tilfredsstillende.

Det har været Gjenstand for Bestyrelsens Omsorg at søge indført nogen Arbeidsvirksomhed blandt Lemmerne, forsaavidt den har kunnet forenes med deres Helbredstilstand. Det er imidlertid, som jeg ogsaa i mine tidligere Beretninger angaaende dette Punkt har forklaret, ingen let Sag at sysselsætte et stort Antal Syge, hvis ringe Legemskræfter lægge en afgjørende Hindring i Veien for enhver betydeligere Legemsanstrængelse, og hvis temporære Velbefindende idelig afbrydes af Sygdomsanfald, der for længere Tid gjør dem uskikkede til enhversomhelst Beskjæftigelse. De faa af Lemmerne, der uden altfor hyppige Afbrydelser have kunnet beskjæftige sig med Noget, formaae i Almindelighed kun ufuldkomment at udføre ethvertsomhelst Arbeide, dels fordi de ved Sygdom ere berøvede Brugen af enkelte Lemmer, især Fingrene, dels fordi de ved Indlæggelsen i Stiftelsen ere blottede næsten for enhver Færdighed, der gaaer udenfor den, som udfordres til det simpleste Dagarbeide. Mændenes Beskjæftigelse har derfor hovedsagelig bestaaet i Forfærdigelse af Not- og Fiskegarn, i Skomagerarbeide, noget ringere Snedkerarbeide, Havearbeide og andre almindelige Husgjerninger. Kvinderne har det været noget lettere at sysselsætte, især ved Syning, Spinding og Strikning til Vedligeholdelsen af de Syges Beklædning. Denne bestrides nemlig af Stiftelsen, naar de Klæder, hvilke de Syge medbringe ved Indlæggelsen, tiltrænge Fornyelse eller Udbedring.

Frihed til for kortere Tid af Dagen at gaae udenfor Stiftelsen har i Regelen, naar Veiret har tilladt det, været tilstaaet et lidet Antal Syge daglig, og de have gjerne benyttet den til at besøge sine egne Smaaærinder i Byen. Forøvrigt modtage de jævnlig i Stiftelsen Besøg af Bekjendte og Slægtninger fra Hjembygderne.

Nogle Faa af Lemmerne have ogsaa om Sommeren erholdt Tilladelse til at gjøre en kort Reise, almindeligvis paa 4 Uger, til deres Hjem, for at se til sin Familie. Længselen efter Hjemmet især blandt dem, der have efterladt Børn der, har nemlig undertiden aabenbaret sig med saadan Styrke, at jeg ikke, af Frygt for værre Følger, har vovet at negte dem Tilladelse til et saadant Besøg. Paa ganske faa Undtagelser nær ere de ogsaa alle komne tilbage.

Pleiestiftelsen, der med fuldt Belæg har Plads for 280 Syge, aabnedes i 1857 og modtog i den første Tid Spedalske fra Nordre og Søndre Bergenhus Amter og Bergens By samt Stavanger Amt, men efterat Lungegaardshospitalet var

gjenopbygget, og dets Pleieafdeling kunde afgive Plads for endel Syge, blev det bestemt, at denne Afdeling for Fremtiden skulde belægges fra Stavanger Amt. Da det imidlertid snart viste sig, at Søgningen fra dette Amt til Lungegaardshospitalet ikke vilde afgive Syge nok til den Plads, hvorover der kunde disponeres, blev der i Overensstemmelse med det kongelige Departements Skrivelse af 5te Juli 1860 truffet en saadan Overenskomst mellem Lungegaardshospitalets Overlæge og Pleiestiftelsens Bestyrelse, at endvidere Førde Præstegjeld af Indre Søndfjords Lægedistrikt skulde overgaae til Lungegaardshospitalet, hvisaarsag kun nogle faa Syge derfra i forrige Aar have været indlemmede i Pleiestiftelsen No. 1. Ved en senere Bestemmelse, indtagen i det forandrede Regulativ for Stiftelsen af 23de Oktober f. A., er tillige, efterat Pleiestiftelsen ved Molde er tagen i Brug, hele Indre og Ytre Nordfjords Lægedistrikter tilligemed Kinn og Svanø Sogne af Ytre Søndfjord fraskilte Pleiestiftelsen og henlagte til Reknes, en Foranstaltning, der, hvis den kan gjenneføres, naturligvis aabner lettere og ligeligere Adgang for samtlige spedalske Distrikter til at erholde sine Syge forpleiede, end om et overveiende stort Antal fremdeles skulde henvises til Pleiestiftelsen No. 1, hvortil Søgningen har været større, end at alle Andragender om Optagelse hidtil have kunnet indvilges, naar de have været indgivne.

Den Omstændighed, at saa store og med saamange Spedalske belastede Distrikter nu ikke længere søge til denne Stiftelse, har bevirket, at ikke saamange Andragender om Optagelse for Øieblikket beroe til Indvilgelse, som ved Udgangen af 1859. Nogen Grund hertil maa vel ogsaa søges deri, at Distrikternes Byrder allerede ere saa lettede ved den rigelige Afgang til Stiftelsen i de sidst forløbne 2 Aar, at det største Tryk allerede er fjernet; men skulde det vise sig, efterat de nu henliggende Andragender — omtrent 15 — ere indvilgede, at Stiftelsen har flere Pladse end Distrikterne have gjort Fordring paa, vil denne Tilstand uden tvivl meget snart ophøre, naar der betimeligen gives dem Underretning om, at Stiftelsen har ledige Pladse; thi jeg antager, at den noget formindskede Søgning i Slutningen af forrige Aar har sin Grund foruden i den ovenfor paaviste Omstændighed tillige deri, at de Syge i Distrikterne formedelst den Langsomhed, hvormed Andragender have kunnet indvilges, have staaet i den Formening, at det lidet har kunnet nytte at søge om Plads.

Ligesom Stiftelsen helt er opbygget og udstyret for Statskassens Regning, saaledes foregaaer Forpleiningen uden Udgifter for Communerne eller Private. Saavidt jeg ved, var det i Førstningen paatænkt at lade de Syge, der kunde betale for deres Ophold i Stiftelsen, erlægge en vis Dagpenge i Forhold til deres Evner, men denne Bestemmelse blev alle-

rede tidligt forandret derhen, at Forpleiningen for Alle indtil videre skulde være fri, og det skjønnes let, at denne Maade er den eneste, paa hvilken der kan ventes, at nogen anden end Fattigvæsenets Syge skal søge til Stiftelsen; thi om der ogsaa gives Syge i Distrikterne, der ikke netop nyde Understøttelse af Fattigkassen, er dog i Regelen Landbefolkningen i de spedalske Distrikter saa fattig, og dens Evne til at bestride Udgifterne ved en Forpleining udenfor Hjemmets tarvelige Forholde saa ringe, at det var let at forudse, at Ingen for egen Regning vilde lade sig indlemme i nogen Stiftelse, tilmed naar det med Sikkerhed kunde forudses af dem alle, at deres smaae Midler nødvendigvis vilde forbruges i forholdsvis kort Tid under Opholdet i en Stiftelse.

Pleiestiftelsens Bestyrelse er nu ordnet paa en fra den oprindelige noget afvigende Maade ifølge det under 23de Oktober f. A. udfærdigede Regulativ.

Overbestyrer af Stiftelsens samtlige Anliggender er den i Bergen bosatte Overlæge for den spedalske Sygdom.

Controllen med Stiftelsens Drift er overdraget en af Kongen udnævnt Tilsynscommitte, bestaaende af 3 i eller ved Bergen bosatte Mænd.

Desuden har Stiftelsen følgende Functionærer:

1. En Forstander, der forestaaer Stiftelsens Bestyrelse idethale; han boer i Stiftelsen og fører dagligt Tilsyn med Stiftelsens samtlige Anliggender. Hans Gage er 500 Spd. aarlig, fri Bolig, Lys og Brænde.
2. En Oeconom, der forestaaer Bespisningen og fører Regtskab over de dertil medgaaede Victualier. Lønnen er 150 Spd., fri Bolig, Lys og Brænde samt Kost i Stiftelsen.
3. En Læge, der udfører samtlige Lægeforretninger i Stiftelsen, men har forøvrigt Intet med dens Bestyrelse. Hans Gage er 300 Spd. aarlig uden Emolumenter.
4. En Præst, der er Lemmernes Sjælesørger. Han afholder den regelmæssigen anordnede Gudstjeneste i det i Stiftelsen dertil indrettede og indviede Lokale og besøger forøvrigt alle andre geistlige Forretninger i Stiftelsen. Han aflønnes med 200 Spd. aarlig uden Emolumenter.
5. En Skolelærer, der tillige er Kirkesanger, med 72 Spd. aarlig Løn. Han forestaaer den i Stiftelsen indrettede Skole for de ukonfirmerede Børn blandt Lemmerne med 3 Timers Undervisningstid daglig det hele Aar.
6. En Kasserer og Regnskabsfører med 150 Spd. aarlig Gage.

Det underordnede Tjenerskab er:

- 4 Gangpiger til Sygeopvartningen.
- 4 Kjøkkenpiger.
- 1 Badepige.

1 Fyrbøder.

1 Portner.

1 Badedreng.

1 Byløber.

1 Dreng til Assistance for Lægen ved Sygepleien og Medicintillavningen.

Samtlige disse Tjenere have Bolig og Kost i Stiftelsen.

Efter disse almindelige Oplysninger om Stiftelsens Indretning og Bestyrelse skal jeg overgaae til at gjøre Rede for dens Drift i det forløbne Aar:

Ved Udgangen af 1859 var Belægget 275.

I 1860 indkom 66.

Tilsammen Forpleiede 341.

I samme Tid udgik 67.

Altsaa Belæg ved Udgangen af 1860 274.

Desuden er der i forrige Aar født et Barn af en spedalsk Pige kort efter hendes Indlæggelse i Stiftelsen. Dette Barn, der døde et Par Dage efter Fødselen og ikke frembød noget Tegn paa Spedalskhed, er ikke medtaget i Beregningen.

Til mere speciel Oplysning om Til- og Afgang i Belægget har jeg til denne Beretning føiet en Tabel lig dem, der have ledsaget Beretningerne for de forrige Aar. For en fuldstændigere Oversigts Skyld har jeg tillige medtaget Opgjøret for 1858 og 1859. Jeg skal her i Forbigaaende berigtige en Feil, der har indsneget sig i Tabellen for 1859, idet Antallet ved Aarets Udgang er anført til 124 Mænd og 151 Kvinder, tilsammen 275, istedetfor 123 Mænd, 152 Kvinder, tilsammen 275. Feilen er i dette Aar rettet, og derfra hidrører Uoverensstemmelsen mellem Kjønsangivelsen ved Udgangen af 1859 og Begyndelsen af 1860.

Det vil sees, at Indlæggelsen fra Nordre Bergenhus Amt ogsaa i 1860 har været størst, nemlig idethele 51, medens Søndre Bergenhus Amt kun har 13. Denne Forskjel forklares let baade deraf, at Nordre Bergenhus Amt har et overveiende større Antal Syge, og deraf, at disse idetheletaget leve under langt ugunstigere Forholde.

Af de 67 i Aarets Løb Afgaaede ere 59 døde, 7 have forladt Stiftelsen og 1 er overgaaet til Lungegaardshospitalets Pleieafdeling. Denne sidste var en Kone fra Førde, der efter eget Forlangende overflyttedes, fordi hendes Barn var blevet indlagt i dette Hospital.

Af de 7 Udgaede blev den ene tilstaaet Hjemlov, fordi han led saa stærkt af Hjemve, at jeg ikke fandt det raadeligt at beholde ham, og 1 maatte forlade Stiftelsen forme-

delst Sindssygdøm, der ytrede sig som Mani. Han var indlagt af Bergens Fattigvæsen og blev, da hans Sindssygdøm udbrod, og han formedelst den Forstyrrelse, han foraarsagede, ikke kunde beholdes, efter Fattigvæsenets Foranstaltning udsat paa Landet. Senere er han, da hans Tilstand bedredes, atter indkommet. Af de 5, der ere anførte blandt dem, der have forladt Stiftelsen uden Tilladelse, bleve de 3 hjempermitterede paa kort Tid i Sommerens Løb, men kom ikke tilbage. Den ene af disse, der formedelst Sygdom tilbageholdtes i Hjemmet, er senere efter fornyet Andragende gjenindlemmet i Stiftelsen. 2 have forladt Stiftelsen uden dertil at angive nogen Grund.

Afgangen ved Dødsfald er 59 af 341 Forpleiede, altsaa et noget høiere Antal end i 1859, da Antallet af Døde var 46 af 337. Den forøgede Dødelighed i forrige Aar skyldes hovedsageligen den i Stiftelsen især i Sommerens Løb herskende Rosenepidemi, om hvilken saavel som om Sundhedstilstanden i Stiftelsen forøvrigt Lægens her vedlagte Beretning indeholder Forklaring.

Stiftelsens Drift i forrige Aar frembyder ingen saadanne Afvigelser i det sædvanlige og engang etablerede Forhold, at de give Anledning til særskilte Bemærkninger.

Ved Bepisningen har det Reglement, der ledsagede Beretningen for forrige Aar, været befulgt, og da det i Alt har vist sig hensigtsmæssigt, vil det uden Forandring blive bibeholdt. Iblant den Mængde Spedalske, som Stiftelsen indeluttrer, indtræder der imidlertid i Aarets Løb en saadan Mangfoldighed i Nuancerne af deres Befindende, at der ved den daglige Sygepleie har været gjort hyppige Afvigelser i den bestemte Dagskost, især paa den Maade, at der istedetfor de stærkere Kjød- og Fiskespiser oftere har været anordnet større Qvanta Brød, Melk eller Öl. Men disse Afvigelser i Bepisningen, der med Nødvendighed betinges af jævnlig indtrædende Forandringer i de Syges Befindende, have altid kunnet foretages uden at nogen forøget Udgift for den Sags Skyld er Stiftelsen paaført.

Angaaende Arbeidsvirksomheden blandt Lemmerne er mig af Forstanderen opgivet Følgende: Der er idethele til Indtægt for Stiftelsen forfærdiget 670³/₄ Alen Not samt 4 Stykker Fiskegarn af Materialier, indleverede i Stiftelsen af Folk i Byen, ligesaa ere 29 Fiskegarn fældede og 1 Not repareret. De øvrige Arbeider ere udførte af Materialier indkjøbte for Stiftelsens Regning og til dens Brug: Spinding af 418¹/₄ Pd. Uld, hvoraf 108 Pd. Garn er solgt ved Auktion; Strikning af 118 Undertrøier og Paastrikning af 303 Par Strømper; Syning af 94 Haandklæder, 30 Børnelinneder, 96 Lommetørklæder, 74 Kvindetrøier, 55 Skjorter, 21 Underskjorter, 180 Forklæder, 8 Mandstrøier, 9 Bluser, 43 Veste, 22 Underbuxer og 9 Stykker Ligcattun til Ligtøi. Af Skomager-

arbeide er udført 126 Par nye Sko, og 339 Par ere reparerede.

Af Snedkerarbeide er udført et Skab til Skoleværelset, 40 Boghylder, 12 Havebænke og 67 Ligkister. Dertil kommer Reparation og Opstopning af Madratser, Reparation og Omsyning af brugte Klæder, Havearbeide, Rulling, Brændeskjæring og andet forefaldende Arbeide i Huset.

Angaaende Curforsøg i Stiftelsen henviser jeg til Lægens medfølgende Beretning, jeg tilføier kun, at jeg i Medhold af hans i dette Punkt noget forandrede Instrux af 23de Oktober f. A. er kommen overens med ham om at belægge 2 Sygestuer, en for Mænd og en for Kvinder, med i Alt 14 Syge, der maatte ansees skikkede til at underkastes Helbredelsesforsøg. De 4 i hans Beretning anførte Helbredede ere alle ukonfirmerede Individuer, der indtil Videre ville blive beholdte i Stiftelsen til Observation. Under alle Omstændigheder vil der, saavidt det lader sig gjøre, blive sørget for, at de, naar de engang udskrives fra Stiftelsen, ikke paany underkastes Bøndernes sædvanlige Levemaade i Landdistrikterne.

Den ogsaa i denne Aarsberetning fra Lægen paaankede Overfyldning af Stiftelsen har unegtelig fundet Sted, forsaavidt Belægget stedse har været fuldtalligt paa de faa Pladse nær, der have staaet ledige, indtil nye Syge i de Afgaaedes Sted have kunnet indtræffe fra Landet. Jeg vil nok ogsaa antage, at Aarsagen til, at et saa stort Antal af Lemmerne angrebes af den i forrige Aar i Stiftelsen verserende Rosenepidemi, for en Del kan søges deri, at Stiftelsen har havt et saa stort Belæg, men jeg maa derhos ogsaa gjøre opmærksom paa, at Epidemiens egentlige Opkomst neppe kan tilskrives Overfyldning, da den samtidig viste sig med enkelte Tilfælde i Lungegaardshospitalet og St. Jørgens Hospital, og altsaa maa antages at have ligget i den almindelige Sygdomsconstitution. Dens Høidepunkt indtraf ogsaa paa en Tid af Aaret, hvori Stiftelsen netop ikke var stærkest belagt, eftersom endel af de Syge i Sommerens Løb vare hjempermitterede paa kortere Tid. Jeg indrømmer imidlertid Hensigtsmæssigheden af at have et Par Reserveværelser ledige i paakommende Tilfælde, men har af Grunde, som i min forrige Beretning anførtes, ikke fundet det raadeligt at bewirke nogen positiv Bestemmelse herom. Forestaaende Arbeider ved Sygeværelserne, nemlig Underklædning af Lofterne og Maling, ville af sig selv gjøre en temporær Indskrænkning nødvendig, og videre troer jeg ikke man for det Første bør gaae.

Af de i denne Budgettermin opførte nye Foretagender ved Bygningen, til hvilke Midler særskilt ere bevilgede, ere Klædesskabene i Corridorerne færdige, hvorved den Fordel er vunden, at Sygeværelserne kunne befries fra en hel Del Gjenstande af Lemmernes Tøi og andre Sager, hvortil der tidli-

gere ikke fandtes særskilte Gjemmesteder. Endvidere er den ene af de 2 Badestuer, der oprindeligen var indrettet til Karbad, omdannet til Dampbad, som forhen savnedes og neppe kan undværes i en Stiftelse for Spedalske.

Hvad der forøvrigt er udført til Vedligeholdelse af Bygningen og dens Omgivelser i f. A. og hvortil Midlerne gaae af Driftsfondet, bestaaer i: Udvendig Maling af Bygningerne, Reparation af Tagrenderne paa Bygningerne og af Trappegangene i den bagerste Gaardsplads, Afstøtning af Bjelkerne, som bære Vindeindretningen i Hovedbygningen, Maling af Forstanderens Værelser og Anbringelse af et nyt Fag Vinduer og en Dør i Forstanderboligen. Endvidere ere forskellige Grøfter reparerede og fuldstændiggjorte, Veien til Søen repareret, Rendestenene langs Hovedbygningen udbedrede, Vandledningen forlænget gennem Badebygningen til Latrinerne, og en ny Gitterport anbragt for den sydlige Indgang til Eiendommen. Haveanlægget er ogsaa i det forløbne Aar skredet noget fremad, navnlig ere flere nye Veie anlagte, og endel Beplantning foretaget. De indskrænkede Midler, der staae til Raadighed med Hensyn til Haven, lade imidlertid befrygte, at dens Udvikling vil komme til at gaae langsomt.

En Oversigt over Stiftelsens Indtægt og Udgift i 1860 indeholdes i det af Kassereren aflagte Regnskab for forrige Aar, der giver følgende Generalbalance:

I n d t æ g t.				
	Spd.	Skill.	Spd.	Skill.
1. Anviste Summer	18000.	-		
2. Indtægt af Lemmernes Arbejde for Fremmede	66.	79.		
3. Diverse Indtægter, saasom ved Salg af Kjøkkenaffald og forskellige cassetede Gjenstande	183.	78½.		
4. Stiftelsens Gjæld ved Udgangen af 1860	585.	114.		
			18836.	31½.
U d g i f t.				
1. Gjæld fra 1859	1182.	79½.		
2. Bepisingen	8516.	92½.		
3. Beklædningen	645.	26½.		
4. Sygepleien	891.	48.		
5. Belysningen	482.	66.		
6. Brænde	930.	9½.		
7. Lønninger	2131.	60.		
8. Haveanlægget	80.	53½.		
Lateris	14860.	75½.		

Transport	14860.	75½.		
9. Materialier	148.	74.		
10. Vadsk.	260.	10.		
11. Inventariets Komplettering	1247.	60½.		
12. Do. Vedligeholdelse	285.	10½.		
13. Bygningens Vedligeholdelse	1415.	29½.		
14. Begravelsesudgifter	38.	84.		
15. Diverse Udgifter	580.	47½.		
			18836.	31½.
Naar man herfra drager Stiftelsens Gjæld for 1859 med			1182.	79½.
			17653.	72.
og tillægges Gjælden for 1860			585.	114.

har Stiftelsens samtlige Udgifter i 1860 udgjort 18239. 66.

Sammenholdes det daglige Gjennemsnitsantal af forplejede Lemmer og Forpleiningsdagens Antal med de saaledes medgaaede Udgifter, erholdes følgende Resultat for 1860:

Gjennemsnitligt dagligt Belæg	271.
Forpleiningsdagens Antal	99276.
Udgifter pr. Individ daglig:	
Sygepleien	1,08 Skillings.
Bepisingen	9,66 —
Øvrige Udgifter tilsammen	11,33 —

Altsaa Udgift pr. Individ daglig 22,07 Skillings

Til Stiftelsens Drift er i Budgetterminen fra 1ste Juli 1860 til 1ste April 1863 bevilget 18477 Spd. 60 β aarlig og desuden til nye Arbeider ved Bygningen og dens Omgivelser, hvilke, som tidligere anført, dels allerede ere udførte i forrige Aar, dels forestaae, 2872 Spd.

Af saadanne Arbeider, hvortil Midler særskilt ere bevilgede, og som forhaabentlig i denne Budgettermin ville blive fuldendte, henstaae endnu ufuldførte:

1. Underklædning under Lofterne i Sygeværelserne.
2. Maling af Sygeværelserne.
3. Indredning af Kjælderens under Hovedbygningens Fløie.
4. Gaardspladsenes Grusning og Hellelægning.
5. Hegn langs Kirkegaarden.

Hvad Andet, der maatte tiltrænges udført, vil, hvis ikke uforudseede Omstændigheder skulde indtræffe, kunne bestrides af de paa Budgettet opførte Vedligeholdelsesomkostninger.

Sluttelig følger en tabellarisk Oversigt over Af- og Tilgang i Stiftelsens Belæg for de sidstforløbne 3 Aar og en Angivelse af de i Stiftelsen værende Lemmers Alder ved Udgangen af 1860.

Oversigt over Til- og Afgang i Pleiestiftelsen No. 1.

	Belæg fra det foregaaende Aar.			Tilgang.															Tilsammen Forplejede.	Afgang.												Belæg ved Udgangen af Aaret.					
				Fra nordre Bergenhus Amt.			Fra søndre Bergenhus Amt.			Fra Bergens By.			Fra Stavanger Amt.			Tilsammen.				Døde.			Hjemreiste.			Hjemsendte som ikke Spedalske.			Til en anden Stiftelse.						Tilsammen.		
	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.		Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.			
Aar 1858	82	120	202	27	19	46	15	19	34	3	2	5	15	9	24	60	49	109	311	21	28	49	7	3	10	3	1	4	-	-	-	31	32	63	111	137	248
Aar 1859	111	137	248	30	34	64	11	7	18	2	-	2	5	-	5	48	41	89	337	23	23	46	10	1	11	-	1	1	2	2	4	35	27	62	124	151	275
Aar 1860	123	152	275	26	25	51	7	6	13	1	1	2	-	-	-	34	32	66	341	30	29	59	4	3	7	-	-	-	1	1	2	34	33	67	123	151	274

Oversigt over Alderen hos de i Pleiestiftelsen værende Spedalske ved Udgangen af 1860.

Kjøn.	Gifte.	Ugifte.	Under 5 Aar.	Fra 5-10 Aar.	10-15	15-20	20-25	25-30	30-35	35-40	40-45	45-50	50-55	55-60	60-65	65-70	70-75	75-80	80-85	Tils.	Under 20 Aar.	Mellem 20 til 50 Aar.	Over 50 Aar.
Mænd . . .	28	95	—	4	3	14	22	21	21	8	6	6	4	6	4	1	2	—	1	123	21	84	18
Kvinder . .	28	123	—	2	6	13	19	29	19	17	13	7	8	5	6	3	1	1	2	151	21	104	26
Tilsammen	56	218	—	6	9	27	41	50	40	25	19	13	12	11	10	4	3	1	3	274	42	188	44

C. No. 5.

Indberetning for 1860

fra Lægen ved Pleiestiftelsen for Spedalske No. 1.

Lemmernes Antal den 1ste Januar 1860 var	123	Mænd	152	Kvinder,	tilsammen 275	Lemmer
dertil indkom i 1860	34	—	32 ¹⁾	—	—	66 —
<hr/>						
altsaa har der i 1860 opholdt sig i Stiftelsen	157	Mænd	184	Kvinder,	tilsammen 341	Lemmer.
Udgaade ere:						
Døde	30	Mænd	29 ²⁾	Kvinder,	tilsammen 59.	
Hjempermitterede og rømte	4	—	3	—	—	7.
Overflyttet til Lungegaardshospitalet	„	—	1	—	—	1. 34 — 33 — — 67 —

Altsaa overligge 31te December 1860 123 Mænd 151 Kvinder, tilsammen 274 Lemmer.

Stiftelsen er altsaa fremdeles fuldt belagt, og som Følge deraf er den Uleilighed, der er forbunden med at der ingen Reserveværelser findes, og hvorover jeg i forrige Indberetning ankede, fremdeles tilstede. Dette Savn blev saameget føleligere iaar, som der midt paa Sommeren indtraf en voldsom Epidemi af Erysipelas ambulans, mod hvilken det var umuligt at træffe de hensigtsmæssigste og nok indgribende Foranstaltninger, fordi Stiftelsen var overfyldt.

Dødeligheden i Aaret var 59 af 341 Lemmer eller 17,3 pCt., deraf falde 30 Dødsfald paa 157 Mænd eller 19,1 pCt. og 29 Dødsfald paa 184 Kvinder, altsaa 15,8 pCt..

Dødsfaldene indtraf:

i Januar	„	Mænd,	1	Kvinde;	tilsammen	1.
i Februar	3	—	2	—	—	5.
i Marts	„	—	2	—	—	2.
i April	„	—	3	—	—	3.
i Mai	2	—	1	—	—	3.
i Juni	3	—	1	—	—	4.
i Juli	11	—	6	—	—	17.
i August	7	—	4	—	—	11.
i September	2	—	3	—	—	5.
i Oktober	„	—	2	—	—	2.
i November	„	—	„	—	—	„
i December	2	—	4	—	—	6.

Ialt . . . 30 Mænd, 29 Kvinder; tilsammen 59.

¹ & ²) Deriblandt er ikke medregnet et Pigebarn, som fødtes paa Stiftelsen, og som døde nogle Dage efter; men som ikke var spedalsk.

Naar undtages 2 af Dødsfaldene i Juni, de 17 Dødsfald i Juli og 10 Dødsfald i August, som alle fremkaldtes ved Erysipelasepidemien, og desuden 1 Dødsfald paa Barselseng i August Maaned, maae de øvrige Dødsfald ansees som en ligefrem Følge af Spedalskheden. Disse 29 Dødsfald paa Grund af den omtalte Erysipelasepidemi have gjort Dødelighedsprocenten i dette Aar saa usædvanlig stor; men da under denne Epidemi naturligvis især de iforveien svageste Lemmer døde, af hvilke sandsynligvis flere alligevel vilde været døde i Aarets Løb, saa giver hellerikke den Dødelighedsprocent — 8,8 pCt. — som kan beregnes efter det resterende Antal Dødsfald, noget rigtigt Resultat, men bliver nødvendigvis for lav til at kunne benyttes som Sammenligningspunkt med de foregaaende Aars Dødelighed.

Af og til i de første Maaneder optraadte Rosenfeber, men kun enkeltvis, mest paa de Stuer, som fortrinsvis benyttes som Sygestuer i acute Tilfælde, saaledes i Januar 1 Tilfælde, i Februar 6, i Marts 5, i April 6, i Mai 2, i Juni 6; men først i Slutningen af denne sidste Maaned bleve Tilfældene af mere alvorlig Natur, og med Hyppigheden af Tilfældene steg ogsaa Intensiteten i Juli, da der indtraf 33 Tilfælde, og i August med 19 Tilfælde, fordelte saagodtsom paa hele Stiftelsen. I de derpaa følgende Maaneder var der ingen Tilfælde af Rosenfeber og først i December ere atter 3 Tilfælde noterede.

Foruden disse her anførte Tilfælde af ordentlig udtalt Rosenfeber, fandtes samtidig lettere erysipelatøse Tilfælde med liden eller ingen Feber, og kun med ubetydeligt Ildebe- findende, som ansaaes for saa ubetydelige, at de ikke ere

noterede i Journalerne, men som dog endydermere godtgjør, at Stiftelsen i den Tid var under en meget stærkt udtalt epidemisk Indflydelse. Jeg anser det for sikkert, at denne Rosenepidemi, foruden i andre mere almindelige Aarsager, har havt sin væsentligste Grund, om ikke til Opkomsten, saa dog til Udbredelsen, i Overfyldning paa Sygestuerne eller deri, at disse ligesaa lidt som nogen af de andre Stuer nogen- sinde ordentlig kunne udluftes, da man ingen ledige Pladse eller Reservestuer har. Mere end 252 Lemmer burde aldrig op-

tages paa Stiftelsen; derved kunde man faae 7 Pladse eller 1 Værelse ad Gangen ledigt paa hver Afdeling til Udluftning og Oppudsning, eller forsaavidtsom alle Værelser desuagtet skulde benyttes, vilde det være bedre og lettere gjørligt at omflytte Lemmerne paa Stuerne i indtræffende acute Tilfælde.

Af indtrædende acute Sygdomstilfælde ere følgende noterede i efternævnte Tid:

Sygdomme.	Januar.	Februar.	Marts.	April.	Mai.	Juni.	Juli.	August.	September.	Oktober.	November.	December.	Tilsam.
Angina	2	4	1	1	2	3	2	-	-	-	2	1	18
Bronchitis	1	3	1	2	3	-	-	-	-	-	1	1	12
Diarrhoea	2	3	2	11	8	3	-	3	4	2	-	1	39
Erysipelas	1	6	5	6	-	6	33	19	-	-	-	3	79
Feberanfald med eller uden Knudeudbrud	7	7	8	6	3	14	13	-	2	2	1	2	65
Febris catarrhalis	2	1	-	2	-	-	-	-	-	3	2	12	22
Kvælningsanfald	1	2	2	-	2	1	1	-	-	-	3	1	13
Pleuriter og Sting	2	2	3	1	5	3	1	-	-	1	-	2	20
Pneumoni	2	-	1	-	-	1	-	-	-	-	-	1	5
Tilsammen	20	28	23	29	23	31	50	22	6	8	9	24	273

Udtalt Typhus har ikke været paa Stiftelsen iaar; imidlertid have enkelte af de under Rubrikken Feberanfald med og uden Knudeudbrud ligesom tildels under Rubrikken Febris catarrhalis opførte Tilfælde vist sig med typhøse Symptomer. Foruden disse ovenfor noterede Tilfælde har der været en Mængde ganske ubetydelige, som ikke have været Gjenstand for nogen Anmærkning i Journalerne. Sundhedstilstanden maa herefter i det Hele siges at have været meget god, navnlig udmærket god i Høstmaanederne, efterat Rosenepidemien havde ryddet op paa Sygestuerne.

For de iaar i Stiftelsen Døde var Middeltiden, hvori de have opholdt sig i Stiftelsen, 16,6 Maaneder; deraf falder paa Mænd 14,8 Maaneder og paa Kvinderne 18,5 Maaneder. Gjennemsnitsalderen, hvori de ere døde, er 37,2 Aar, og særskilt beregnet for Mænd 35 Aar og for Kvinder 39,3 Aar.

Sygdommens Middelvarighed hos de Døde viser sig at være 7,78 Aar, deraf for Mænd 7,21 og for Kvinder 8,48 Aar.

Paa Stiftelsen er indrettet et Dampbad, som vil blive taget i Brug i 1861.

Med Hensyn paa Kurforsøgene har jeg kun følgende at bemærke:

Som anført i min forrige Beretning var et Værelse paa 7 Pladse belagt med Lemmer, som ansaaes skikkede til disse

Forsøg, altsaa med saadanne yngre Individuer, som endnu havde Sygdommen i dens Begyndelse.

Som ogsaa før omtalt begyndte jeg med Indsmøring med Ungv. hydrargyri cinereum hos 4 af disse Syge: de indsmøredes voxelvis paa Bryst, Ryg, Arme og Fødder, 1/2 Drachme hver Gang, Morgen og Aften, og fortsattes Indgnidningerne, indtil der indtraadte Salivation (forskjellig hos de Forskjellige: efter 7 til 15 Dages Smøring). Hos 1 af de Syge, paa hvem jeg troede at bemærke nogen Formindskelse af Knuderne under Kuren, gjentoges lignende Indsmøring efter omtrent 2 Ugers Mellemlum 2 Gange. Foruden disse 4 Syge er ogsaa 1 Syg, som ikke er indlagt paa Kurværelset, bleven underkastet en lignende Smørekur. Naar undtages hos denne Sidste og den Ene, paa hvem Indsmøringen blev gjentagen flere Gange, er det Haab, jeg nærrede til denne Kur, ganske skuffet: hos disse to begyndte virkelig Tuberklerne under Kuren at ramollere og resorberes, uden at Anæsthesi udviklede sig, men hos den Ene ere Afsætningerne komne igjen værre end før, og i det andet Tilfælde, hvor Tuberkelafsætningerne allerede før Kuren havde vist Tegn til Tilbagegang, er det nok muligt, at dette i lidt højere Grad og lidt raskere gik for sig under Indsmøringen, især i den sidste Tid af Kuren, hvorved dog er at lægge Mærke

til, at han i den Tid stod paa nedsat Kost. Nu efter henved et Aars Forløb ere Afsætningerne fremdeles forsvindende, om end yderst langsomt, og det er saaledes muligt, at man her har ivente en af disse vel sjeldne, men dog bestemt paa-viselige spontane Helbredelser, hvis der ovenpaa Resorptionen af Afsætningerne i Huden ikke udvikler sig Anæsthesi og Atrophier som Følge af Afsætninger i de større Nerveskeuder, hvortil jeg hos denne Syge i den senere Tid synes at have bemærket Antydninger. Paa de 3 andre Syge, som have gennemgaaet Smørekuren, har jeg ikke kunnet mærke, at den har havt nogensomhelst gavnlige Indflydelse paa Spedalskheden, tvertimod indtraf der hos den Ene af dem under Smøringen et nyt Knudeudbrud, ledsaget af almindeligt Ildebefindende og Feber, som ofte er Tilfældet i denne Sygdom. 3 af de Syge, som have gennemgaaet Smørekuren, og 2 af de andre paa Kurværelset have desuden i længere Tid brugt Solut. tartari stibiati, gr. ii — ʒviii, 1 Spiseske hver 2den Time, stigende, men uden noget gunstigt Resultat, og tiilslut har jeg maattet standse dermed, fordi Ernæringen led og Maven tiilslut revolterede sig derimod. En Anden, som ogsaa havde gennemgaaet Smørekuren, har desuden gennem længere Tid brugt Jernmidler, ogsaa uden nogen gavnlige Indflydelse paa Spedalskheden. Af de 3 Syge paa Kurværelset, som ikke gennemgik Smørekuren, har 1 brugt Arsenik gennem længere Tid — uden Virkning. Derimod ere de to andre, ialfald tiilsyneladende helbredede, og jeg skal derfor lidt nærmere omtale dem:

1) Oline Andersdatter Evjen blev indlagt paa Stiftelsen 11 Aar gammel den 28de Juli 1857 og blev modtagen der til Observation, fordi hendes 3 Sødskende, som samtidig bleve indlagte, alle vare tydelig spedalske, og hendes Hud var saa uren og fuld af Prurigo og Scabies, at det var vanskeligt strax at opgjøre sin Mening, om hvorvidt hun var spedalsk eller ikke. Da Journalen optoges, noteredes, at der ingen synlige Tegn fandtes paa Spedalskhed, men kort Tid efter fik hun et Knudeudbrud, hvorunder der, foruden andre jævne Fortykkelser i Huden, afsattes distinkte Tuberkler især paa Laarene. Disse Afsætninger forsvandt imidlertid efterhaanden og 20de Oktober 1859 er noteret: „Paa Laarene smaae blaae Flækker efter de svindende Tuberkler; i disse er Hudfølelsen afstumpet.“ Og nu sidst er der noteret: Flækkerne meget mindre og lysere; i Flækkerne lidt Substantstab (characteristisk, hvor Tuberkelmasserne resorberes). Hun har brugt Tartarus stibiatus paa sædvanlig Maade, har flere Gange begyndt dermed, men har maattet standse igjen dermed, fordi Maven ikke taalte det. Tran har hun derimod brugt meget lang Tid. Nu har hun et friskt Udseende, Almenbefindendet er godt, og naar undtages disse lidt pig-

menterede Ar, er der intet Spor mere tilbage af Sygdommen.

2) Berthe Marie Olsdatter Holsør, indlagt den 2den August 1859, 11 Aar gammel. Hun er af en spedalsk Familie, Faderen er spedalsk og er paa Stiftelsen med 3 af hendes Sødskende. Hun havde ved Indlæggelsen enkelte Flækker af det Slags som er almindeligt ved den begyndende anæsthetiske Form. Hun har brugt Bitterthe — Baccæ juniperi, Bukkeblade og Humle lige Dele — og Tran i meget lang Tid; og efterhaanden ere disse Flækker ganske forsvundne, saaat der nu aldeles intet Tegn findes paa Spedalskhed. Hendes Udseende er friskt og Almenbefindendet er godt.

Foruden disse 2 Piger, ere ogsaa 2 Gutter — Bernt Olsen Holsør, Broder af fornævnte Berthe Marie Olsdatter Holsør og Johannes Tollefsen Mehus — under deres Ophold paa Stiftelsen bleve saa betydeligt bedre, at ialfald den Førstnævnte ikke f Nogen, som nu saa ham for første Gang, kunde erklæres for spedalsk, og da Forbedringen er fremadskridende, er det at haabe, at ogsaa hos dem en fuldkommen Helbredelse kan indtræde. — Alle disse 4 Lemmer, som endnu ere Børn, ville blive beholdte her paa Stiftelsen indtil Videre.

Det Led i Rækken af Kurforsøg, som jeg antager nærmest bør overtages af Pleiestiftelsen, er at forsøge, om man ikke skulde kunne standse Sygdommens Fremskridt, ja muligens endog ganske helbrede den, naar den var ganske i sin Begyndelse, derved at man underkaster de Syge en streng Kontrol med Hensyn til deres hele Levesæt, og ordner dette overensstemmende med Sundhedens Regler: sørger for streng Renlighed, hvortil hyppige Bade, omhyggelig Hudkultur, sund Luft, Undgaelse af Forkjøling, nøiagtig Regulering af Klædedragten efter Aarstiden, Brugen af uldne Klæder nærmest Kroppen, øieblikkelig Opmærksomhed paa de mindste Afvigelser fra almindeligt Velbefindende og da strax Behandling derfor, sund og kraftig Spise, jævnlig Bevægelse i frisk Luft og maadeligt Arbeide: kort sagt en gennemført sund Leve-maade. Dette har nøiagtigt været iagttaget med de Syge, som have været indlagte paa Kurværelset, ligesom med enkelte af Gutterne uden at der paa Mandsafdelingen har været belagt noget eget Kurværelse, og blandt disse ere da de ovennævnte 2 Piger og 2 Gutter, hvis Helbredelse jeg maa antage væsentligst skyldes denne Fremgangsmaade, da jeg ikke kan tillægge Brugen af Tartarus stibiatus, hvormed den Ene gjorde Forsøg, nogen Andel i Helbredelsen, og Bittertheen samt Tranen, som den Anden har brugt, mere maa betragtes som diætetiske Midler. Fortsættes der en Tid fremover med de samme Forsigtighedsregler, som nu, idetmindste for de Trendes Vedkommende, have bragt alle ydre Tegn paa

Sygdommen til at forsvinde, og man kan beholde dem, indtil Legemet har naaet sin fulde Udvikling, og de da endelig senere kunde komme til at leve under gunstige Vilkaar, frie for at udsætte sig for alle de skadelige Potentser, som i Regelen undergrave vor Landbefolknings Sundhed, ville de muligens kunne undgaae Recidiv, som ellers saa let indtræder, naar de strax efter Helbredelsen komme tilbage i de gamle Forholde.

Den egentlige Medicinbehandling tillægger jeg mindre Vægt, idet jeg villig bekjender, at jeg aldeles ikke ved, hvormed jeg skal fange an, da jeg aldrig har seet nogetsom-

helst gunstigt Resultat af noget bestemt Medikament; de forskjelligste Lægemidler, henhørende til de mest forskjellige Grupper efter deres Virkninger, have jo været forsøgte og ingen af dem synes at have havt nogen Indflydelse paa Spedalskheden, ialfald ikke nogen gavnlig, tværtom synes ethvert Middel, som paa en eller anden Maade virker indgribende eller forstyrrende ind paa de almindelige Funktioner i Legemet, hvilke ofte ved denne Sygdom idetmindste i Begyndelsen kunne være i udmærket Orden, at have en bestemt skadelig Indflydelse paa Spedalskheden.

